

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ-ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΓΟΤΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΣΠΑ

ΒΟΛΟΣ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ABSTRACT	4
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	5
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	5
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ	6
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	7
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ – ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ	7
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
2. ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΛΑΣΕΙΣ	10
2.1. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	11
2.2. ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΣΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	11
2.3. ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	13
2.4. ΤΥΠΟΙ ΑΝΑΠΛΑΣΕΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ..	15
2.5. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	19
2.5.1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	19
2.5.2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	20
2.5.3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	21
2.6. ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ ΑΝΑΠΛΑΣΕΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	23
2.7. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΕΜΒΛΗΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΣΤΗΝ ΑΣΤΙΚΗ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ ΑΝΠΤΥΞΗ	25
2.8. ΔΙΕΘΝΗ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ	27
2.8.1. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΒΙΛΒΑΟ	27
2.8.2. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ROTTERDAM	30
2.8.3. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ	33
2.9. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ	35
3. Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ	38
3.1. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	38
3.2. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	39

3.3. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	40
3.3.1. ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ	40
3.3.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ	40
3.4. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	41
3.4.1. Α΄ ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ	41
3.4.2. Β΄ ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ	42
3.4.3. ΛΟΦΟΣ ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ	42
3.4.4. ΤΖΑΜΙΑ	44
3.4.5. ΤΑ ΔΙΔΥΜΑ ΛΟΥΤΡΑ	45
3.4.6. ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΚΤΙΡΙΑ	46
3.4.7. ΜΝΗΜΕΙΟ ΤΟΥ ΠΠΟΚΡΑΤΗ	48
3.5. ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ	48
3.5.1. Η ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ	49
3.5.2. Η ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ	52
3.6. ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΟΙ ΧΩΡΟΙ	55
3.6.1. ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΘΝΑΡΧΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ (ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟΥ)	55
3.6.2. ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΓ. ΜΠΛΑΝΑ - ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΓ. ΒΗΣΣΑΡΙΩΝΑ	55
3.6.3. ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΑΠΚΑ (ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ)	56
3.6.4. ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΡ. ΛΑΜΠΡΟΥΛΗ	56
3.6.5. ΠΑΡΚΟ ΑΛΚΑΖΑΡ	57
3.7. Ο ΠΟΤΑΜΟΣ ΠΗΝΕΙΟΣ	58
3.8. ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	61
3.9. ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗ	62
3.9.1. ΜΥΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΠΠΑ	63
3.9.2. ΒΙΟΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΟΥ ΛΟΦΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ	65
4. ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ	68
5. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ	79
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	86
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	89
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	103

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται το θέμα των αναπλάσεων σε παραποτάμιας περιοχές αστικών κέντρων. Σε πρώτη φάση γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης του όρου της παραποτάμιας ανάπτυξης και των βασικών αρχών της, διερευνάται η ιστορική της εξέλιξη και παρουσιάζονται κάποια επιτυχημένα διεθνή παραδείγματα. Σε δεύτερη φάση μελετάται η περίπτωση της παραποτάμιας περιοχής του Πηνειού στην πόλη της Λάρισας σε συνδυασμό με το ιστορικό κέντρο της. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται η φυσιογνωμία της πόλης και αναλύεται η υφιστάμενη κατάσταση της περιοχής μελέτης. Εντοπίζονται τόσο τα αρνητικά όσο και τα θετικά εκείνα στοιχεία της, που αν αναδειχθούν, μπορούν να συμβάλλουν στην αναζωογόνηση της περιοχής και στην γενικότερη ανάπτυξη ολόκληρης της πόλης της Λάρισας. Στη συνέχεια, λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, προτείνονται παρεμβάσεις που στόχο θα έχουν την απόδοση ενός χαρακτήρα στην παραποτάμια περιοχή, την βελτίωση της εικόνας της, ενώ ταυτόχρονα θα ενισχύσουν την ταυτότητα της πόλης της Λάρισας. Συμπερασματικά, σκοπός της διπλωματικής εργασίας αποτελεί η ανάπλαση και η ολοκληρωμένη ανάπτυξη του ποταμού Πηνειού και η ενσωμάτωσή του στον αστικό ιστό της πόλης της Λάρισας.

Λέξεις κλειδιά: Πόλη, νερό, αστικά ποτάμια, παραποτάμια ανάπτυξη.

ABSTRACT

The present master thesis deals with the issue of regeneration in riparian areas of cities. Firstly, it approaches the conditions of the riverside development and its core principles, explores the historical development and presents some successful international examples. In next phase, we study the case of the riverside area of Pineios at Larissa in conjunction with the historic center. In particular, we present the character of the city and we analyze the existing situation of the study area. We identify both negative and positive elements of the area, which if you highlight, they can contribute to the revitalization of the area and the general development of the entire city of Larissa. Then, taking into account the above, some interventions are proposed in order to highlight the character of the riverside area, improve the image and simultaneously strengthen the identity of the city of Larissa. In conclusion, the aim of this thesis is the regeneration and the integrated development of river Pineios and its incorporation into the urban centre of the city of Larissa.

Key words: City, water, urban rivers, riverfront development.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1	Σελ. 15	Τύποι σχεδιαστικών προσεγγίσεων και οι παράγοντές τους
Πίνακας 2	Σελ. 17	Τύποι αστικών αναπλάσεων, φορείς, σκοποί, όραμα
Πίνακας 3	Σελ. 18	Τύποι αναπλάσεων παραποτάμιων περιοχών, απαιτούμενα έργα και δραστηριότητες, παραδείγματα
Πίνακας 4	Σελ. 39	Διαχρονική εξέλιξη (1961 – 2011) του πληθυσμού της Λάρισας

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1	Σελ. 69	Σύσταση δείγματος ως προς το φύλο
Διάγραμμα 2	Σελ. 69	Σύσταση δείγματος σύμφωνα με την ηλικία
Διάγραμμα 3	Σελ. 70	Σύσταση δείγματος ως προς τη σχέση των ατόμων με τη Λάρισα
Διάγραμμα 4	Σελ. 70	Κατανομή δείγματος με βάση το μορφωτικό επίπεδο
Διάγραμμα 5	Σελ. 71	Επαγγελματική κατάσταση ερωτηθέντων
Διάγραμμα 6	Σελ. 72	Συχνότητα επισκέψεων στην περιοχή του Πηνειού
Διάγραμμα 7	Σελ. 73	Σκοπιμότητα της επίσκεψης στην παραποτάμια περιοχή
Διάγραμμα 8	Σελ. 73	Λόγοι επίσκεψης στην παραποτάμια περιοχή
Διάγραμμα 9	Σελ. 74	Τα προβλήματα στην παραποτάμια περιοχή
Διάγραμμα 10	Σελ. 75	Απαντήσεις στην ερώτηση ‘Τι συμβολίζει για εσάς η περιοχή του Πηνειού’

Διάγραμμα 11	Σελ. 76	Οι κύριοι στόχοι του επανασχεδιασμού και της ανάπλασης της περιοχής του Πηνειού
Διάγραμμα 12	Σελ. 76	Η εξέλιξη της εικόνας της Λάρισας τα τελευταία χρόνια
Διάγραμμα 13	Σελ. 77	Ποια στοιχεία θεωρούνται σύμβολα της Λάρισας

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 1	Σελ. 38	Θέση του Δήμου Λάρισας στην περιφέρεια Θεσσαλίας
Χάρτης 2	Σελ. 46	Οι θέσεις των μνημείων στο κέντρο της Λάρισας
Χάρτης 3	Σελ. 49	Ο χάρτης του 1827/28
Χάρτης 4	Σελ. 50	Ο χάρτης του 1880
Χάρτης 5	Σελ. 51	Αποτύπωση του διοικητικού – οικονομικού – εμπορικού κέντρου της Λάρισας κατά την Τουρκοκρατία
Χάρτης 6	Σελ. 52	Ο χάρτης της Λάρισας του 1993 με τις θέσεις και τα ονόματα των συνοικιών της περιόδου της Τουρκοκρατίας (1423 – 1881)
Χάρτης 7	Σελ. 54	Σχέδιο Λάρισας και θεσμοθετημένες χρήσεις γης
Χάρτης 8	Σελ. 58	Ο Πηνειός και οι παραπόταμοί του
Χάρτης 9	Σελ. 62	Η θέση της περιοχής μελέτης στην πόλη της Λάρισας

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1	Σελ. 29	Η αναπλασμένη περιοχή Abandoibarra
Εικόνα 2	Σελ. 29	Το μουσείο Guggenheim
Εικόνα 3	Σελ. 29	Το Μέγαρο Μουσικής και Κέντρο Συνεδρίων Euskalduna
Εικόνα 4	Σελ. 31	Η περιοχή Kor van Zuid
Εικόνα 5	Σελ. 32	Το κτίριο πολυτελών διαμερισμάτων και το Montevideo στην περιοχή Kor van Zuid
Εικόνα 6	Σελ. 34	Το County Hall στο South Bank του Λονδίνου
Εικόνα 7	Σελ. 34	The British Airways London Eye στο South Bank του Λονδίνου
Εικόνα 8	Σελ. 44	Θέσεις των μνημείων στην περιοχή του Φρουρίου
Εικόνα 9	Σελ. 59	Παλιά και νέα κοίτη του Πηνειού στη Λάρισα
Εικόνα 10	Σελ. 67	Η μελέτη βιοκλιματικής ανάπλασης του λόφου Φρουρίου

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ – ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

Δ.Ε.Υ.ΑΛ.	Δημοτική Επιχείρηση Ύδρευσης και Αποχέτευσης Λάρισας
-----------	--

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Την εποχή της παγκοσμιοποίησης η κατάργηση των εσωτερικών συνόρων και το φαινόμενο της οικονομικής διεθνοποίησης οδήγησε τις ευρωπαϊκές πόλεις στο να λειτουργούν όλο και περισσότερο ως ένα ενιαίο αστικό σύστημα. Μέσα σ' αυτό το ευρωπαϊκό αστικό σύστημα δεν διαμορφώνεται μια σταθερή και άκαμπτη ιεραρχία πόλεων αλλά πολλές και ευέλικτες ιεραρχίες σε συνάρτηση με την απόδοση των πόλεων σε διάφορους τομείς και δραστηριότητες καθώς και με τη σφαίρα επιρροής τους. Στο πλαίσιο αυτό δημιουργήθηκε ένας εντεινόμενος παγκόσμιος ανταγωνισμός μεταξύ των πόλεων για τη βελτίωση της θέσης τους στην ιεραρχία, όπου οι παραδοσιακοί παράγοντες, όπως για παράδειγμα η γεωγραφία και η φυσική υποδομή, οι οποίοι επηρέαζαν την τοποθεσία των νέων επιχειρήσεων, διαδραματίζουν όλο και μικρότερο ρόλο. (Γοσποδίνη Α., 2008) Έτσι, οι πόλεις προκειμένου να διασφαλίσουν την ανάπτυξη, θα πρέπει να προσφέρουν περισσότερα κίνητρα στο κεφάλαιο είτε ενισχύοντας τη οικονομική τους ελκυστικότητα είτε βελτιώνοντας την ποιότητα του χώρου. Το τελευταίο συνήθως περιλαμβάνει την ανάπτυξη δημιουργικών, πολιτιστικών και ψυχαγωγικών πόλων έλξης και την αναβάθμιση της εικόνας της πόλης μέσω μετασχηματισμών του τοπίου. (Γοσποδίνη Α., Μπεριάτος Η. 2006)

Στο νέο, λοιπόν, αυτό ανταγωνιστικό περιβάλλον ο αστικός σχεδιασμός παύει πλέον να λειτουργεί μόνο ως μέσο οικονομικής ευμάρειας αλλά και ως καταλύτης και ως μέσο ανάπτυξης των πόλεων, αναλαμβάνει δηλαδή ένα νέο αναβαθμισμένο ρόλο ως εργαλείο ανάπτυξης νέων παραγωγικών και πολιτισμικών δραστηριοτήτων. (Γοσποδίνη Α., 2008) Ο ρόλος αυτός δεν είναι ο ίδιος για όλες τις ομάδες πόλεων που σχηματίζονται μέσα στο ενιαίο αστικό σύστημα : μητροπόλεις, μεγάλες πόλεις, μικρές πόλεις, πόλεις στον πυρήνα και πόλεις στην περιφέρεια της Ευρώπης. Ο ρόλος του αστικού σχεδιασμού γίνεται ιδιαίτερα κρίσιμος για δυο ομάδες πόλεων που αντιπροσωπεύουν τα άκρα του ενιαίου αστικού συστήματος, τις μητροπόλεις και τις μικρές πόλεις της περιφέρειας, όπως είναι αυτές της Ελλάδας, εκτός βέβαια της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Και στις δυο ομάδες πόλεων, ο πρωτοποριακός σχεδιασμός και οι μεγάλης κλίμακας παρεμβάσεις μπορούν να επηρεάσουν καθοριστικά το αναπτυξιακό μέλλον των πόλεων αυτών. Στην πρώτη περίπτωση πόλεων, ουσιαστικά συμβάλλουν στη διατήρηση του μητροπολιτικού χαρακτήρα με τη δημιουργία αστικού τοπίου προβολής και συμβολισμού, ενώ στη δεύτερη

περίπτωση τις τοποθετεί στον ευρωπαϊκό χάρτη ως κέντρα αστικού τουρισμού. (Γοσποδίνη Α., 2005)

Τις τελευταίες δεκαετίες σε πολλές ευρωπαϊκές και όχι μόνο πόλεις, μεγάλης κλίμακας παρεμβάσεις, που στοχεύουν στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητάς τους, αποτελούν οι αναπλάσεις παραθαλάσσιων/ παραποτάμιων περιοχών. Κύριο όραμα τέτοιων αναπλάσεων είναι η συνέχεια και η ενδυνάμωση της ιστορικής και παραδοσιακής σχέσης του υδάτινου στοιχείου με τον πυρήνα της εκάστοτε πόλης.

Η εργασία, λοιπόν, πραγματεύεται το θέμα της αστικής παραποτάμιας ανάπτυξης των πόλεων μέσω διαδικασιών ανάπλασης. Ως περιοχή μελέτης επιλέχθηκε η παραποτάμια ζώνη του Πηνειού στην πόλη της Λάρισας. Σημαντικός λόγος γι' αυτή την επιλογή αποτέλεσε η γειτνίαση της παραποτάμιας ζώνης με το εμπορικό και πολιτιστικό κέντρο της πόλης και ειδικά με τον ιστορικό λόφο του Φρουρίου.

Στην αρχή της εργασίας στο Κεφάλαιο 2 αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο της αστικής παραποτάμιας ανάπτυξης. Διερευνάται, δηλαδή, η σημασία της αστικής παραποτάμιας ανάπτυξης και πώς αυτή εξελίχθηκε διαχρονικά. Μελετούνται οι διάφορες σχεδιαστικές προσεγγίσεις σχεδιασμού παραποτάμιων περιοχών και οι διάφοροι τύποι αναπλάσεων, που μπορούν να πραγματοποιηθούν καθώς και οι ποικίλες επιπτώσεις που επιφέρουν στην πόλη. Επίσης, παρουσιάζονται τα σημαντικά συστατικά που μπορούν να οδηγήσουν στην επιτυχία τέτοιων αναπλάσεων με έμφαση στα εμβληματικά έργα (flagship projects).

Στη συνέχεια, στο Κεφάλαιο 3 μελετάται η φυσιογνωμία της πόλης της Λάρισας. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται η ιστορική της φυσιογνωμία, ο πολιτισμός της και η πολεοδομική εξέλιξή της. Σ' αυτό το Κεφάλαιο, όπως είναι φυσικό, γίνεται μια ειδική αναφορά στον Πηνειό ποταμό, αφού αποτελεί σημείο αναφοράς για την παρούσα διπλωματική εργασία, και οριοθετείται ακριβώς η περιοχή μελέτης.

Με σκοπό να εντοπιστούν τα προβλήματα της περιοχής μελέτης, ακόμα και μετά τα έργα που έχουν πραγματοποιηθεί και στα οποία γίνεται αναφορά, πραγματοποιείται έρευνα πεδίου. Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζονται στο Κεφάλαιο 4.

Στα δύο τελευταία κεφάλαια (Κεφάλαιο 5 και 6) διατυπώνονται οι προτάσεις παρέμβασης και τα συμπεράσματα.

2. ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΛΑΣΕΙΣ

2.1. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Το νερό είναι η σημαντικότερη πηγή ζωής λόγω της ανάγκης επιβίωσης των ανθρώπων και αποτελούσε από παλιά καθοριστικό παράγοντα στην επιλογή της θέσης εγκατάστασης των ανθρώπων. Έτσι, οι αστικές παραποτάμιες περιοχές είχαν πάντα ιδιαίτερη σημασία για την ίδια την πόλη. Βρίσκονταν στο επίκεντρο της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής της πόλης και γι' αυτό αποτελούσαν σημείο αναφοράς. (Brighenti A. M. and Mattiucci C., 2012) Επιπλέον, κατά τη βιομηχανική περίοδο οι παραποτάμιες περιοχές προσφέρονταν τόσο για την μεταφορά αγαθών και ανθρώπων όσο και την εγκατάσταση και λειτουργία βιομηχανικών μονάδων παραγωγής αγαθών.

Τη μετα-βιομηχανική περίοδο, όμως, η νέα κυρίαρχη διεθνής τάση που αναπτύχθηκε, οδήγησε στην εγκατάλειψη της βιομηχανίας και στην υιοθέτηση ενός νέου οικονομικού μοντέλου προσανατολισμένο στον τριτογενή τομέα. Το φαινόμενο αυτό οδήγησε στην παρακμή των παραποτάμιων περιοχών καθώς και των ίδιων των πόλεων, όπου ανήκαν, αφήνοντάς τις με πολλά ανενεργά κτίρια. Η πόλη ουσιαστικά 'γύρισε την πλάτη της' σ' αυτές τις περιοχές.

Λίγο αργότερα, η ίδια η διαδικασία της αποβιομηχάνισης των πόλεων αποτέλεσε αφορμή και πρόκληση για τις πόλεις στο να σχεδιάσουν και να προγραμματίσουν εκ νέου το μέλλον τους. Στο πλαίσιο, λοιπόν, της παγκοσμιοποίησης οι πόλεις έπρεπε να ανταπεξέλθουν στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, να προσαρμοστούν στις νέες τεχνολογικές εξελίξεις και να δημιουργήσουν νέες εικόνες για τις ίδιες ενισχύοντας την ταυτότητά τους. Στις νέες αυτές συνθήκες, οι πόλεις ανταγωνίζονταν μεταξύ τους προκειμένου να βελτιώσουν ή και να δημιουργήσουν νέα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα για την προσέλκυση κεφαλαίου. (Γοσποδίνη Α., Μπεριάτος Η. 2006, Γοσποδίνη Α. 2008) Συχνό πεδίο ανταγωνισμού των πόλεων αποτέλεσε η ανάπτυξη παραποτάμιων περιοχών, που τις τελευταίες δεκαετίες έχει εξελιχθεί σε διεθνές πολεοδομικό φαινόμενο.

2.2. ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΣΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Σύμφωνα με τον Shaw (2001) η ανάπτυξη των υποβαθμισμένων γενικότερα περιοχών, που βρίσκονται σε άμεση επαφή με το υδάτινο στοιχείο, των μεταβιομηχανικών πόλεων πραγματοποιήθηκε σε τέσσερα στάδια (τέσσερεις γενιές αστικής ανάπτυξης). Αρχικά, τη δεκαετία του 1960 οι παραθαλάσσιες περιοχές πόλεων άρχισαν να γίνονται αντικείμενο ακαδημαϊκού και επαγγελματικού ενδιαφέροντος. Την ίδια περίοδο πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες επιτυχημένες αναπλάσεις τέτοιων περιοχών σε κάποιες βορειο-αμερικάνικες πόλεις. Η περίπτωση της ολοκληρωμένης ανάπλασης του εσωτερικού του λιμανιού της πόλης της Βαλτιμόρης αποτελεί αντιπροσωπευτικό παράδειγμα των πρωτοποριακών αναπλάσεων της πρώτης αυτής γενιάς αστικής ανάπτυξης. (Galland D. and Hansen C. J., 2012)

Τη δεκαετία του 1980 κάνουν την εμφάνισή τους και οι αναπλάσεις των παραποτάμιων περιοχών, που μας ενδιαφέρουν και στην παρούσα διπλωματική εργασία. Η δεύτερη, λοιπόν, γενιά αναπλάσεων τόσο παραθαλάσσιων όσο και παραποτάμιων περιοχών αποτελείται από πόλεις, στις οποίες οργανώσεις έχουν συσταθεί ειδικά για το σχεδιασμό, τη διαχείριση και την υλοποίηση των αναπλάσεων. Κάποιες περιπτώσεις χαρακτήρισαν ακόμα και τη δεκαετία με κύρια να είναι αυτή της πόλης της Βοστώνης. Η ιδέα αυτή της δεύτερης γενιάς αναπλάσεων αναπτύχθηκε στην Ευρώπη με αξιόλογα παραδείγματα, όπως είναι οι αναπλάσεις του Λονδίνου και της Βαρκελώνης. Μέχρι εκείνη την περίοδο ο δημόσιος φορέας ήταν ο μόνος που είχε την ευθύνη για το σχεδιασμό και τη χρηματοδότηση των διαφόρων προγραμμάτων. Χαρακτηριστικό στοιχείο αυτής της δεύτερης γενιάς ανάπτυξης των παραθαλάσσιων/ παραποτάμιων περιοχών αποτελεί η δημιουργία συνεργασιών μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα καθώς και η εκτεταμένη χρήση των ιδιωτικών επενδύσεων. (Galland D. and Hansen C. J. 2012, Shaw B. 2001)

Η τρίτη γενιά σηματοδεύτηκε από την πρακτική εφαρμογή των ιδεών των δυο πρώτων γενιών ανάπτυξης όχι μόνο σε άλλες μεγάλες πόλεις αλλά και σε άλλες μικρότερες που έχουν ως ιδιαίτερο στοιχείο την άμεση επαφή τους με το υδάτινο στοιχείο. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι αναπλάσεις στο Λίβερπουλ, στο Σίντνεϊ και στο Βανκούβερ. (Galland D. and Hansen C. J. 2012, Shaw B. 2001)

Η τέταρτη και πιο πρόσφατη γενιά αναπλάσεων παραποτάμιων περιοχών χαρακτηρίζεται από πόλεις που ξεκίνησαν την ανάπτυξή τους μετά τις εξελίξεις της παγκόσμιας οικονομίας κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990. Σημαντικό στοιχείο αυτής της περιόδου αποτελεί η *προώθηση των νέων πολιτικών και πρακτικών* που συνδυάζουν προηγούμενες μεθόδους σχεδιασμού με αντίστοιχες καινοτόμες. Πόλεις που αντιπροσωπεύουν αυτή τη γενιά είναι το Μπιλμπάο και το Άμστερνταμ. (Galland D. and Hansen C. J. 2012, Shaw B. 2001)

Καθώς η ανάπτυξη των υποβαθμισμένων περιοχών πόλεων που βρίσκονται σε άμεση επαφή με το υδάτινο στοιχείο εξελισσόταν με την πάροδο των χρόνων, παρατηρήθηκαν σημαντικές μεταβολές στο κυρίαρχο *πρότυπο διάρθρωσης των χρήσεων γης*. Η πρώτη γενιά αστικής ανάπτυξης, που αφορούσε μόνο παραθαλάσσιες περιοχές, χαρακτηρίζεται από τον διαχωρισμό των χρήσεων γης σε ζώνες (zoning). Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα οι Ευρωπαϊκές και Αμερικάνικες πόλεις χαρακτηρίζονταν από τη μίξη χρήσεων γης και τη μονοπυρηνική χωρική δομή, όλες οι περιοχές συνδύαζαν κατοικία με εμπόριο, βιομηχανία, υπηρεσίες, πολιτισμό, αναψυχή, κ.λπ., ενώ τα ποσοστά των χρήσεων ποίκιλλαν από περιοχή σε περιοχή και εμφανίζονταν ιδιαίτερα αυξημένα στο εμπορικό και διοικητικό κέντρο της πόλης. Τη δεκαετία του '60, που οι παραθαλάσσιες περιοχές έγιναν αντικείμενο ακαδημαϊκού και επαγγελματικού ενδιαφέροντος, οι χρήσεις γης είχαν ήδη αρχίσει να διαχωρίζονται, κυρίως μετά την επικράτηση των αρχών της Χάρτας των Αθηνών. Στις επόμενες δεκαετίες, οι μοντέρνοι αστικοί σχεδιασμοί δομήθηκαν ως περιοχές αμιγούς κατοικίας οργανωμένες κατά πολεοδομικές ενότητες γύρω από τοπικά κέντρα. Εκεί, με εξαίρεση την κατοικία, χωροθετήθηκαν σχεδόν όλες οι άλλες χρήσεις γης (εμπόριο, υπηρεσίες, πολιτισμός, κ.λπ.), ενώ οι βιομηχανίες και οι εγκαταστάσεις μεταφορών ήταν τοποθετημένες σε ειδικές ζώνες στον περιαστικό χώρο. (Gospodini A., 2006)

Τη δεκαετία του '80, όμως, οι μεταμοντέρνες θεωρίες στην αρχιτεκτονική, τον αστικό σχεδιασμό και την πολεοδομία επέκριναν σκληρά το διαχωρισμό των χρήσεων γης κατά ζώνες (zoning) και τον θεώρησαν ως μια από τις αρνητικότερες παραμέτρους του σχεδιασμού της Μοντέρνας πόλης και ως την κύρια αιτία υπολειτουργίας ή/και ερήμωσης του δημόσιου υπαίθριου χώρου αλλά και γενικότερα, παραγωγής μη δημοφιλούς αστικού περιβάλλοντος. (Gospodini A., 2006) Έτσι, η δεύτερη γενιά αστικής ανάπτυξης, η οποία περιελάμβανε πλέον και τις παραποτάμιες περιοχές μεγάλων Ευρωπαϊκών πόλεων, συνέπεσε με την επιστροφή στη μίξη των χρήσεων

γης και ειδικότερα στη μίξη κατοικίας με εμπόριο, υπηρεσίες, πολιτισμό και αναψυχή. Το ίδιο συνέβη και στην τρίτη γενιά αστικής παραθαλάσσιας/ παραποτάμιας ανάπτυξης περιοχών μικρότερων πόλεων. Τελικά, από τη δεκαετία του '90 και μετά, με την ανάπτυξη των νέων αστικών οικονομιών της μεταβιομηχανικής πόλης, η τέταρτη γενιά αστικής παραθαλάσσιας/ παραποτάμιας ανάπτυξης χαρακτηρίζεται από τον σταδιακό μετασχηματισμό του κυρίαρχου προτύπου διάρθρωσης των χρήσεων γης στην κατεύθυνση δημιουργίας *‘επιλεκτικών χωρικών συγκεντρώσεων’* (clustering) νέων αστικών οικονομικών δραστηριοτήτων, όπως πολιτιστικά επίκεντρα, πολιτιστικά επίκεντρα υψηλής τέχνης, επιχειρηματικά επίκεντρα, επίκεντρα δημοφιλούς ψυχαγωγίας και επίκεντρα πολιτισμού και αναψυχής στα χωρικά όρια της πόλης με το φυσικό υδάτινο στοιχείο. (Γοσποδίνη Α., 2006) Σήμερα, όμως, τα νέα παραλιακά επίκεντρα πολιτισμού και αναψυχής συνδυάζονται με νέα επιχειρηματικά επίκεντρα σε άμεση γειτνίαση. Σ' αυτή την περίπτωση, το αναδυόμενο νέο αστικό τοπίο αποτελεί ένα *εκτεταμένο πολυ-επίκεντρο πολιτισμού, ψυχαγωγικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων*. Τέλος, η ανάπλαση και πολιτιστικοποίηση των θαλασσίων μετώπων βρίσκει εφαρμογή όχι μόνον στα κέντρα αλλά και στις παρυφές της πόλης, (Gospodini A., 2006)

2.3. ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Οι πόλεις ιστορικά έχουν υιοθετήσει διαφόρων ειδών σχεδιαστικές προσεγγίσεις όσον αφορά την ανάπλαση των παραποτάμιων περιοχών τους. Αυτές οι σχεδιαστικές προσεγγίσεις επηρεάζονται και καθορίζονται σημαντικά από τις τοπικές θεσμικές ρυθμίσεις, τους υπεύθυνους του εκάστοτε έργου και τις υπάρχουσες συνθήκες αγοράς.

Ο Brindley (1996) διακρίνει τέσσερα είδη σχεδιαστικών προσεγγίσεων ανάπλασης, τον σχεδιασμό δημοσίων επενδύσεων (public-investment planning), τον κανονιστικό σχεδιασμό (regulative planning), τον σχεδιασμό τάσης (trend planning) και τον σχεδιασμό μόχλευσης (leverage planning). Οι δυο πρώτες σχεδιαστικές προσεγγίσεις εφαρμόζονται στο πλαίσιο μιας λογικής κατευθυνόμενης από το ίδιο το σχέδιο (plan-led logic) όσο αφορά την αστική αλλαγή, ενώ οι δυο τελευταίες προσεγγίσεις στο πλαίσιο μιας λογικής προσαρμοσμένης στις συνθήκες της αγοράς (market-led logic). (Galland D. and Hansen C. J., 2012)

Στην πρώτη περίπτωση, του σχεδιασμού, δηλαδή, δημοσίων επενδύσεων (public-investment planning) ο δημόσιος τομέας είναι αυτός που διαθέτει κεφάλαια και συντάσσει τις προτάσεις ανάπλασης προς όφελος των κατοίκων χαμηλού εισοδήματος, ενώ ο ιδιωτικός τομέας παίζει μικρό μόνο ρόλο στην εφαρμογή των στρατηγικών ανάπτυξης. Αυτή η σχεδιαστική προσέγγιση στοχεύει στην προάσπιση του δημόσιου συμφέροντος και λαμβάνει χώρα σε περιοχές με υποβαθμισμένες συνθήκες αγοράς.

Η δεύτερη προσέγγιση αναγνωρίζει τον σχεδιασμό ως μια δραστηριότητα. Ο κανονιστικός σχεδιασμός (regulative planning) θεωρεί βασικό στοιχείο του την ισορροπία μεταξύ των στόχων του και του δημόσιου συμφέροντος. Η πολιτική του παρουσιάζει ένα τεχνικό - πολιτικό χαρακτήρα λόγω της εξαιρετικής τεχνογνωσίας των σχεδιαστών και των πολιτικών συμφερόντων και διασυνδέσεων. Υπεύθυνοι γι' αυτόν τον σχεδιασμό είναι οι τοπικές αρχές και οι υπηρεσίες σχεδιασμού τους, οι οποίες εποπτεύονται από συμβούλους. Ωστόσο, απαραίτητη θεωρείται και η συμμετοχή του κοινού με στόχο την επίτευξη της ευρύτερης συναίνεσης. Ο σχεδιασμός αυτός λαμβάνει χώρα σε περιοχές με ισχυρή ζήτηση αγοράς.

Ο τρίτος τύπος σχεδιασμού, ο σχεδιασμός τάσης (trend planning) προκύπτει ως μια αντίδραση στις αντιληπτές αδυναμίες του κανονιστικού σχεδιασμού (regulative planning) και εισάγει κάποια κριτήρια αγοράς σχετικά με τις αποφάσεις ελέγχου ανάπτυξης. Μ' αυτό τον τρόπο η ανάπτυξη συμφωνεί με τη ζήτηση της αγοράς και ο σχεδιασμός του συστήματος προσαρμόζεται στις εκτιμήσεις της αγοράς είτε μέσω της τροποποίησης των σχεδίων είτε μέσω της άμεσης παρέμβασης των ισχυρών κρατικών φορέων.

Τέλος, ο σχεδιασμός μόχλευσης (leverage planning) λαμβάνει χώρα όταν η δημόσια χρηματοδότηση χρησιμοποιείται για να τονώσει την αγορά προκειμένου να προσελκύσει το ιδιωτικό κεφάλαιο. Σ' αυτή την προσέγγιση, ο δημόσιος τομέας παρουσιάζεται να παίρνει τις πρωτοβουλίες και να λειτουργεί ως καταλύτης ανάπτυξης, ενώ στην πραγματικότητα ο ιδιωτικός τομέας είναι αυτός που αποτελεί την κινητήρια δύναμη για την αλλαγή. Πιο συγκεκριμένα, ο ιδιωτικός τομέας «κλύνει» τα τοπικά αστικά θέματα και ο δημόσιος τομέας προωθεί την ανάπτυξη των συμπράξεων μεταξύ αυτού και του ιδιωτικού. Ο σχεδιασμός μόχλευσης (leverage planning) λαμβάνει χώρα σε περιοχές με δυνητικά υποσχόμενη αγορά. Ως εκ τούτου, η βασική διαφορά ανάμεσα στο σχεδιασμό μόχλευσης και σχεδιασμό τάσης έγκειται

στο γεγονός ότι στον τελευταίο η αστική ανάπτυξη έχει ήδη αποτυπωθεί, ενώ στον πρώτο θα πρέπει να τονωθεί. (Galland D. and Hansen C. J., 2012)

Πίνακας 1: Τύποι σχεδιαστικών προσεγγίσεων και οι παράγοντές τους. (Πηγή: Galland D. and Hansen C. J. 2012, ιδία επεξεργασία)

Τύπος σχεδιαστικής προσέγγισης	Λογικές σχεδιασμού	Κύριοι δικαιούχοι	Συνθήκες αγοράς
Σχεδιασμός δημοσίων επενδύσεων (Public-investment planning)	Κατευθυνόμενη από το σχέδιο (plan-led logic)	Δημόσιο ενδιαφέρον	Υποβαθμισμένες
Κανονιστικός σχεδιασμός (regulative planning)	Κατευθυνόμενη από το σχέδιο (plan-led logic)	Ιδιοκτήτες ακινήτων	Ισχυρές απαιτήσεις
Σχεδιασμός τάσης (trend planning)	Κατευθυνόμενη από την αγορά (market-driven logic)	Ιδιωτικοί επιχειρηματίες	Ισχυρές απαιτήσεις
Σχεδιασμός μόχλευσης (Leverage planning)	Κατευθυνόμενη από την αγορά (market-driven logic)	Δημόσιο ενδιαφέρον	Δυνητικά υποσχόμενες

2.4. ΤΥΠΟΙ ΑΝΑΠΛΑΣΕΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Σύμφωνα με τους T. C. Chang και Shirlena Huang (2011) υπάρχουν τρεις βασικοί τύποι αναπλάσεων αστικών παραποτάμιων περιοχών ανάλογα με το αποτέλεσμα που επιφέρουν. Οι τύποι αναπλάσεων οδηγούν:

1. στην ανάκτηση της λειτουργικότητας της περιοχής,
2. στην ανάκτηση της προσβασιμότητας και
3. στην ανάκτηση της τοπικότητας.

1. Ανάκτηση λειτουργικότητας: Ο πρώτος τύπος ανάπλασης της αστικής παραποτάμιας περιοχής περιλαμβάνει τον επανασχεδιασμό/αλλαγή των χρήσεων γης αλλά και των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στην περιοχή. Το κύριο όραμα αυτού του τύπου είναι **η δημιουργία μιας οικονομικά ζωντανής πόλης**. Έτσι, σκοπός των αναπλάσεων αυτών είναι η οικονομική ανάκαμψη του συγκεκριμένου αστικού χώρου και η μεγιστοποίηση της λειτουργίας της γης μέσω διάφορων υπηρεσιών,

όπως τουριστικές, πολιτιστικές. Οι φορείς που είναι υπεύθυνοι για τις αναπλάσεις είναι πρώτα απ' όλους οι κυβερνητικές αρχές, εργολάβοι και διάφορες επιχειρήσεις. (Chang T. C. and Huang S., 2011)

2. Ανάκτηση προσβασιμότητας: Βασικό όραμα του δεύτερου τύπου αναπλάσεων αστικών παραποτάμιων περιοχών είναι **η δημιουργία μιας προσβάσιμης πόλης**. Οι αναπλάσεις έχουν ως αντικείμενο τη *χρησιμοποίηση των αστικών κενών της παραποτάμιας ζώνης* ώστε να δημιουργηθούν εκ νέου αστικά περιβάλλοντα, τα οποία να είναι προσβάσιμα από όλους. Οι χώροι αυτοί πρέπει να είναι ελεύθεροι για προσωπική και κοινόχρηστη χρήση τόσο από τους κατοίκους της πόλης όσο και από τους τουρίστες. Όταν η εκκαθάριση αυτή των παλιών περιοχών στο κέντρο της πόλης επιτυγχάνεται και στη συνέχεια δίνονται στο κοινό τότε το όραμα θεωρείται ότι πραγματοποιείται. Υπεύθυνοι γι' αυτό τον τύπο ανάπλασης θεωρούνται οι τοπικές αυτοδιοικήσεις αλλά και οι ίδιοι οι πολίτες. (Chang T. C. and Huang S., 2011)

3. Ανάκτηση της τοπικότητας: Η τελευταία μορφή αναπλάσεων είναι αυτή που επιδιώκει την ανάκτηση της τοπικότητας της παραποτάμιας περιοχής ώστε η πόλη να αποκτήσει μια ιστορική και πολιτιστική ταυτότητα. Σ' αυτή την περίπτωση, το όραμα είναι **η δημιουργία μιας «αυθεντικής» πόλης**. Σε αυτού του είδους τις αναπλάσεις ιδιαίτερα σημαντικά στοιχεία είναι ο σεβασμός στην πολιτιστική σημασία του χώρου και η εκτίμηση της ιστορικής του αξίας. Βασικοί παράγοντες για την προώθηση μιας τέτοιας ανάπτυξης είναι οι τουρίστες και γενικότερα οι λάτρες της πολιτιστικής κληρονομιάς. (Chang T. C. and Huang S., 2011)

Οι παραπάνω τύποι αστικών αναπλάσεων παραποτάμιων περιοχών δεν αποτελούν απαραίτητα ξεχωριστές περιπτώσεις. Πολλές φορές οι τύποι ανάπλασης είναι αλληλένδετοι μεταξύ τους, δηλαδή ένας τύπος μπορεί να υπερκαλύπτει κάποιον άλλο και συνολικά να συμβάλλουν στη δημιουργία μιας «νέας» πόλης. Επίσης, διαφορετικοί παράγοντες μπορεί να εμπλέκονται για πολλές διαδικασίες αποκατάστασης ταυτόχρονα. Τέλος, άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι οι αναπλάσεις μπορεί να οδηγήσουν σε αντικρουόμενα συμφέροντα, για παράδειγμα τα νέα τοπία κατανάλωσης, που αναπτύσσονται μπορεί να είναι προσβάσιμα για κάποιους κατοίκους αλλά και μη προσβάσιμα για κάποιους άλλους.

Στη συνέχεια ο πίνακας 2 παρουσιάζει την τυπολογία των παραποτάμιων αναπλάσεων και τα χαρακτηριστικά κάθε τύπου.

Πίνακας 2: Τύποι αστικών αναπλάσεων, φορείς, σκοποί, όραμα.

Τύπος αστικής ανάπλασης (τι ανακτάται)	Υπεύθυνοι φορείς (ποιος είναι υπεύθυνος για την ανάκτηση)	Σκοπός (γιατί είναι απαραίτητη η ανάκτηση)	Όραμα (ποιος είναι ο μακροπρόθεσμος στόχος της ανάκτησης)
Ανάκτηση λειτουργικότητας	Κυβερνητικές αρχές, εργολάβοι, επιχειρήσεις	Οικονομική ανάκαμψη του αστικού ιστού, μεγιστοποίηση της λειτουργίας της γης	Μια οικονομικά ζωντανή πόλη
Ανάκτηση προσβασιμότητας	Τοπικές αυτοδιοικήσεις, πολίτες	Ατομική και κοινή ικανοποίηση	Μια προσβάσιμη πόλη
Ανάκτηση τοπικότητας	Τουρίστες, λάτρεις πολιτιστικής κληρονομιάς	Σεβασμός στην πολιτιστική σημασία και εκτίμηση της ιστορικής αξίας του χώρου	Μια πολιτισμικά πλούσια και «αυθεντική» πόλη

Μια άλλη διάκριση των αναπλάσεων παραποτάμιων περιοχών πραγματοποιείται από την Morreti (2008) και παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα. Ο πίνακας 3 περιλαμβάνει, ακόμα, τα έργα και τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στα πλαίσια των αναπλάσεων καθώς και χαρακτηριστικά παραδείγματα κάθε τύπου.

Πίνακας 3: Τύποι αναπλάσεων παραποτάμιων περιοχών, απαιτούμενα έργα και δραστηριότητες, παραδείγματα. (Πηγή: Morreti 2008, ίδια επεξεργασία)

Τύποι αναπλάσεων	Έργα και δραστηριότητες	Παραδείγματα
Νέα Αστική Επέκταση	Διαμόρφωση εκ του μηδενός διαθέσιμων περιοχών ή ανάκτηση παλιών βιομηχανικών περιοχών	Βερολίνο Αμβούργο
Παραποτάμιες περιοχές και Μεγάλα Γεγονότα	Ανάπτυξη νέων αστικών περιοχών για οικιστική χρήση ως συνέπεια σημαντικών προσωρινών γεγονότων όπως οι Εκθέσεις <i>Expos</i>	Σεβίλλη (1992) Βαρκελώνη (1992, 2004) Γένοβα (1992, 2004) Λισσαβώνα (1998) Λονδίνο (2000)
Νέες αστικές παραποτάμιες διαδρομές	Δημιουργία διαδρομών κατά μήκος των ποταμών για ευκολότερη πρόσβαση των πεζών	Λονδίνο Βαρκελώνη
Επαναχρησιμοποίηση λιμενικών περιοχών	Αποκατάσταση των πρώην λιμενικών εγκαταστάσεων	Rotterdam
Αστικές παραλίες	Λειτουργία αστικών παραλιών κατά μήκος των ποταμών	Κοπεγχάγη
Άμυνα απέναντι στις πλημμύρες	Κατασκευή αντιπλημμυρικών έργων: αφορμή για δημιουργία νέων αστικών χρήσεων	Βιέννη

2.5. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Από παλιά οι παραποτάμιες περιοχές μιας πόλης αποτελούν στρατηγικοί τομείς για τον σχεδιασμό και την αστική ανάπτυξη. Αυτό συμβαίνει λόγω των άμεσων αλλά και έμμεσων επιρροών τους στην εικόνα της πόλης (πόλη δίπλα στο ποτάμι), την κοινωνική «δικαιοσύνη» (περιοχές με υψηλή αξία γης) και επειδή στην ουσία αντιπροσωπεύουν τους αδόμητους φυσικούς πόρους, τους χώρους πρασίνου στην αστική δομή. Ο σχεδιασμός, λοιπόν, παραποτάμιων περιοχών έχοντας ως στόχο τη βιωσιμότητα, επιφέρει περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις σε ολόκληρη την πόλη όπου ανήκουν.

2.5.1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Αδιαμφισβήτητο είναι το γεγονός ότι κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα επιφέρει κάποιες επιπτώσεις στο περιβάλλον, μικρές ή μεγάλες, θετικές ή αρνητικές, άμεσες ή έμμεσες. Ειδικά οι δραστηριότητες που αφορούν τη χρήση φυσικών πόρων ή την κατασκευή τεχνικών έργων έχουν κατά κανόνα σημαντικές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον, οι οποίες μπορούν να πολλαπλασιαστούν ή να μειωθούν ανάλογα με τις λύσεις που επιλέγονται για την αντιμετώπιση των προβλημάτων.

Στην περίπτωσή μας η παραποτάμια ανάπτυξη συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής, η οποία συνεπάγεται την 'πρόσβαση στους φυσικούς πόρους που είναι αναγκαίοι για υγιή διαβίωση, όπως το καθαρό νερό. Αναλυτικότερα, τα οφέλη που σχετίζονται με την καλύτερη ποιότητα ζωής στην παραποτάμια ζώνη αποτελούν (α) η αύξηση της ποικιλομορφίας των ειδών που ζουν εκεί, (β) η μείωση της μόλυνσης του νερού καθώς και (γ) η βελτίωση των κλιματικών συνθηκών. Υπάρχουν, βέβαια, και κάποιες αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, οι οποίες προκύπτουν συνήθως από την κατασκευή συστημάτων ελέγχου πλημμυρών και αποστραγγιστικών έργων. Προκειμένου, λοιπόν, να μειωθούν, αν όχι να αποφευχθούν οι περιβαλλοντικοί κίνδυνοι και οι καταστροφές πρέπει να υπάρχει κάποιος περιβαλλοντικός έλεγχος των τεχνικών έργων και δραστηριοτήτων στην παραποτάμια περιοχή, όπως η Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων.

Η Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (Environmental Impact Assessment) αποτελεί ένα σύγχρονο εργαλείο των ανεπτυγμένων κοινωνιών για την συνδιαλλαγή και την επίτευξη των κατάλληλων συμβιβασμών μεταξύ ανάπτυξης και περιβάλλοντος. Η όλη διαδικασία περιλαμβάνει μία ή περισσότερες επιστημονικές

μελέτες (Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων - ΜΠΕ), τις διαδικασίες δημοσιοποίησης και διαλόγου με στόχο την κοινωνική συναίνεση, την θεώρηση των ανωτέρω πορισμάτων κατά τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, καθώς και τις διαδικασίες παρακολούθησης και εφαρμογής των επανορθωτικών μέτρων. Η Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων θεωρείται μέρος μιας διαδικασίας σχεδιασμού, που αρχίζει με την ανίχνευση των εναλλακτικών λύσεων και καταλήγει σε ανάμειξη των ενδιαφερόμενων πολιτών και σε ενδεχόμενη αναθεώρηση του έργου. (Χατζημπίρος Κ.)

2.5.2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Οι αναπλάσεις αστικών παραποτάμιων περιοχών έχουν ως στόχο την ενίσχυση της εικόνας της πόλης και της ελκυστικότητάς της για τις **επιχειρήσεις** και τους **επισκέπτες - τουρίστες** ώστε να έχουμε αύξηση εγκατάστασης νέων επιχειρήσεων και ανάπτυξη του αστικού τουρισμού.. Έτσι, η κάθε πόλη προκειμένου να δημιουργήσει μια ιδιαίτερα χαρακτηριστική φυσιογνωμία, αυξάνει τις δημόσιες επενδύσεις της. Οι επενδύσεις απορροφούνται σε ολόκληρη την πόλη και όχι μόνο στις συγκεκριμένες περιοχές καθώς βρίσκονται σε άμεση γειτνίαση με τον αστικό ιστό. Για το λόγο αυτό μπορούμε να πούμε ότι οι παραποτάμιες περιοχές μιας πόλης αποτελούν μια εξαιρετική ευκαιρία για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που θα αντανakλά το όραμα της κάθε πόλης για το μέλλον της.

Ανάλογα με το χαρακτήρα που θα δοθεί στην παραποτάμια περιοχή, για παράδειγμα εμπορικό, πολιτιστικό, ιστορικό, περιβαλλοντικό, εκπαιδευτικό, αναψυχής, μπορεί να είναι εφικτή η τουριστική εκμετάλλευσή της. Με τον τρόπο αυτό στην περιοχή θα συγκεντρωθούν οικονομικές λειτουργίες, λειτουργίες αναψυχής και κατανάλωσης, όπως καφετέριες, εστιατόρια, εμπορικά μαγαζιά κλπ., οι οποίες θα δημιουργήσουν επιπρόσθετο εισόδημα και νέες θέσεις εργασίας. Προς αυτή την κατεύθυνση συμβάλλουν και οι διάφορες εκδηλώσεις που οργανώνονται από τις τοπικές αυτοδιοικήσεις και όχι μόνο, όπως πολιτιστικές εκδηλώσεις, ανοιχτές εκθέσεις, συναυλίες κλπ.

Από την άλλη πλευρά, μια αρνητική πλευρά των μεγάλων αστικών αναπλάσεων παραποτάμιων ζωνών είναι ο άμεσος ή έμμεσος χωρικός αποκλεισμός και μετεγκατάσταση των υφιστάμενων παλαιών ενοίκων και χρηστών της περιοχής. Πιο συγκεκριμένα, οι αναπλάσεις αυτές συμβάλλουν στην αύξηση της αξίας της γης, καθώς οι κάτοικοι προτίθενται να καταβάλλουν μεγάλο οικονομικό αντίτιμο για να

αποκτήσουν μια ιδιοκτησία σε μια τέτοια περιοχή. Το γεγονός αυτό, εν τέλει, συμβάλλει στην άνοδο των τιμών των ακινήτων, με τις τιμές να μειώνονται όσο απομακρυνόμαστε από την εν λόγω περιοχή.

2.5.3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Σύμφωνα με τους Sairinen και Kumpulainen (2006) η κοινωνική διάσταση της αστικής παραποτάμιας ανάπτυξης διαιρείται σε τέσσερις κατηγορίες: (α) τους πόρους και την ταυτότητα, (β) την κοινωνική θέση, (γ) την προσβασιμότητα και τις δραστηριότητες και (δ) την παραποτάμια εμπειρία (4 διαστάσεις).

Η πρώτη κατηγορία της κοινωνικής διάστασης της αστικής παραποτάμιας ανάπτυξης αφορά τους πόρους και την ταυτότητα της περιοχής. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται στους πόρους, που μπορούν να θεωρηθούν ως δύναμη για την παραποτάμια ζώνη και στους τρόπους που μπορούν αυτοί να συνεισφέρουν στην εικόνα της περιοχής. Η διάσταση αυτή, ακόμη, περιλαμβάνει τα κύρια χαρακτηριστικά της παραποτάμιας περιοχής και τις περιβαλλοντικές, πολιτιστικές και ιστορικές αξίες της τόσο για τους κατοίκους της πόλης ολόκληρης όσο και για τους τουρίστες. Αυτή η κατηγορία έχει μεγάλη σημασία για την εικονική, πολιτιστική και κοινωνική ταυτότητα συνολικά της πόλης. (R. Sairinen and S. Kumpulainen, 2006)

Η δεύτερη κατηγορία αφορά την κοινωνική θέση. Αναλυτικότερα, αφορά τις ομάδες ανθρώπων για τους οποίους η ανάπλαση έχει σχεδιαστεί. Οι άνθρωποι ανάλογα με την ηλικία, την κοινωνική τους θέση ακόμα και την εθνικότητά τους αντιμετωπίζουν με διαφορετικό τρόπο μια τέτοια ανάπλαση, κάποιοι θετικά και κάποιοι αρνητικά. Μερικοί κάτοικοι μπορεί να ευνοούνται από την πραγματοποίηση της ανάπλασης αλλά μερικοί όχι, για παράδειγμα λόγω του εισοδήματός τους ή της ηλικίας τους οι κάτοικοι μιας πιο απομακρυσμένης περιοχής δύσκολα θα μπορούν να μεταβούν στην αναπλάσμενη παραποτάμια περιοχή. Η ανάπλαση, δηλαδή, μπορεί να προκαλέσει κοινωνικό διαχωρισμό. (R. Sairinen and S. Kumpulainen, 2006)

Μια ακόμα κοινωνική διάσταση, όπως αναφέραμε, αποτελεί η παραποτάμια εμπειρία, πως δηλαδή οι άνθρωποι βιώνουν το παραποτάμιο περιβάλλον, τους φυσικούς πόρους. Η παραποτάμια εμπειρία περιλαμβάνει τα οπτικά μηνύματα, την άμεση επαφή με το περιβάλλον, την ακοή φυσικών ήχων, όπως των πουλιών και του ανέμου, τις διάφορες μυρωδιές, για παράδειγμα φαγητών από εστιατόρια, καφετέριες που θα δημιουργηθούν και την γενικότερη κίνηση στο χώρο. (R. Sairinen and S. Kumpulainen, 2006)

Τέταρτη και τελευταία κατηγορία της κοινωνικής διάστασης είναι η προσβασιμότητα, η οποία πρέπει να αξιολογείται κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού, και οι δραστηριότητες. Μια σημαντική όψη της αστικής παραποτάμιας ανάπτυξης αποτελεί ο τρόπος που η συγκεκριμένη περιοχή θα είναι προσβάσιμη στους ανθρώπους, κατοίκους και τουρίστες. Σε πολλές περιπτώσεις μια παραποτάμια περιοχή όταν χρησιμοποιείται για οικιστικούς κυρίως σκοπούς, είναι αποκλεισμένη από το κοινό είτε με φυσικά είτε με ψυχολογικά εμπόδια. Τα εμπόδια αυτά, λοιπόν, πρέπει να αποφεύγονται και στη θέση τους να βρίσκονται ορατοί και ελκυστικοί διάδρομοι δίπλα στο ποτάμι. Σε αυτή τη βάση οι αναπλάσεις παραποτάμιων περιοχών πρέπει να προσφέρουν εύκολες προσεγγίσεις ανάπτυξης δραστηριοτήτων. Για παράδειγμα, πρέπει να διαμορφωθεί προσιτός και ασφαλής χώρος για ποδηλάτες, πεζούς κλπ. (R. Sairinen and S. Kumpulainen 2006, Chang T. C. and Huang S. 2011)

Όσον αφορά την προσβασιμότητα, η έννοιά της χρησιμοποιείται ευρέως σε διάφορα επιστημονικά πεδία, όπως και τον αστικό σχεδιασμό. Ωστόσο, δεν υπάρχει ένας παγκόσμιος ορισμός της. Στην περίπτωση μας προσβασιμότητα θα μπορούσαμε να ορίσουμε ως τις δυνατότητες συνειδητοποίησης των αισθητικών, εκπαιδευτικών αξιών και αξιών αναψυχής αλλά και προστασίας της άγριας ζωής και των οικοτόπων της παραποτάμιας περιοχής. (Navarro, 2000) Υπάρχουν, βέβαια, πολλοί παράγοντες που σχετίζονται με την προσβασιμότητα μιας αστικής παραποτάμιας περιοχής. Αρχικά, παράγοντες που σχετίζονται με την προσβασιμότητα και μπορούν να επηρεάσουν την αντίληψη των ανθρώπων για την περιοχή αποτελούν η διασπορά των δημόσιων χώρων, η κατανομή των δραστηριοτήτων, η καθαριότητα της περιοχής, η φυσικότητά της, η αισθητική της, η ασφάλεια ακόμα και η καταλληλότητα της παραποτάμιας ανάπτυξης. Σημαντικοί παράγοντες είναι και η επαρκής σήμανση και οι κατάλληλες μεταφορικές συνδέσεις. (Gobster P. H. and Westphal L. M. 2004, Pasaogullari N. and Doratli N. 2004) Συνολικά η προσβασιμότητα μιας αστικής παραποτάμιας περιοχής συνίσταται από τέσσερις διαστάσεις. Πρώτη είναι η χωρική διάσταση αντικατοπτρίζοντας την ελευθερία χώρου και την μεταφορική άνεση. Στην συνέχεια είναι η οπτική διάσταση της προσβασιμότητας, η οποία αντικατοπτρίζει την 'οπτική ελευθερία' χώρου. Τρίτη διάσταση αποτελεί η χωρική συνέχεια του χώρου που περιλαμβάνει την βλάστηση, το νερό και άλλους φυσικούς πόρους. Τέλος, η προσβασιμότητα έγκειται στην άνετη εμπειρία του παραποτάμιου περιβάλλοντος και στην ποικιλία των δραστηριοτήτων. (Che Y., Yang K. and Chen T., Xu Q., 2012)

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε πως η ανάπλαση παραποτάμιων περιοχών επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις στην κοινωνία των πόλεων. Οι κοινωνικές επιπτώσεις, βέβαια, ποικίλουν ανάλογα με τον τύπο και το μέγεθος του έργου ανάπτυξης και του είδους της κοινωνίας στην οποία αυτό πραγματοποιείται. Γι' αυτό το λόγο η εκτίμησή τους θεωρείται απαραίτητη κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού. Αναλυτικότερα, η Εκτίμηση Κοινωνικών Επιπτώσεων (Social Impact Assessment) περιλαμβάνει διαδικασίες ανάλυσης, παρακολούθησης και διαχείρισης των προβλεπόμενων αλλά και μη συνεπειών, θετικών ή αρνητικών, των σχεδιαστικών παρεμβάσεων καθώς και όποιες κοινωνικές διαδικασίες αλλαγής προκαλούνται από αυτές τις παρεμβάσεις. Σύμφωνα με τους Dietz (1987) και Burdge (1998) η Εκτίμηση Κοινωνικών Επιπτώσεων σαφώς και σχετίζεται με την αξιολόγηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Θεωρούν πως η εκτίμηση γίνεται εκ των προτέρων, κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού προσφέροντας καλύτερη γνώση ώστε να παρθούν οι διαδικαστικές αποφάσεις. Επίσης, αποτελεί εργαλείο για την ανάπτυξη εναλλακτικών καθορίζοντας πλήρως τις συνέπειες της κάθε εναλλακτικής πρότασης καθώς και τα μέτρα προσαρμογής ή αποζημίωσης για τις επιβλαβείς συνέπειες. (R. Sairinen and S. Kumpulainen, 2006)

2.6. ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ ΑΝΑΠΛΑΣΕΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Η ανάπλαση μιας παραποτάμιας περιοχής για να θεωρηθεί επιτυχής θα πρέπει μέσω της ανάπτυξης της να είναι εφικτή η αναζωογόνηση ολόκληρης της πόλης. Αυτό συνέβη σε πολλές περιπτώσεις εξαιτίας πολλών γνωστών και επιτυχημένων παραδειγμάτων παραποτάμιας ανάπτυξης, τα οποία προκάλεσαν πολλές απομιμήσεις, επίπεδων και αφελών κατά καιρούς, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον στο συγκεκριμένο μέρος της πόλης. Πολλοί σχεδιαστές αλλά και επιχειρηματίες προσπάθησαν να καθορίσουν τα χαρακτηριστικά των περιοχών που πρόκειται να επανασχεδιαστούν, τονίζοντας τα πιο ασυνήθιστα χαρακτηριστικά, με σκοπό τη δημιουργία μιας νέας ταυτότητας για τον «τόπο», ο οποίος θα είναι αναγνωρίσιμος και θα λειτουργήσει ως «μοντέλο» στο πεδίο της παραποτάμιας ανάπτυξης. Η δημιουργία αυτών των «μοντέλων» παραποτάμιας ανάπτυξης, που βρίσκονται στο επίκεντρο της διεθνούς βιβλιογραφίας, οδήγησε στην εξάπλωση τέτοιων παραδειγμάτων σε όλο τον κόσμο ώστε σήμερα να μπορούμε να μιλάμε για «παγκοσμιοποίηση» των παραποτάμιων θεμάτων. Οι κίνδυνοι που ελλοχεύει αυτή η

εξέλιξη είναι σαφείς και θυμίζουν αυτό που συνέβη στον τομέα της κατασκευής εμπορικών κέντρων, ο οποίος γνώρισε μια επανάσταση στο τέλος του εικοστού αιώνα αλλά τελικά οδήγησε σε μια τυποποίηση διεθνής κλίμακας, δημιουργώντας έτσι μια μονότονη αίσθηση «deja vu» που κάνει τον τόπο αδύνατο να διακριθεί. Με σκοπό να αποφευχθούν όλα αυτά και επειδή η παραποτάμια περιοχή αποτελεί τμήμα της πόλης και όχι απλά ένα εμπορικό οικοδόμημα, θα πρέπει να μελετάται και να αναλύεται επαρκώς ανακαλύπτοντας τα ιδιαίτερα και μοναδικά της χαρακτηριστικά. (Bruttomesso R., 2001)

Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Bruttomesso (2001) υπάρχουν κάποια στοιχεία που εμπειρικά έχουν δείξει πως συμβάλλουν στην επιτυχία των αναπλάσεων αστικών παραποτάμιων περιοχών παράγοντας θετικά αποτελέσματα περιβαλλοντικά, οικονομικά και κοινωνικά. Οι σημαντικότεροι παράγοντες επιτυχίας είναι οι εξής:

- *Το άνοιγμα των παραποτάμιων περιοχών στο κοινό μέσω μιας διαδικασίας οικειοποίησης της ζώνης ανάμεσα στην πόλη και το ποτάμι.*
- *Η συνεργασία δημόσιων και ιδιωτικών φορέων καθώς η δημόσια ιδιοκτησία της περιοχής δεν μπορεί από μόνη της να εγγυηθεί την ποιότητα της ανάπλασης.*
- *Η συμμετοχή του κοινού.*
- *Η προσβασιμότητα.* Η πρόσβαση από τους πεζούς θα πρέπει να είναι άνετη και εύκολη και θα πρέπει να υπάρχει ικανοποιητική δημόσια συγκοινωνία.
- *Η αναβάθμιση των δημόσιων μεταφορών* καθώς θα συμβάλλει στην αναθέρμανση της αστικής κινητικότητας μέσω της πλήρους αξιοποίησης του δυναμικού μεταφορικών μέσων και παράλληλα θα εκτονώσει την πίεση στους δρόμους της πόλης, θα κάνει τη μετάβαση από το ένα μέρος της πόλης στο άλλο πιο ευχάριστο, αποφεύγοντας έτσι την διέλευση από τις κεντρικές ζώνες.
- *Η ιδιαίτερη έμφαση που πρέπει να δίνεται στις περιβαλλοντικές και αστικές λειτουργίες.* Οι αναπλάσεις θα πρέπει να εστιάζουν στην ασυνήθιστη φύση της αστικής παραποτάμιας ζώνης, δηλαδή στην άμεση επαφή της με το νερό καθώς και στην ύπαρξη ενοποιημένων δραστηριοτήτων, προκειμένου να εκτιμηθεί από τους χρήστες της.
- *Η ανάκτηση ή η εισαγωγή εμβληματικών αξιών,* που θα αναφέρονται στην έντονη παρουσία του νερού και στην κατάλληλη αξιοποίησή του.
- *Η διασφάλιση υψηλής ποιότητας του νερού.*

Όλα τα παραπάνω τελικά θα οδηγήσουν τόσο στην ανάπτυξη πολλαπλών χρήσεων ακόμα και αν αυτές συνδέονται περισσότερο με τον ελεύθερο χρόνο παρά με την παραγωγή όσο και στην ενίσχυση της λειτουργίας της κατοικίας και της δραστηριότητας στον χώρο της αγοράς ακινήτων.

2.7. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΕΜΒΛΗΜΑΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ (FLAGSHIP PROJECTS) ΣΤΗΝ ΑΣΤΙΚΗ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Τα τελευταία χρόνια κοινό φαινόμενο αποτελεί η αναγέννηση παραποτάμιων περιοχών πόλεων σε όλο τον κόσμο. Σε πολλές περιπτώσεις οι αναπλάσεις τέτοιων περιοχών περιλαμβάνουν την εκπόνηση εμβληματικών έργων (flagship projects). Ως εμβληματικά έργα ορίζονται τα σημαντικά, υψηλού προφίλ και μεγάλου κύρους έργα που παίζουν **καταλυτικό ρόλο στην αστική ανάπτυξη**. Υπάρχουν πολλές μορφές εμβληματικών έργων, όπως μουσεία, συνεδριακά κέντρα ή πολιτιστικές υπηρεσίες. Ένα σημαντικό στοιχείο αυτών των μορφών είναι ότι στοχεύουν (α) στους τουρίστες, (β) στους επιχειρηματίες και (γ) στους εν δυνάμει κατοίκους. Σημείο εκκίνησης για αυτού του είδους τα έργα αποτελούν οι παγκόσμιες αλλά και τοπικές αλλαγές που επηρέασαν τους ρόλους των πόλεων. Ωστόσο, για να είναι ξεκάθαρο ποιοι ωφελούνται από τα εμβληματικά έργα αλλά και σε ποιο κοινό στοχεύουν, απαραίτητη θεωρείται η κατανόηση των στόχων τους.

Αναλυτικά, σύμφωνα με τους Doucet, Van Kempen and Van Weesep (2011) οι στόχοι των εμβληματικών έργων στα πλαίσια ανάπτυξης μιας παραποτάμιας περιοχής είναι οι εξής:

- ✓ *Η βελτίωση της εικόνας της πόλης.* Αυτό κρίνεται σημαντικό ιδιαίτερα σε πρώην βιομηχανικές πόλεις, οι οποίες θέλουν να αναγεννηθούν ως πόλεις αναψυχής, κατανάλωσης, πολιτισμού, ως δημιουργικές πόλεις.
- ✓ *Τα έργα αυτά θα λειτουργήσουν ως καταλύτες περαιτέρω επενδύσεων και ανάπτυξης.* Υπάρχει η ελπίδα πως οι αρχικές δημόσιες επενδύσεις θα ενισχυθούν από τον ιδιωτικό τομέα.
- ✓ *Η προσέλκυση τουριστών, η δημιουργία ή επέκταση της τουριστικής βιομηχανίας.* Σ' αυτή την περίπτωση η κεντρική ιδέα είναι να αισθάνονται οι τουρίστες ασφαλείς σε μια ευχάριστη τοποθεσία με αξιοθέατα, ξενοδοχεία, εμπορικά κέντρα κλπ.

- ✓ *Ο εξευγενισμός.* Αυτό ισχύει τόσο σε παλιότερες βιομηχανικές πόλεις όσο σε κέντρα πόλεων όπου στόχος αποτελεί μια εξειδικευμένη αγορά.
- ✓ *Η άνοδος στην ιεραρχία των πόλεων.*
- ✓ *Η δημιουργία κερδών σε όλους τους τομείς της κοινωνίας μέσω της αύξησης των θέσεων εργασίας και των επενδύσεων.*
- ✓ *Η διασφάλιση άμεσων κοινωνικών παροχών* στις οποίες περιλαμβάνονται βελτιώσεις υποδομών και μεταφορών, οικονομικά προσιτή στέγαση, κοινοτικές εγκαταστάσεις και διάφορα κοινωνικά προγράμματα.

Οι δυο τελευταίοι στόχοι των εμβληματικών έργων αφορούν περισσότερο τον τοπικό πληθυσμό, δηλαδή, τους κατοίκους παρά τους τουρίστες και τους επιχειρηματίες. Αντίθετα, οι πέντε πρώτοι στόχοι αφορούν όχι μόνο τους κατοίκους αλλά και τους τουρίστες και τις ιδιωτικές επενδύσεις.

Η επίδραση των εμβληματικών έργων (flagship projects) παραποτάμιων περιοχών στην πόλη είναι σαφείς. Υπάρχει, όμως, διαφωνία στο αν οι κάτοικοι αντιμετωπίζουν αυτά τα έργα θετικά ή αρνητικά.

Από την θετική σκοπιά, πολλοί κάτοικοι θεωρούν ότι τα εμβληματικά έργα αντιπροσωπεύουν κάτι καλύτερο από αυτό που υπήρχε, κάτι νέο και συναρπαστικό για την πόλη τους. Επίσης, τα έργα αυτά έχουν τη δύναμη να προκαλέσουν αισθήματα υπερηφάνειας και να αποτελέσουν ένα σύμβολο για την πόλη που θα καταρρίψει τα κοινωνικά και χωρικά όρια. Έχουν, επίσης, τη δυνατότητα να γίνουν αποδεκτά από όλα τα κοινωνικά στρώματα παρέχοντας υψηλή ποιότητα ζωής. Ένας ακόμα λόγος για τον οποίο θα μπορούσαμε να αναμένουμε θετικές αντιδράσεις από τους κατοίκους αποτελεί το γεγονός ότι δεν υπάρχουν πολλές εναλλακτικές λύσεις που θα μπορούσαν να αντικαταστήσουν τα εμβληματικά έργα. Σήμερα μια πόλη χωρίς εμβληματικά έργα θεωρείται πως έχει μείνει πίσω και δεν έχει μεγιστοποιήσει τις οικονομικές δυνατότητες της γης. (Ryan R. 1998, Doucet B., Van Kempen R. and Van Weesep J. 2011)

Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν κάποιοι λόγοι που θα μπορούσαν να εξηγήσουν την αρνητική αντιμετώπιση των εμβληματικών έργων από τους κατοίκους. Αρχικά, οι κάτοικοι μπορεί να αντιλαμβάνονται τα έργα αυτά ως σπατάλη, θεωρώντας πως τα αντίστοιχα κεφάλαια θα μπορούσαν να δοθούν σε άλλες δημόσιες υπηρεσίες. Ένας δεύτερος λόγος αρνητικής αντιμετώπισης θα μπορούσε να αποτελέσει το ίδιο το περιεχόμενο των έργων. Δηλαδή, μέρη που απευθύνονται σε μια διαφορετική

κοινωνικο-οικονομική ομάδα ανθρώπων παρά στον τοπικό πληθυσμό, είναι λιγότερο πιθανό να γίνουν αποδεκτά από την εν λόγω ομάδα. Η υψηλή κουλτούρα, τα πολυτελή καταστήματα ακόμη και η ξένη αρχιτεκτονική έχουν όλα τη δυνατότητα να συμβάλλουν στη δημιουργία ενός αφιλόξενου περιβάλλοντος. Ακόμα και αν θεωρούνται δημόσιοι χώροι, ο σχεδιασμός είναι ικανός να δώσει την αίσθηση ότι δεν είναι χώρος για όλους. Ολοκληρώνοντας, είναι γεγονός ότι ενώ τα εμβληματικά έργα σε παραποτάμιες περιοχές μπορεί να είναι επιτυχή στην παρουσίαση μιας νέας εικόνας της πόλης στον κόσμο, μπορεί να μην είναι αυτά που θα αγκαλιαστούν από τους κατοίκους της. (Ryan R. 1998, Doucet B., Van Kempen R. and Van Weesep J. 2011)

2.8. ΔΙΕΘΝΗ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

2.8.1. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΜΠΙΛΜΠΑΟ

Ένα από τα πιο επιτυχημένα διεθνή παραδείγματα παραποτάμιας ανάπτυξης αποτελεί η περίπτωση της πόλης του Μπιλμπάο. Το παράδειγμα του Μπιλμπάο αντιπροσωπεύει τα αναδυόμενα πλαίσια προσπαθειών για την αναζωογόνηση παραθαλάσσιων/ παραποτάμιων περιοχών. Η επιτυχία του συγκεκριμένου παραδείγματος δεν έγκειται μόνο στην αίγλη που παρουσιάζει αλλά και στην μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα που πέτυχε σε οικονομικούς και κοινωνικούς όρους.

Η πόλη του Μπιλμπάο (353.187 κατοίκους, 2010) είναι η πρωτεύουσα της επαρχίας Biscay και βρίσκεται στην βόρεια πλευρά της Ισπανίας στην ημιαυτόνομη περιοχή της χώρας των Βάσκων στις ακτές του Ατλαντικού. Η πόλη βρίσκεται σε κοιλάδα, στην εκβολή του ποταμού Nervion, γεγονός που καθόρισε τη μορφή της. Ιδρύθηκε το 1300 και λόγω αυτής της στρατηγικής της θέσης τον 12^ο και 13^ο αιώνα αποτέλεσε κύριο σημείο διανομής των ισπανικών προϊόντων.

Τον 19^ο αιώνα το Μπιλμπάο εξελίχθηκε σε σημαντικό βιομηχανικό κέντρο με τις βιομηχανίες εξόρυξης, σιδήρου και χάλυβα να κυριαρχούν στο αστικό τοπίο. Η βιομηχανική αυτή εξέλιξη μετέτρεψε το ποτάμι σε φυσικό και ψυχολογικό εμπόδιο. Στην αριστερή όχθη του ποταμού Nervion βρίσκονταν οι κύριες βιομηχανικές εγκαταστάσεις, ενώ στη δεξιά όχθη εντοπίζονταν οι πλούσιες οικογένειες και οι οικογένειες βασκικής καταγωγής καθώς και τα σημαντικότερα πανεπιστήμια. Αργότερα τις δεκαετίες του 1960 και 1970 η κρίση της βιομηχανίας έπληξε και το Μπιλμπάο, το οποίο άρχισε να παρακμάζει οικονομικά και έτσι 'γύρισε την πλάτη του' στο ποτάμι. Η αποβιομηχάνιση προκάλεσε στην πόλη φαινόμενα παρακμής,

όπως υψηλά ποσοστά ανεργίας, μετανάστευση καθώς και μόλυνση του περιβάλλοντος. Στις αρχές, όμως, της δεκαετίας του 1980 η κυβέρνηση της χώρας των Βάσκων άρχισε να επαναπροσδιορίζει την οικονομία της δίνοντας έμφαση πλέον σε χρηματοοικονομικές υπηρεσίες και στις τηλεπικοινωνίες. Σημαντικό βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση αποτέλεσε η ίδρυση του δημόσιου – ιδιωτικού φορέα, Bilbao Metropolis 30 που ασχολήθηκε με την αναζωογόνηση της περιοχής. Το όραμα του φορέα Bilbao Metropolis 30 ήταν να μετατραπεί η πόλη σε πολιτιστικό κέντρο της περιοχής και να δημιουργηθεί μια μητρόπολη προσανατολισμένη στην παροχή υπηρεσιών. Σημαντικές πρωτοβουλίες αποτέλεσαν η ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, η βελτίωση της κινητικότητας και της προσβασιμότητας αλλά και η αναγέννηση του αστικού περιβάλλοντος. (Marshall R. 2001, Plaza B. 2000)

Κύρια ιδέα για την αναζωογόνηση του Μπιλμπάο αποτέλεσε ο επαναπροσδιορισμός της εικόνας της πόλης μέσω διάφορων έργων. Πρώτα απ' όλα σημαντικό έργο για την οικονομική αναγέννηση της περιοχής αποτέλεσε η επέκταση του λιμανιού. Επιπλέον, στα έργα αυτά περιλαμβάνονταν το πρόγραμμα καθαρισμού του ποταμού Nervion, η ανάπτυξη υποδομών μεταφοράς για τη καλύτερη δυνατόν προσβασιμότητα και ο επανασχεδιασμός και επανάχρηση εγκαταλελειμμένων περιοχών και παλιών βιομηχανικών κτιρίων. (Vegara A., 2001) Στην τελευταία κατηγορία έργων ανήκει ο επανασχεδιασμός της περιοχής Abandoibarra που από βιομηχανικό λιμάνι και σιδηροδρομικό σταθμό μετατράπηκε σε πολιτιστική περιοχή. Στην περιοχή αυτή κατασκευάστηκε ένα από τα πιο εμβληματικά οικοδομήματα, το μουσείο Guggenheim, το οποίο γρήγορα αποτέλεσε ένα σύμβολο για την πόλη αλλά και ένα διεθνές πρότυπο. (Marshall R. 2001, Plaza B. 2000) Άλλα αξιόλογα οικοδομήματα που συνέβαλαν στον επαναπροσδιορισμό της εικόνας ολόκληρης της πόλης ήταν το Μέγαρο Μουσικής και Κέντρο Συνεδρίων Euskalduna, οι σταθμοί του μετρό και γέφυρες που θα ένωναν τις δύο όχθες του ποταμού. Τέλος, στοιχεία κλειδιά για την επιτυχία της αναγέννησης του Μπιλμπάο μπορούμε να πούμε πως αποτέλεσαν η πολιτική θέληση και συνεργασία καθώς και η υποστήριξη και συμμετοχή του κοινού. (Marshall R., 2001)

Εικόνα 1: Η αναπλασμένη περιοχή Abandoibarra. (Πηγή: Google maps)

Εικόνες 2 & 3: Το μουσείο Guggenheim και το Μέγαρο Μουσικής και Κέντρο Συνεδρίων Euskalduna. (Πηγή: Google maps)

Αδιαμφισβήτητο αποτελεί το γεγονός ότι η μεγάλης κλίμακας ανάπλαση αυτή της παλαιάς βιομηχανικής περιοχής και ο πρωτοποριακός φυσικός ανασχεδιασμός του αστικού χώρου μετέτρεψαν το Bilbao σε κέντρο αστικού τουρισμού. (Gospodini A., 2001) Ειδικότερα, το Μουσείο Guggenheim είχε σημαντικό θετικό αντίκτυπο στην πόλη λόγω της ικανότητάς του να προσελκύει τουρίστες. Τα πρώτα αποτελέσματα ερευνών σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη έδειξαν ότι οι επισκέπτες από το εξωτερικό αυξήθηκαν θεαματικά μετά την ανάπλαση αλλά και ότι οι εγχώριοι επισκέπτες (πλην των Βάσκων) αυξήθηκαν σημαντικά. (Plaza B., 2000) Το παράδειγμα αστικής παραποτάμιας ανάπτυξης της πόλης του Bilbao έδειξε ότι ανεξαρτήτως των συγκεκριμένων λειτουργιών και δραστηριοτήτων που μπορεί να φιλοξενούνται στο χώρο (κτήριο ή δημόσιο υπαίθριο χώρο), ο πρωτοποριακός φυσικός σχεδιασμός του χώρου μπορεί να καταστήσει έκθεμα τον ίδιο το χώρο και να τον μετατρέψει σε αξιοθέατο και πόλο τουριστικής έλξης. (Gospodini A., 2001)

Αξιολογώντας το παράδειγμα της πόλης του Bilbao ως προς το είδος της ανάπλασης που πραγματοποιήθηκε, μπορούμε να πούμε πως ανήκει και στους τρεις τύπους αναπλάσεων που ορίζουν οι Chang and Huang (2011). Συγκεκριμένα, ανήκει στον πρώτο τύπο, που οδηγεί στην ανάκτηση της λειτουργικότητας της περιοχής, καθώς επαναπροσδιορίζοντας και αλλάζοντας τις χρήσεις γης της συνέβαλλε στην δημιουργία μιας οικονομικά ζωντανής πόλης. Το παράδειγμα του Bilbao ανήκει, επίσης, στον δεύτερο τύπο, που οδηγεί στην ανάκτηση της προσβασιμότητας, γιατί χρησιμοποιήθηκαν τα αστικά κενά καθιστώντας τα προσβάσιμα σε όλους. Η παραποτάμια ανάπλαση του Bilbao ανήκει και στον τρίτο τύπο, που οδηγεί στην ανάκτηση της τοπικότητας, αφού ενίσχυσε την ιστορική και πολιτιστική ταυτότητα της περιοχής, δημιούργησε δηλαδή μια «αυθεντική» πόλη. Σύμφωνα με την τυποποίηση των αναπλάσεων που πραγματοποίησε η Morreti (2008), η αστική παραποτάμια ανάπλαση του Bilbao ανήκει στον τύπο της Νέας Αστικής Επέκτασης. Το έργο της παραποτάμιας ανάπτυξης περιελάμβανε τη διαμόρφωση διαθέσιμων περιοχών και την ανάκτηση των παλιών βιομηχανικών εγκαταστάσεων. Στην περίπτωση ανάπλασης του Bilbao ο τύπος σχεδιαστικής προσέγγισης, που ακολουθήθηκε, όπως αυτοί ορίστηκαν από τους Galland and Hansen (2012), ήταν ο σχεδιασμός δημοσίων επενδύσεων (Public-investment planning) έχοντας μια λογική κατευθυνόμενη από το σχέδιο (plan-led logic). Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε ότι η περίπτωση της αστικής παραποτάμιας ανάπλασης του Bilbao επιβεβαίωσε τη διάκριση των απαραίτητων συστατικών επιτυχίας των εμβληματικών έργων, που έγινε από τον Bruttomesso (2001) αλλά και των στόχων που αυτά πρέπει να έχουν σύμφωνα με Doucet, Van Kempen and Van Weesep (2011).

2.8.2. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ROTTERDAM

Το Rotterdam (603.425 κάτοικοι, 2010) αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη πόλη της Ολλανδίας μετά από το Άμστερνταμ και βρίσκεται στο νότιο μέρος της έντονα αστικοποιημένης περιοχής Randstad. Πιο συγκεκριμένα, η πόλη βρίσκεται στις όχθες του ποταμού Nieuwe Maas και περιέχει το μεγαλύτερο λιμάνι της Ευρώπης. Το ποτάμι χωρίζει την πόλη σε δυο τμήματα. Το βόρειο τμήμα της περιλαμβάνει το κέντρο, το σιδηροδρομικό σταθμό και τις περισσότερες εύπορες γειτονιές. Το νότιο τμήμα της, αντίθετα, είναι σε μεγάλο βαθμό βιομηχανικό και περιλαμβάνει γειτονιές της εργατικής τάξης.

Το κέντρο της πόλης βομβαρδίστηκε βαριά κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και ανοικοδομήθηκε κατά ένα μεγάλο μέρος κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 και του 1960. Στη συνέχεια, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 και του 1970, ένα μεγάλο μέρος της λιμενικής δραστηριότητας μετατοπίστηκε νοτιότερα σε καινούργιες εγκαταστάσεις. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μεγάλα τμήματα της παραποτάμιας περιοχής να εγκαταλειφθούν και να παραμείνουν κενά. Από τη δεκαετία του 1970 μέχρι τη δεκαετία του 1990 το Rotterdam παρουσίαζε πολλά οικονομικά αλλά κοινωνικά προβλήματα (υψηλά επίπεδα ανεργίας). Έτσι, τέλη της δεκαετίας του 1980 έκαναν την εμφάνισή τους τα πρώτα σχέδια για την αναδιαμόρφωση και την ανάπτυξη του νότιου τμήματος της πόλης ακριβώς απέναντι από το κέντρο, το οποίο ονομάστηκε Kor van Zuid ή Head of the South. (Doucet B., Van Kempen R., Van Weesep J. 2011, G. A. van der Knaap, Pinder D. 1992)

Εικόνα 4: Η περιοχή Kor van Zuid. (Πηγή: Google maps)

Κεντρικό σημείο του έργου Kor van Zuid αποτελούσε η γέφυρα Erasmus καθώς πρόσφερε μια νέα σύνδεση. Στόχος της γέφυρας ήταν να συνδέσει την πόλη φυσικά, οικονομικά και κοινωνικά, ενώ ο απώτερος σκοπός της ήταν η προσέλκυση νέων επενδύσεων. Το έργο Kor van Zuid είναι σε εξέλιξη σχεδόν είκοσι χρόνια. Οι υποδομές είναι πλήρεις αλλά υπάρχουν ακόμα αρκετές εκτάσεις για ανάπτυξη. Το έργο ανάπλασης περιλάμβανε κτίρια κατοικιών και γραφείων, εμπορικά καταστήματα, πολιτιστικές εγκαταστάσεις καθώς και ένα κολλέγιο μαζί με τις απαραίτητες υποδομές στέγασης για τους φοιτητές. Σημαντικά κτίρια του έργου αποτελούν ο πύργος πολυτελών διαμερισμάτων, το Montevideo και το κτίριο KPN.

Αυτό, όμως, που κάνει το έργο αυτό να ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα εμβληματικά έργα είναι ότι κατευθύνθηκε από τις δημοτικές αρχές γι' αυτό ήταν ξεκάθαροι και οι κοινωνικοί του στόχοι. (Doucet B., Van Kempen R., Van Weesep J., 2011)

Εικόνα 5: Το κτίριο πολυτελών διαμερισμάτων και το Montevideo στην περιοχή Kop van Zuid. (Πηγή: Google maps)

Συνολικά, το σχέδιο ανάπτυξης της πόλης του Rotterdam μέσω του έργου Kop van Zuid είχε τόσο οικονομικούς όσο και κοινωνικούς στόχους. Το έργο αρχικά στόχευε στην κατάρριψη των φυσικών και ψυχολογικών εμποδίων. Επίσης, οι κάτοικοι ήταν δεκτικοί στη συμμετοχή επιχειρηματιών στην ανάπτυξη, γεγονός που θα πρόσφερε περισσότερες θέσεις εργασίας και δυνατότητες κατάρτισης όσον αφορά τις φτωχότερες γειτονιές. Υπήρχαν, βέβαια, και οικονομικοί στόχοι οι οποίοι περιλάμβαναν τη δημιουργία κατοικιών υψηλού εισοδήματος, τη προσέλκυση γραφείων και γενικότερα λειτουργιών του κέντρου στο νότιο τμήμα της πόλης. Από τους σημαντικότερους στόχους του σχεδίου ανάπτυξης αποτελούσε η ενίσχυση της ανταγωνιστικής θέσης του Rotterdam στην Ολλανδία αλλά και σε όλη την Ευρώπη. (Doucet B., Van Kempen R., Van Weesep J., 2011)

Όλοι οι παραπάνω στόχοι του έργου Kop van Zuid επιτεύχθηκαν και αποδεικτικό στοιχείο είναι η γέφυρα Erasmus, η οποία σύνδεσε την πόλη και αποτέλεσε σύμβολο για προσέλκυση τουριστών και ιδιωτικών επενδύσεων. Το έργο είχε, όμως, σημαντική επίπτωση και στους κατοίκους της πόλης, που αντέδρασαν πιο θετικά από ότι αναμενόταν. Η βελτίωση των υποδομών μεταφοράς και των κοινωνικών παροχών οδήγησαν στη συνολική βελτίωση της ποιότητας ζωής. Η συνολική επιτυχία του έργου ανάπλασης ενίσχυσε τη θέση του Rotterdam στον εγχώριο αλλά και ευρωπαϊκό

ανταγωνισμό πόλεων. Τα παραπάνω θετικά αποτελέσματα της παραποτάμιας ανάπλασης του Rotterdam επιβεβαίωσαν και σε αυτή την περίπτωση τα απαραίτητα συστατικά επιτυχίας των εμβληματικών έργων, όπως τα όρισε ο Bruttomesso (2001). Η αστική παραποτάμια ανάπλαση του Rotterdam ανήκει και στους τρεις τύπους ανάπλασης, που ορίζουν οι Chang and Huang (2011), καθώς οδήγησε στην ανάκτηση της λειτουργικότητας, της προσβασιμότητας και της τοπικότητας. Σύμφωνα, όμως, με τη διάκριση των αναπλάσεων από τη Morreti (2008) η παραποτάμια ανάπλαση Kor van Zuid ανήκει στον τύπο Επαναχρησιμοποίηση λιμενικών περιοχών και κατάφερε να φέρει την «καρδιά» της πόλης πίσω στο νερό. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι ο τύπος σχεδιαστικής προσέγγισης, που ακολουθήθηκε στο έργο ανάπλασης, όπως αυτοί ορίστηκαν από τους Galland and Hansen (2012), ήταν ο σχεδιασμός μόχλευσης (leverage planning) έχοντας μια λογική κατευθυνόμενη από την αγορά (market-driven logic).

2.8.3. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

Το Λονδίνο (7.512.400 κάτοικοι, 2006) είναι η πρωτεύουσα της Αγγλίας αλλά και του Ηνωμένου Βασιλείου και βρίσκεται στα νοτιοανατολικά της χώρας. Η πόλη εκτείνεται εκατέρωθεν του ποταμού Τάμεση, όπου βρίσκεται και το λιμάνι του, ένα από τα μεγαλύτερα της χώρας. Σήμερα, το Λονδίνο αποτελεί μεγάλο επιχειρηματικό, χρηματοοικονομικό και πολιτιστικό κέντρο.

Η περιοχή της νότιας όχθης (South Bank) του ποταμού Τάμεση αποτελεί το παραποτάμιο μέτωπο των δήμων Lambeth και Southwark της ευρύτερης περιοχής του Λονδίνου και εκτείνεται από τη γέφυρα Westminster στα δυτικά μέχρι το λιμάνι St Saviours στα ανατολικά. Η περιοχή, όμως, ανάμεσα από τη γέφυρα Tower και τη γέφυρα Blackfriars αποτελεί το παραποτάμιο μέτωπο της πόλης του Λονδίνου και έχει χαρακτηριστεί από το στρατηγικό σχεδιασμό των αρχών ως μέρος της κεντρικής ζώνης της πόλης.

Η εκβιομηχάνιση στην περιοχή της νότιας όχθης (South Bank) του ποταμού ξεκίνησε στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα και μόλις το 1910 το λιμάνι βρισκόταν ήδη σε παρακμή. Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα έγιναν κάποιες προσπάθειες από την κεντρική κυβέρνηση για την ανάπλαση της περιοχής, οι οποίες όμως ήταν περιοδικές. Παράδειγμα αυτών των προσπαθειών είναι η κατασκευή του County Hall το 1910, ενώ σήμερα δίπλα του βρίσκεται το «Μάτι» (The British Airways London Eye). Το South Bank ήταν η πρώτη περιοχή που περιελάμβανε θέατρα, όπως για παράδειγμα

το θέατρο Globe του Σαίξπηρ, το οποίο κάηκε το 1644. Ωστόσο, η παραγωγή πολιτισμού με τη σύγχρονη έννοια έφτασε το 1951, όταν το κέντρο της περιοχής κατασκευάστηκε ως μέρος του φεστιβάλ της Μεγάλης Βρετανίας. Εκείνη την περίοδο (1951 – 1968), στην τοποθεσία δίπλα στην γέφυρα Waterloo υπήρχαν έργα υψηλού πολιτισμού, όπως η Hayward Gallery και το Εθνικό Θέατρο. Αργότερα, τη δεκαετία του 1970 στην περιοχή κυριαρχούσε η κερδοσκοπία των ακινήτων λόγω και της εγγύτητάς της με την πόλη του Λονδίνου. Το 1981 στο South Bank σημειώνονται μόλις έξι τοποθεσίες «ψυχαγωγίας» κατά μήκος του παραποτάμιου μετώπου. Αντίθετα, το 1998 παρατηρείται μια συγκέντρωση δραστηριοτήτων, ενώ και τα περισσότερα πολιτιστικά έργα, όπως θέατρα, μουσεία και γκαλερί, βρίσκονται κατά μήκος της όχθης. (Newman P., Smith I. 2000)

Εικόνες 6 & 7: To County Hall και το The British Airways London Eye στο South Bank του Λονδίνου. (Πηγή: Google images)

Γενικότερα, στο μεγαλύτερο μέρος της διαδρομής κατά μήκος της όχθης του Τάμεση υπάρχουν σημαντικά πολιτιστικά αξιοθέατα, τα οποία αποτελούν πόλο έλξης τουριστών και προσφέρουν μια δυνητική αγορά για όσους ασχολούνται με εμπορικές δραστηριότητες. Οι διάφορες δραστηριότητες με βάση την γεωγραφική εγγύτητα χωρίζονται σε έξι ομάδες (clusters). Έτσι, υπάρχουν δύο ομάδες (clusters) υψηλής κουλτούρας, η μία εκ των οποίων εντοπίζεται στο κέντρο του South Bank και η δεύτερη στην περιοχή Bankside-Borough. Σ' αυτές τις ομάδες (clusters) επικεντρώνονται εκθέσεις υψηλής κουλτούρας με εθνική και διεθνή σημασία και οι οποίες πραγματοποιούνται από το Δημόσιο. Υπάρχει, ακόμα, και μια ομάδα (cluster) στην περιοχή Old Southwark και περιλαμβάνει τόπους έλξης επισκεπτών, κυρίως, μέσα από την προώθηση της κληρονομιάς, καθώς και δραστηριότητες που σχετίζονται με τη διαφήμιση. Μια τελευταία ομάδα (cluster) είναι αυτή που βρίσκεται

στην περιοχή Bermondsey, η οποία εκτείνεται από το Wharf Butler ως το Bermondsey Market. Αυτή η ομάδα περιλαμβάνει πάνω από το 50% των επιχειρήσεων που σχετίζονται με τη διαφήμιση, ιδιωτικές γκαλερί αλλά και παλιές αποθήκες που μετατράπηκαν σε κατοικίες. Οι ιδιωτικές γκαλερί απευθύνονται σε αστικούς επαγγελματίες, που ζουν στο Butler's Wharf. Μ' αυτό τον τρόπο μπορούμε να πούμε πως η αστική ιστορία έχει αρχίσει να εμπορευματοποιείται σε ιδιωτικά αγαθά της καλοπληρωμένης αστικής ελίτ που εργάζεται στην πόλη του Λονδίνου. Η ομαδοποίηση κατά μήκος της όχθης του ποταμού φαίνεται στην παρακάτω εικόνα 7. Το παράδειγμα του Λονδίνου σύμφωνα με τους Chang and Huang (2011) ανήκει στους τύπους ανάπτυξης που οδηγούν στην ανάκτηση της λειτουργικότητας και της τοπικότητας. Η παραποτάμια ανάπτυξη σ' αυτή την περίπτωση πραγματοποιήθηκε με τη δημιουργία ομάδων (clusters) δραστηριοτήτων, κάποια εκ των οποίων δεν είναι τόσο προσβάσιμα στους φτωχότερους ανθρώπους. Σύμφωνα με την τυποποίηση των αναπλάσεων που πραγματοποίησε η Morreti (2008), η αστική παραποτάμια ανάπτυξη του Bilbao ανήκει στον τύπο των Νέων Αστικών Παραποτάμιων διαδρομών. Όσον αφορά τον τύπο σχεδιαστικής προσέγγισης, που ακολουθήθηκε στην περίπτωση του Λονδίνου, όπως αυτοί ορίστηκαν από τους Galland and Hansen (2012), ήταν ο σχεδιασμός μόχλευσης (leverage planning) έχοντας μια λογική κατευθυνόμενη από την αγορά (market-driven logic).

2.9. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

Η αστική παραθαλάσσια/ παραποτάμια ανάπτυξη, όπως έχουμε αναφέρει, αποτελεί ένα διεθνώς αναγνωρισμένο φαινόμενο. Στην Ελλάδα, ωστόσο, το φαινόμενο δεν είναι τόσο διαδεδομένο και περιορίζεται στην περίπτωση της ανάπτυξης του θαλάσσιου μετώπου της Θεσσαλονίκης. Παρ' όλα αυτά, τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον για τις αναπλάσεις παραθαλάσσιων/ παραποτάμιων περιοχών έχει αρχίσει να γίνεται όλο και πιο έντονο. Οι πρώτες ενδείξεις σχετικά με το αναδυόμενο πλαίσιο της πολιτικής και του φυσικού επανασχεδιασμού του χώρου αφορούν τις τοπικές αρχές και την ακαδημαϊκή κοινότητα. Από την μια πλευρά, οι τοπικές αρχές αντιμετωπίζουν τις αναπλάσεις παραθαλάσσιων/ παραποτάμιων περιοχών αποσπασματικά, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον τους στα τμήματα του χώρου που βρίσκονται στη δική τους δικαιοδοσία. Από την άλλη πλευρά, οι ακαδημαϊκοί και οι σχεδιαστές αντιμετωπίζουν τις αναπλάσεις σφαιρικά, δηλαδή εξετάζουν τις παραθαλάσσιες/ παραποτάμιες περιοχές στο σύνολό τους. Επίσης, οι σχεδιαστικές

προσεγγίσεις των επαγγελματιών επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των υπό μελέτη περιοχών, όπως για παράδειγμα την ιστορική φυσιογνωμία της εκάστοτε περιοχής, την αρχιτεκτονική μορφολογία, την τοπογραφία κλπ. Με αυτόν τον τρόπο ο επανασχεδιασμός λειτουργεί στο πλαίσιο της 'μοναδικότητας του τόπου' και όχι με γνώμονα μια σφαιρική άποψη όσον αφορά την αστική παραθαλάσσια/ παραποτάμια ανάπτυξη στην ελληνικές πόλεις που θα εξειδικεύεται κατά περίπτωση. (Gospodini, 2001)

Το αναπτυσσόμενο, λοιπόν, πλαίσιο της πολιτικής και του φυσικού σχεδιασμού του χώρου στις ελληνικές παραθαλάσσιες/ παραποτάμιες περιοχές παρουσιάζει κάποιες αδυναμίες. Συγκεκριμένα, η έλλειψη μιας συνολικής άποψης σχετικά με τις αστικές παραθαλάσσιες/ παραποτάμιες αναπλάσεις έχει ως αποτέλεσμα την προώθηση σχεδιαστικών προτάσεων που είτε αναπαράγουν δημοφιλή σχήματα και μορφές, που έχουν εφαρμοσθεί αλλού με επιτυχία, είτε παράγουν νέα σχήματα, που όμως βασίζονται αποκλειστικά στις ιδιαιτερότητες του χώρου. Και οι δύο παραπάνω προσεγγίσεις καταλήγουν στον *περιορισμό του σχεδιασμού*, κάτι το οποίο συνέβη στην περίπτωση της ανάπλασης του λιμανιού της Θεσσαλονίκης. Ο περιορισμός του σχεδιασμού έγκειται τόσο στην *επιλογή ήπιων παρεμβάσεων* (αποκατάσταση των κτηρίων και επανασχεδιασμός μόνον των εσωτερικών χώρων) όσο και στη *μονοδιάστατη επανάχρηση του χώρου* (αποκλειστικά πολιτισμικές δραστηριότητες υψηλού επιπέδου – συνεδριακοί χώροι, εκθεσιακοί χώροι). Έτσι, η ελληνική εμπειρία όσον αφορά τις αναπλάσεις αστικών παραθαλάσσιων/ παραποτάμιων περιοχών έρχεται σε αντίθεση με τη διεθνή εμπειρία και τη βιβλιογραφία που παρουσιάζουν τη μίξη των χρήσεων και ειδικότερα τις δραστηριότητες δημιουργικής ψυχαγωγίας ως τους σημαντικότερους θετικούς παράγοντες για την επιτυχία τέτοιων αναπλάσεων. (Gospodini, 2001)

Με σκοπό να αποφευχθούν οι παραπάνω περιορισμοί και για να μπορέσει η ανάπλαση των αστικών παραθαλάσσιων/ παραποτάμιων περιοχών να συμβάλλει ουσιαστικά στην οικονομική ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων στο νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον, το θεωρητικό πλαίσιο για τον επανασχεδιασμό των περιοχών αυτών θα πρέπει να διερευνάται με βάση τρεις παράγοντες. Πρώτον, θα πρέπει να διερευνάται βάσει των προοπτικών ανάπτυξης των ελληνικών πόλεων και ιδιαίτερα των μικρότερων στην νέα εποχή της παγκοσμιοποίησης. Δεύτερος παράγοντας αποτελεί η δυναμικότητα του αστικού σχεδιασμού ως μέσο για την οικονομική ανάπτυξη των πόλεων και πως οι ελληνικές πόλεις μπορούν να

υιοθετήσουν μια τέτοια χρήση του σχεδιασμού στην αστική παραποτάμια ανάπτυξη. Τέλος, σημαντικά είναι τα μορφολογικά και χωρικά χαρακτηριστικά που παρουσιάζουν οι ελληνικές πόλεις.

Την εποχή της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας η φυσιογνωμία των πόλεων φαίνεται να παίζει ρόλο στην ανάπτυξή τους και ειδικά για τις μικρές πόλεις της περιφέρειας της Ευρώπης, όπως είναι οι ελληνικές πόλεις. Η μορφολογία μπορεί να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα μιας πόλης και να την διαφοροποιήσει μεταξύ άλλων πόλεων. (Στεφάνου Ι., 2005)

Συγκεκριμένα, η μορφολογία των ελληνικών πόλεων αντιπροσωπεύεται από ιστορικούς αστικούς πυρήνες και αστικά παραθαλάσσια/ παραποτάμια μέτωπα. Σε ότι αφορά τους ιστορικούς αστικούς πυρήνες, τα τελευταία χρόνια σε πολλές ελληνικές πόλεις η διατήρηση και η ανανέωση των σχεδίων έχει ήδη εφαρμοσθεί. Όσον αφορά τις αστικές παραθαλάσσιες/ παραποτάμιες περιοχές, η μέχρι σήμερα εμπειρία είναι ιδιαίτερα μικρή, μπορούν όμως να αποτελέσουν χωρικά πεδία κατάλληλα για μεγάλης κλίμακας παρεμβάσεις. Αναλυτικότερα, οι περισσότερες ελληνικές πόλεις αποτελούν παραθαλάσσια αστικά κέντρα και έτσι τα θαλάσσια μέτωπά τους μπορούν να αποτελέσουν κοινό πεδίο χωρικών παρεμβάσεων στην κατεύθυνση ανάπτυξης του αστικού τουρισμού και της διεύρυνσης της γενικότερης αναπτυξιακής προοπτικής των πόλεων. Πολλές ελληνικές πόλεις χαρακτηρίζονται από μια γραμμική ανάπτυξη κατά μήκος της ακτής και διαθέτουν παραθαλάσσιες ζώνες σημαντικού μήκους, που συχνά συμπεριλαμβάνουν δημόσιους χώρους μεγάλης έκτασης και με αυτό τον τρόπο κρίνονται κατάλληλες για μεγάλης κλίμακας παρεμβάσεις. (Στεφάνου Ι. 2005, Gospodini 2001) Επίσης, τα αστικά θαλάσσια μέτωπα συχνά περιλαμβάνουν μεγάλες δημόσιες εκτάσεις, οι οποίες έχουν απαξιωθεί χρηστικά λόγω μετεγκατάστασης των λιμενικών δραστηριοτήτων και είναι ελεύθερες για επανασχεδιασμό και αναβίωση. Τέλος, στην ιστορική εξέλιξη του ελληνικού αστικού χώρου έχει διαμορφωθεί μια ισχυρή παραδοσιακή σχέση μεταξύ του αστικού θαλασσίου/ παραποτάμιου μετώπου και του κέντρου της ελληνικής πόλης και έτσι η ανάπλάσή του σημαίνει παρέμβαση μέσω του ανασχεδιασμού του χώρου στην «καρδιά» της πόλης.

3. Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

3.1. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Η Λάρισα είναι η μεγαλύτερη θεσσαλική πόλη (163.380 κάτοικοι, 2011) και μία από τις μεγαλύτερες πόλεις της Ελλάδας. Αποτελεί την πρωτεύουσα της περιφέρειας Θεσσαλίας και την έδρα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας. Η πόλη βρίσκεται στο κέντρο του ανατολικού τμήματος της θεσσαλικής πεδιάδας, το οποίο καταλαμβάνει σχεδόν εξ ολοκλήρου ο νομός της Λάρισας. Χαρακτηριστικό στοιχείο της πόλης είναι ότι τη διασχίζει ο ποταμός Πηνειός.

Χάρτης 1: Θέση του Δήμου Λάρισας στην περιφέρεια Θεσσαλίας. (Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Λαρισαίων 2011-2014)

Η πόλη της Λάρισας κατέχει θέση εξέχουσας οικονομικής σημασίας επί του οδικού άξονα Πατρών – Αθηνών – Θεσσαλονίκης – Ευζώνων (Π.Α.Θ.Ε.) που ενώνει τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα, την Αθήνα και την Θεσσαλονίκη (βόρεια και νότια Ελλάδα). Επιπλέον, βρίσκεται πάνω στον βασικό σιδηροδρομικό άξονα της Ελλάδας και συνδέεται οδικά με το δυτικό τμήμα της χώρας (Ηπειρος). Η πόλη της Λάρισας συγκεντρώνει λειτουργίες οικισμού πρώτου επιπέδου και αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα αστικά κέντρα της χώρας. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά την καθιστούν ως μία από τις δυναμικότερες αστικές περιοχές, λόγω, βέβαια, και της γεωγραφικής της θέσης. Η πόλη της Λάρισας αδιαμφισβήτητα αποτελεί γεωργικό, εμπορικό, στρατιωτικό, διοικητικό, οικονομικό και πνευματικό κέντρο της Θεσσαλίας.

3.2. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Ο μόνιμος πληθυσμός του Δήμου Λαρισαίων, σύμφωνα με την απογραφή του 2011, ανέρχεται σε 163.380 κατοίκους, με τον μόνιμο πληθυσμό της Περιφερειακής Ενότητας Λάρισας (πρώην Νομαρχίας) να ανέρχεται σε 284.420 κατοίκους. Τα πληθυσμιακά μεγέθη της πόλης της Λάρισας αλλά και η εξέλιξή τους διαχρονικά παρουσιάζονται στον πίνακα 1.

Πίνακας 4: Διαχρονική εξέλιξη (1961 – 2011) του πληθυσμού της Λάρισας (Πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Λαρισαίων 2011–2014, ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία).

ΧΩΡΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ						ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ
	1961	1971	1981	1991	2001	2011	2001 - 2011
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	695.385	659.913	695.654	734.589	753.888	730.730	-3,07%
Ν. ΛΑΡΙΣΑΣ/ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΡΙΣΑΣ	237.776	232.226	254.295	270.612	279.305	284.420	1,83%
ΔΗΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ	56.891	73.848	103.468	114.334	126.076	163.380	29,59%

Από τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα φαίνεται ότι ο πληθυσμός της περιφέρειας Θεσσαλίας τις τελευταίες δεκαετίες παρουσιάζει μια σταθερή αυξητική τάση με εξαίρεση την τελευταία, 2001-2011, που παρουσίασε μια μικρή μείωση της τάξεως του 3,07%. Την ίδια συμπεριφορά ακριβώς παρουσιάζει και ο πληθυσμός του νομού της Λάρισας. Όσον αφορά, όμως, τον πληθυσμό του δήμου Λάρισας αυτός κατά τη διάρκεια όλων των χρόνων αυξανόταν και την τελευταία δεκαετία 2001-2011 αυξήθηκε με το μεγάλο ποσοστό της τάξεως του 30% περίπου.

3.3. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ

3.3.1. ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Η πόλη της Λάρισας έχει πάρει την ονομασία της από τη μυθολογία. Σύμφωνα με μία εκδοχή η νύμφη Λάρισα, σύζυγος του Ποσειδώνα, παίζοντας με το τόπι της δίπλα στον Πηνειό, γλίστρησε και πνίγηκε στα νερά του και από τότε πήρε το όνομά της η πόλη. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η Λάρισα κτίστηκε από το Λάρισο, γιο του Πελασγού πριν από 4.000 χρόνια περίπου. Το όνομά της πόλης είναι πελασγικό και σημαίνει φρούριο ή ακρόπολη. (www.larissa-dimos.gr)

3.3.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

Οι προϊστορικοί οικισμοί που ήλθαν στο φως στα όρια της σύγχρονης πόλης της Λάρισας μαρτυρούν την κατοίκηση σε αυτή από την Νεολιθική Εποχή (6η χιλιετία). Η Λάρισα είναι ίσως από τις αρχαιότερες πόλεις στον κόσμο με συνεχή κατοίκηση τουλάχιστον 8.000 ετών. Στους αρχαϊκούς χρόνους (7^{ος} - 4^{ος} αι. π.Χ.) διαμορφώθηκε η ισχυρή πρωτεύουσα της Πελασγιώτιδας, η Λάρισα πάνω στην ακρόπολη δηλαδή τον λόφο του Φρουρίου. (Αξενίδης Θ., 1947)

Αργότερα, η πόλη της Λάρισας πέρασε διάφορες φάσεις ανάπτυξης αλλά και παρακμής. Κατά τη Ρωμαϊκή εποχή η πόλη γνώρισε μια σύντομη αναλαμπή ακμής χωρίς, βέβαια, να παραλείπονται και πολλές φάσεις παρακμής. Μια από τις πιο λαμπρές στιγμές στην ιστορία της ήταν η θεσμοθέτηση των «Ελευθέρων». Κατά τη Βυζαντινή εποχή την ακμάζουσα παλαιοχριστιανική περίοδο (4^{ος} – 7^{ος} αι. μ.Χ.) έρχεται να διακόψει μια μεγάλη περίοδος ταραχών και αναστατώσεων, η οποία ονομάστηκε κυρίως Βυζαντινή περίοδος (7^{ος} – 13^{ος} αι. μ.Χ.) κατά τη διάρκεια της οποίας οι πόλεις της Θεσσαλίας παύουν να αναφέρονται στις πηγές. Σημαντικές επιρροές άφησε στη Λάρισα η οθωμανική περίοδος κατά τη διάρκεια της οποίας μετατράπηκε σε μια καθαρά μουσουλμανική πόλη. Στις αρχές του 17^{ου} αιώνα, η Λάρισα άνθησε οικονομικά και εμπορικά καθώς και πνευματικά. Σημαντικό γεγονός της εποχής αποτελεί η ενσωμάτωση του μεγαλύτερου τμήματος της Θεσσαλίας στον κορμό του μικρού τότε Ελληνικού Κράτους το 1881. (Παλιούγκας Θ., 1996)

Κρίσιμες, ακόμα, περίοδοι για τη Λάρισα αλλά και για ολόκληρη τη Θεσσαλία αποτέλεσαν οι Α' και Β' Παγκόσμιος Πόλεμοι. Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος (1914 – 1917) οδήγησε σε μακροχρόνια στράτευση πολλών ανδρών και έτσι στέρησε από τη γεωργία, που είχε ήδη αρχίσει να αναπτύσσεται, τα εργατικά χέρια. Στη συνέχεια, ο

ερχομός του Β' Παγκοσμίου Πολέμου επιδείνωσε την κατάσταση και επισφράγισε την τρομακτική σε μέγεθος φυγή πληθυσμών προς τα αστικά κέντρα ή τις ξένες χώρες. (www.larissa-dimos.gr)

Τη δεκαετία του 1990 έκαναν την εμφάνισή τους στην πόλη της Λάρισας αξιόλογες βιομηχανικές μονάδες (αλευρόμυλοι, υφαντουργεία, παγοποιεία, εργοστάσια υποδημάτων, ζαχαροπλαστικής, ποτοποιεία) καθώς και μικρότερες βιοτεχνίες και καταστήματα. Έτσι, η Λάρισα άρχισε να μεταμορφώνεται σε ένα σύγχρονο αστικό κέντρο, που ζει με έντονους ρυθμούς και έχει δημιουργήσει πυλώνες πολιτιστικής, επιστημονικής και βιομηχανικής δραστηριότητας, δίνοντας την αίσθηση μιας πόλης με πολλές δυνατότητες και ακόμη περισσότερες προοπτικές. (www.larissa-dimos.gr)

3.4. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Η Λάρισα αποτελεί μια πόλη που διαθέτει πλούσια ιστορική, πολιτιστική και αρχιτεκτονική κληρονομιά. Ο λόφος του Φρουρίου αποτελεί τον πυρήνα από όπου ξεκίνησε η κατοίκηση της πόλης και η οργανική ανάπτυξή της και έτσι ο αρχαιολογικός και μνημειακός πλούτος της είναι μεγάλος. Δίπλα στο Φρούριο δεσπόζει το Α' Αρχαίο Θέατρο, το οποίο αποτελεί το πιο αξιόλογο μνημείο της πόλης και λίγο πιο μακριά βρίσκεται το Β' Αρχαίο Θέατρο. Επιπλέον, η παρουσία των μουσουλμάνων Τούρκων τόσα χρόνια στην πόλη μαρτυρείται ακόμα και σήμερα από την παρουσία πολλών σημαντικών μνημείων, όπως τζαμιά και τουρκικά λουτρά. Η πόλη της Λάρισας διαθέτει, επίσης, πολλά ιστορικά και διατηρητέα κτίρια που αντιπροσωπεύουν την πολιτιστική ιστορία της. (βλέπε χάρτη 1 παραρτήματος Α)

3.4.1. Α' ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ

Το Α' Αρχαίο Θέατρο υπολογίζεται ότι κατασκευάστηκε τον 3^ο αι. π.Χ. στη νότια πλευρά του λόφου Φρουρίου και θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα και μεγαλύτερα θέατρα της περιόδου. Πολλοί αρχαιολόγοι θεωρούν ότι πρόκειται για το μοναδικό θέατρο τέτοιου μεγέθους στον ελλαδικό χώρο που βρίσκεται μέσα στον αστικό ιστό και πιθανολογούν μάλιστα ότι είναι ίδιας σημασίας, αν όχι σημαντικότερο, από το θέατρο της Επιδαύρου. Η επιλογή της θέσης του αρχαίου θεάτρου, σύμφωνα με τον αρχαιολόγο Τζιαφάλια (1985), δεν έγινε τυχαία καθώς είχε προσανατολισμό προς την ελεύθερη αγορά της αρχαίας πόλης η οποία τοποθετείται στο κέντρο περίπου της σημερινής.

Μέχρι πρόσφατα, το μεγαλύτερο μέρος του Α' Αρχαίου Θεάτρου βρισκόταν κάτω από κατοικίες και καταστήματα αλλά με τις τελευταίες ανασκαφές αποκαλύφθηκε σχεδόν ολόκληρο. Οι ανασκαφές για την αποκάλυψη του θεάτρου ξεκινούν από το 1910, όπου αποκαλύφθηκε ένα τμήμα της σκηνής, αλλά η συνολική ανασκαφή και αποκάλυψη του θεάτρου άρχισε συστηματικά τη δεκαετία του 1990, όταν και έγιναν μεγάλες απαλλοτριώσεις οικοπέδων και κτηρίων. Σήμερα, η ανάδειξη του **αρχαίου θεάτρου** αποτελεί για την σύγχρονη Λάρισα το σημαντικότερο σημείο αναφοράς και κέντρο της πολιτιστικής ζωής της πόλης. (Τζαφάλιας 1985, www.inthessaly.gr, www.larissa-dimos.gr)

3.4.2. Β' ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ

Το Β' Αρχαίο Θέατρο ή αλλιώς μικρό θέατρο κατασκευάστηκε τον 1^ο αι. π.Χ. στη νοτιοδυτική πλευρά του λόφου Πευκάκια, που όμως δεν υπάρχει σήμερα λόγω ισοπέδωσης του το 1950 για πολεοδομικούς λόγους. Σήμερα εντοπίζεται στη συμβολή των οδών Εργατικής Πρωτομαγιάς και Ταγματάρχου Βελισσαρίου. Η σπουδαιότητα του θεάτρου έγκειται στη κάλυψη συγκεκριμένων πνευματικών αναγκών των αρχαίων Λαρισαίων. Συγκεκριμένα, πιθανολογείται ότι το Β' Αρχαίο Θέατρο συνδέεται με τη γιορτή των «Ελευθέρων» κατά τη διάρκεια της οποίας δίνονταν θεατρικές και μουσικές παραστάσεις παράλληλα με τη διεξαγωγή αθλητικών και ιππικών αγώνων. Η ανακάλυψη του θεάτρου έγινε το 1978 κατά τη διάρκεια ανέγερσης οικοδομής, ενώ η συστηματική ανασκαφή του πραγματοποιήθηκε τα έτη 1985 και 1986. (Τζαφάλιας Θ., 1985)

Αναμφισβήτητα, το Β' Αρχαίο Θέατρο αποτελεί ιδανικό χώρο για το ανέβασμα ποιοτικών καλλιτεχνικών παραστάσεων. Το 1987 ανέβηκε η τραγωδία «Αντιγόνη» του Σοφοκλή από το Θεατρικό Όμιλο «Βραχωρίτη» του Βόλου και ακολούθησαν παραστάσεις του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Λάρισας, όπως οι «Χοηφόρες» του Αισχύλου (1992) και ο «Φιλοκτήτης» του Σοφοκλή (2004). (www.inthessaly.gr, www.larissa-dimos.gr)

3.4.3. ΛΟΦΟΣ ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ

Στο λόφο του Φρουρίου υπάρχει ένα σύμπλεγμα μνημείων της παλαιοχριστιανικής, της κυρίως βυζαντινής αλλά και της οθωμανικής περιόδου, που αναδείχθηκαν τα τελευταία χρόνια. Ειδικότερα, στην πλατεία Λαμπρούλη, έχουν διασωθεί τμήματα του Μπεζεστενίου του 15ου αι., των παλαιοχριστιανικών λουτρών του 6ου αι., της

παλαιοχριστιανικής βασιλικής του Αγίου Αχιλλείου και της βασιλικής της κυρίως βυζαντινής περιόδου του 11ου - 12ου αι. μ.Χ. με νεκροταφεία της ίδιας περιόδου.

ΤΡΙΚΛΗΤΗ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

Σύμφωνα με επιγραφές πρόκειται για τρίκλιτη βασιλική, η οποία κτίσθηκε τον 6ο αιώνα μ.Χ. πάνω στον τάφο του Αγίου Αχιλλείου. Διατηρείται στο επίπεδο της θεμελίωσης και κοσμεύεται με ψηφιδωτά δάπεδα στο νάρθηκα. Ο ναός επισκευάστηκε στη μεσοβυζαντινή περίοδο αφού αποτελούσε τον επισκοπικό ναό της πόλης και μέρος του χρησιμοποιήθηκε ως νεκροταφείο. Στον περιβάλλοντα χώρο υπάρχουν αρκετά προσκτίσματα του ναού, αφού είναι γνωστό ότι οι βασιλικές περιβάλλονταν από κατοικίες, αποθήκες, λουτρά, φιλανθρωπικά ιδρύματα.

Οι ανασκαφές έφεραν στο φως και δύο κεραμοσκεπάστους τάφους, ο μεγαλοπρεπέστερος από τους οποίους βρίσκεται στη θέση του ιερού βήματος, που εικάζεται πως ανήκει στον πρώτο μητροπολίτη της Λάρισας, Άγιο Αχίλλειο. (Δεριζιώτης Λ. 1985, www.inthessaly.gr, www.larissa-dimos.gr)

ΜΠΕΖΕΣΤΕΝΙ

Ακριβώς δίπλα στην Τρίκλιτη Βασιλική στο λόφο του Φρουρίου, δεσπόζουσα θέση κατέχει το σημαντικότερο Οθωμανικό μνημείο της Λάρισας, το Μπεζεστένι, που αποτελεί μια σκεπαστή αγορά του 15^{ου} αιώνα.

Η ονομασία "Μπεζεστένι" σημαίνει *αγορά υφασμάτων* καθώς προέρχεται από την περσική λέξη *bez* που σημαίνει βαμβακερό και τη λέξη *bezzaz* που σημαίνει έμπορος υφασμάτων. Οι αγορές αυτές διεύρυναν σύντομα τον κύκλο των εμπορευμάτων τους, καθώς στους χώρους τους γίνονταν αγοραπωλησίες χρυσού, ασημιού, κοσμημάτων, πολύτιμων πετρών και φυλάσσονταν οι κληρονομίες πολιτών και άλλα σημαντικά έγγραφα. (Δεριζιώτης Λ., 1985)

Σήμερα σώζονται μόνο οι περιμετρικοί τοίχοι του κεντρικού οικοδομήματος. Στο Μπεζεστένι βρίσκεται προσωρινά η βυζαντινή συλλογή αρχαίων, η οποία θα μεταφερθεί στο Διαχρονικό Μουσείο, ώστε να αρχίσει η επισκευή και ανάδειξη του μνημείου από τις αρμόδιες υπηρεσίες προσφέροντας έναν μοναδικό χώρο για εκθέσεις και εκδηλώσεις. (www.inthessaly.gr, www.larissa-dimos.gr)

Εικόνα 8: Θέσεις των μνημείων στην περιοχή του Φρουρίου.

3.4.4. ΤΖΑΜΙΑ

Στην πόλη της Λάρισας μετά την κατάκτηση της από τους Τούρκους άρχισαν να οικοδομούνται οι πρώτοι χώροι λατρείας των πιστών της μουσουλμανικής θρησκείας, τα τζαμιά. Σύνηθες, βέβαια, ήταν και το φαινόμενο της μετατροπής σε τζαμιά των καλύτερα διατηρούμενων χριστιανικών ναών της πόλης. Σύμφωνα με ιστορικές πηγές κατά τον 17^ο με 19^ο αιώνα η Λάρισα απαριθμούσε εικοσιένα τζαμιά, από τα οποία δεκατρία διατηρούνταν μέχρι και το 19^ο αιώνα. Σήμερα εντοπίζονται στην πόλη δυο τζαμιά, το Γενί Τζαμί και το Τζαμί Μπαϊρακλί.

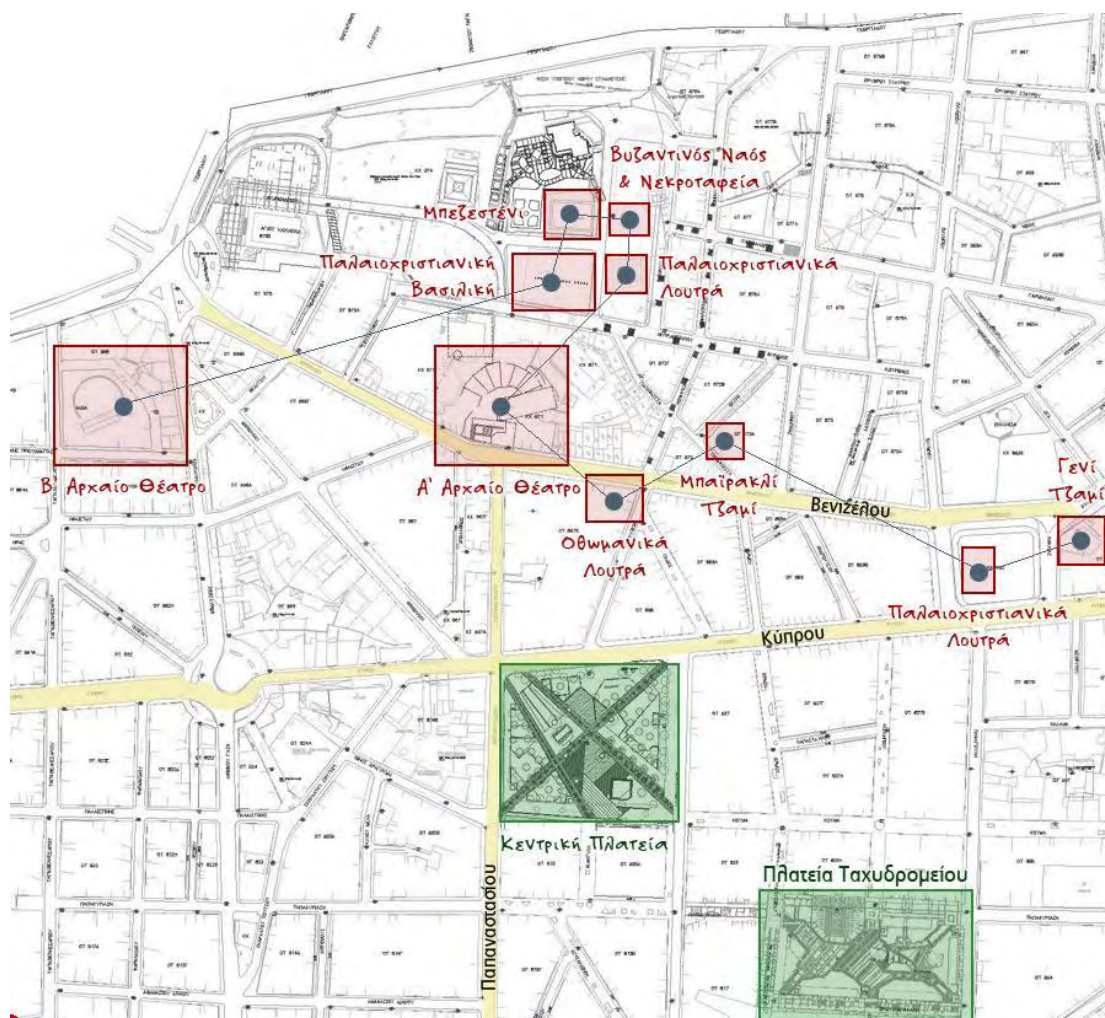
Ως Γενί (Νέο) αναφέρεται το τζαμί, το οποίο διατηρείται στην οδό Αυγούστου απέναντι από την πλατεία Αγ. Μπλάνα και αποτελεί το νεότερο από τα πολλά τζαμιά που υπήρχαν στη Λάρισα την περίοδο της οθωμανικής κατοχής. Ο ιδρυτής του και ο χρόνος κατασκευής του παραμένει μέχρι και σήμερα άγνωστα αλλά η αρχιτεκτονική του κτιρίου και τα νεοκλασικά διακοσμητικά στοιχεία των όψεων το τοποθετούν στο 19^ο αιώνα. Το Γενί Τζαμί από το 1939 έως το 1941 στέγαζε τη Δημοτική Βιβλιοθήκη και μια μικρή αρχαιολογική συλλογή. Ο μεγάλος σεισμός του 1941 προκάλεσε την κατάρρευση τμήματος του μιναρέ. Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το τζαμί έπαθε αρκετές ζημιές από τους σεισμούς του 1955 και 1957, επισκευάστηκε

πρόχειρα και τότε αποφασίστηκε να μετατραπεί σε Αρχαιολογικό Μουσείο. Η λειτουργία του αυτή συνεχίζεται μέχρι και σήμερα και γι' αυτό ανακαινίστηκε σχετικά πρόσφατα. (Παλιούγκας Θ. 1996, www.larissa-dimos.gr)

Το Μπαϊρακλί (με τη σημαία) τζαμί βρίσκεται στη συμβολή των οδών Παπαφλέσσα και Όσσης και ονομάστηκε έτσι, γιατί λέγεται ότι ο ιμάμης του τζαμιού αυτού ύψωνε μια σημαία, δίνοντας σήμα και στους υπόλοιπους ιμάμηδες της περιοχής να καλέσουν τους πιστούς για προσευχή. Το τζαμί αυτό ήταν ένα από τα δυο επίσημα τζαμιά της πόλης και βρισκόταν και στο κεντρικό τμήμα της, στην περιοχή της μεγάλης αγοράς. Σύμφωνα με πληροφορίες στους χώρους του τζαμιού λειτουργούσε ζαχαροπλαστείο έως το Β' παγκόσμιο Πόλεμο οπότε και καταστράφηκε. Η ύπαρξη του τζαμιού ήταν κάτι που αγνοούσαν οι Λαρισαίοι μέχρι το 1993 αφού μια πυρκαγιά κατέστρεψε τα καταστήματα που λειτουργούσαν στο χώρο και αποκαλύφθηκαν έτσι οι τοίχοι του τζαμιού. Ωστόσο, σήμερα σώζονται οι δύο μόνο τοίχοι του κεντρικού χώρου. Αν και το τζαμί έχει κηρυχθεί διατηρητέο, ο χώρος χρησιμοποιείται ουσιαστικά ως υπαίθριο πάρκινγκ και η παντελής εγκατάλειψή του καθιστά δύσκολο τον εντοπισμό του. (Παλιούγκας Θ. 1996, www.larissa-dimos.gr)

3.4.5. ΤΑ ΔΙΔΥΜΑ ΛΟΥΤΡΑ

Στο κέντρο της αγοράς της Λάρισας κοντά στο Α' Αρχαίο Θέατρο βρίσκονταν δυο χαμάμ, το Μεγάλο και το Μικρό. Το μεγάλο λουτρό είναι ένα επίμηκες κτίσμα με δύο τρούλους, το οποίο ακολουθεί τη βασική μορφή της κάτοψης του μνημειώδους τύπου των δημόσιων οθωμανικών λουτρών, με χώρους που διατάσσονται γραμμικά κατά μήκος του άξονα ανατολής - δύσης. Μετά την απελευθέρωση, το εσωτερικό του ήταν ήδη κατατετμημένο και διαμορφωμένο σε μικρά μαγαζιά και εργαστήρια. Σήμερα όλο το συγκρότημα του λουτρού έχει ενσωματωθεί στα νεότερα εμπορικά καταστήματα. Το Μικρό χαμάμ έχει κατεδαφιστεί και στη θέση του βρίσκεται ένα ξενοδοχείο. (www.larissa-dimos.gr)

Χάρτης 2 : Οι θέσεις των μνημείων στο κέντρο της Λάρισας.

3.4.6. ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΚΤΙΡΙΑ

ΜΥΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑ

Ο Μύλος του Παπά είναι ένα κτηριακό συγκρότημα που βρίσκεται στην οδό Γεωργιάδου, κάτω από το λόφο του Φρουρίου, στην παλιά συνοικία Ταμπάκικα και δίπλα σχεδόν στον Πηνειό ποταμό. Πρόκειται για ένα βιομηχανικό κτήριο αλευροποιίας (μύλος) εκτάσεως 3.000 τετραγωνικών μέτρων, που κατασκευάστηκε το 1883 και είναι χαρακτηριστικό για την αρχιτεκτονική του με τους πέτρινους τοίχους. Ο Μύλος του Παπά λειτούργησε το 1983 και η κύρια χρήση του ήταν ως αλευρόμυλος. (www.inthessaly.gr, www.larissa-dimos.gr)

Το κτηριακό συγκρότημα υπέστη πολλές ζημιές. Το 1920 καταστράφηκε από πυρκαγιά αλλά ανακατασκευάστηκε και εκσυγχρονίστηκε το 1921. Η μεγάλη περίοδος λειτουργίας του είναι αυτή του 1927 – 1986. Το χρονικό διάστημα, βέβαια,

του Β' Παγκοσμίου Πολέμου υπήρξε μεγάλη πληγή για το οικοδόμημα καθώς υπέστη λεηλασίες από τους Ιταλούς, την κατάληψή του από τους Γερμανούς και αργότερα την επίταξή του από αντάρτες του ΕΛΑΣ. (<http://e-city.gr/larissa>)

Από το 1988 ο Μύλος του Παπά ανήκει στο Δήμο Λάρισας και την επόμενη χρονιά χαρακτηρίστηκε ως διατηρητέο από το Υπουργείο Πολιτισμού. Ο Δήμος έχει μετατρέψει το κτίσμα σε ένα πολυδύναμο πολιτιστικό, εκπαιδευτικό και ψυχαγωγικό κέντρο. Το οικοδόμημα απαρτίζεται τόσο από το κεντρικό κτίριο όσο και από βοηθητικά κτίσματα συνοδείας (αποθήκες, γραφεία κ.λπ.) όπου βρίσκονται ένα μικρό θέατρο, που ονομάζεται Θέατρο του Μύλου, χωρητικότητας 150 θέσεων, με φουαγιέ, καμαρίνια, χώρους υγιεινής κτλ, εργαστήρια εικαστικών Τεχνών (ζωγραφικής, γλυπτικής, κεραμικής, αγιογραφίας, ψηφιδωτού), μια αίθουσα χωρητικότητας 150 θέσεων για τις παραστάσεις της Σχολής Χορού και βοηθητικές λειτουργίες, ένα κουκλοθέατρο με την επωνυμία «Τιριτόμπα» καθώς και αίθουσες και γραφεία για τη φιλαρμονική του Δήμου Λαρισαίων. Στο χώρο υπάρχουν ακόμα μια μπουάτ με την επωνυμία «Μύλος 1927», όπου φιλοξενούνται σε τακτική βάση καλλιτεχνικές εκδηλώσεις και ένας υπαίθριος κινηματογράφος. Στο κεντρικό κτήριο του Μύλου προβλέπονται, σύμφωνα με τις εγκεκριμένες μελέτες, λειτουργίες όπως Ιστορικό Μουσείο της Πόλης, Κέντρο Νεότητας, Βιβλιοθήκη, Ιστορικό αρχείο, Αίθουσες συνεδρίων, Δημοτικού Συμβουλίου, Εθιμοτυπίας, Εκδηλώσεων, Γραφεία του Πολιτιστικού Οργανισμού και Εμπορικές παραδοσιακές δραστηριότητες στο ισόγειο με εσωτερική στοά. Οι προσπάθειες του Δήμου για τη συντήρηση του κτιριακού συγκροτήματος, βέβαια, συνεχίζονται ακόμα και σήμερα. (www.inthessaly.gr, www.larissa-dimos.gr, <http://www.nea-acropoli-larisas.gr>)

ΚΟΝΑΚΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ

Στην έξοδο της Λάρισας προς τη Γιάννουλη, στην οδό Γρηγορίου Λαμπράκη ή Κοζάνης, βρίσκεται το κονάκι του Χαροκόπου, το οποίο είναι από τα εντυπωσιακότερα αρχοντικά και ανήκε στον γαιοκτήμονα και ευεργέτη Παναγή Χαροκόπο. Απόγονος του Παναγή Χαροκόπου ήταν και ο νεότερος Παναγής, που υπήρξε σύζυγος της ηθοποιού και πολιτικού Μελίνας Μερκούρη. Το κτήριο είναι διώροφο, διαθέτει υπόγειο αλλά και πύργο και έχει χαρακτηριστεί από το υπουργείο Πολιτισμού ως διατηρητέο μνημείο. (www.inthessaly.gr)

ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΚΤΙΡΙΑ

Στην πόλη της Λάρισας έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέα άλλα 5 κτίρια από τα 76 που είχαν προταθεί το 1994. Σήμερα πολλά από αυτά έχουν γκρεμιστεί. Υπολογίζεται πως η πόλη διαθέτει περίπου 66 παλιά κτίρια, τα οποία όμως δεν έχουν χαρακτηριστεί ακόμη διατηρητέα.

Τα διατηρητέα αυτά κτίρια είναι μια κατοικία στην οδό Σεφέρη, μια κατοικία στην συμβολή των οδών Καραϊσκάκη και Φαρμακίδου, μια κατοικία στην συμβολή των οδών Παλαιστίνης και Φαρμακίδου, ένα κτίριο στην οδό Ιουστινιανού Παλιά Πυριτιδαποθήκη, σημερινό Μουσείο Εθνικής Αντίστασης και μια ακόμα κατοικία στην οδό Μανωλάκη.

3.4.7. ΜΝΗΜΕΙΟ ΙΠΠΟΚΡΑΤΗ

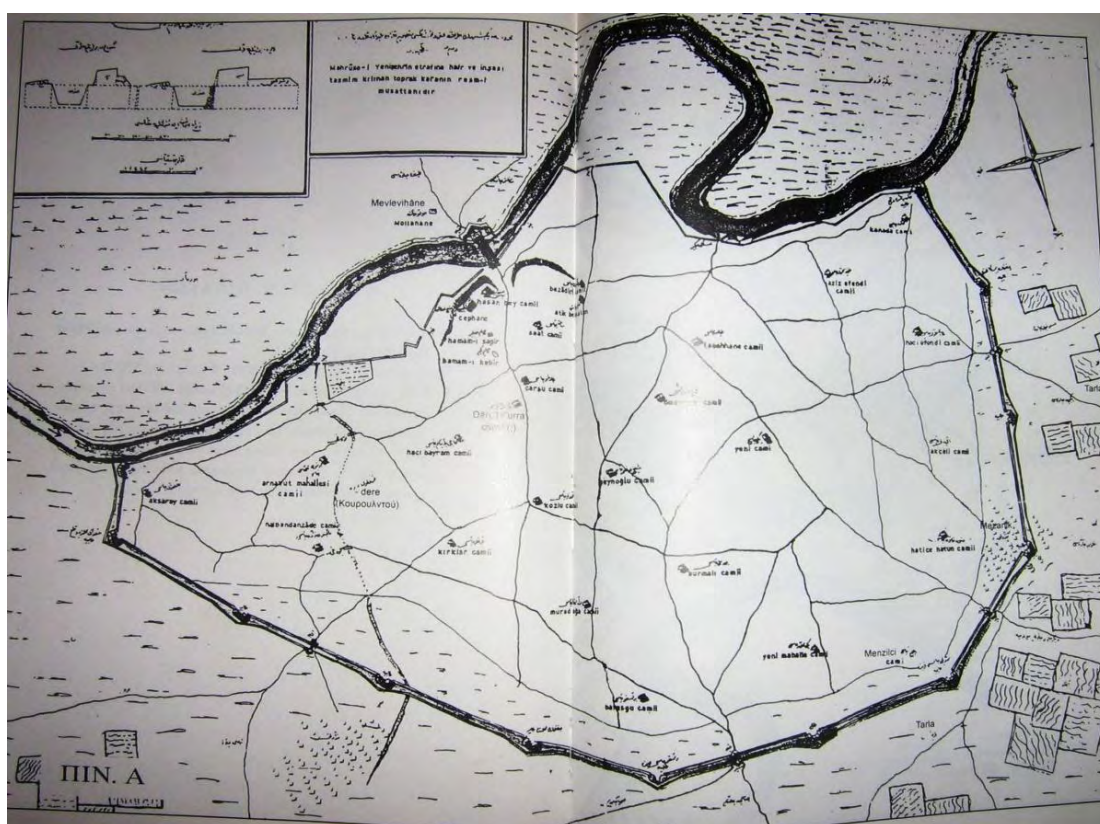
Το μνημείο του Ιπποκράτη βρίσκεται απέναντι από το πάρκο Αλκαζάρ, στο δρόμο προς τη Γιάννουλη. Εξαιτίας μιας πλημμύρας του Πηνειού το 1826 αποκαλύφθηκε ο τάφος του Ιπποκράτη, πατέρα της ιατρικής επιστήμης και το 1978 στήθηκε κενοτάφιο και μαρμάρινος αδριάντας που φιλοτεχνήθηκε από τον γλύπτη Γιώργο Καλακαλά. Το 1986 ιδρύθηκε κενοτάφιο Ιατρικό Μουσείο, το οποίο είναι χώρος επισκέψεων για σχολεία και εκδρομές. (www.inthessaly.gr)

3.5. ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

Η εξέλιξη του σχεδίου πόλης της Λάρισας από τα προϊστορικά χρόνια ακολουθεί μια ομαλή πορεία μέχρι και σήμερα. Αρχικά, ο προϊστορικός οικισμός αναπτύχθηκε πάνω και γύρω από το λόφο του Φρουρίου, στις βόρειες παρυφές του. Τον 11^ο και 12^ο αι. μ.Χ. η πόλη απέκτησε την τυπική βυζαντινή οργάνωση του αστικού χώρου της μορφής κάστρο – χώρα – περιτοίχιση. Ωστόσο, δεν έχουν διασωθεί κάποια σχέδια που να αποτυπώνουν την οργάνωση της πόλης. Η μεσαιωνική πόλη καταλαμβάνει μεγαλύτερη έκταση από την αρχαία και περιβάλλεται από τείχη. Αργότερα, η κατάκτηση της Λάρισας από τους Τούρκους και η παραμονή τους για πολλά χρόνια επηρέασε ριζικά την οργάνωση της πόλης και για το λόγο αυτό η πολεοδομική εξέλιξη κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας εξετάζεται ξεχωριστά.

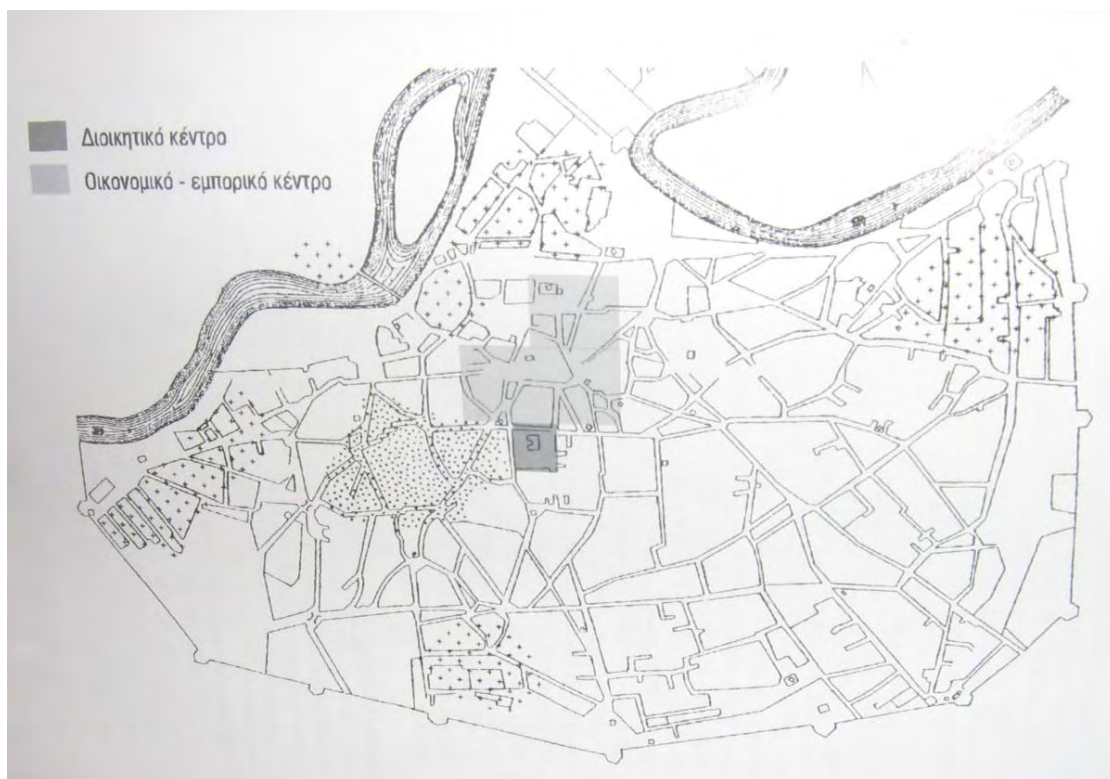
3.5.1. Η ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας η Λάρισα παρουσίαζε τη δομή μιας τυπικής οθωμανικής πόλης και η οικιστική ανάπτυξή της προσαρμόστηκε στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής, δηλαδή την ύπαρξη πεδιάδας και του ποταμού Πηνειού, ακολουθώντας παράλληλα τις κύριες εμπορικούς οδούς που διέρχονταν από αυτή. Η ακριβής έκταση που καταλάμβανε η πόλη πριν από την περίοδο του 19^{ου} αιώνα δεν είναι γνωστή. Από την εποχή, όμως, έχουν διασωθεί δυο πολύτιμοι χάρτες του 1827/28 και του 1880. (Πηγή: Παλιούγκας Θ., 1996)

Χάρτης 3: Ο χάρτης του 1827/28. (Πηγή: Παλιούγκας Θ., 1996)

στην ανατολική και νοτιοανατολική πλευρά του Φρουρίου, γνωστός τότε ως Τρανός μαχαλάς. (βλέπε χάρτη 5)

Χάρτης 5: Αποτύπωση του διοικητικού – οικονομικού – εμπορικού κέντρου της Λάρισας κατά την Τουρκοκρατία. (Πηγή: Παλιούγκας Θ., 1996)

Αργότερα, καθώς η πόλη επεκτεινόταν, διεισδύοντας στην περιβάλλουσα ύπαιθρο, ο πολεοδομικός ιστός αναπτυσσόταν αυθόρμητα σε ένα δαιδαλώδες σύστημα. Άλλωστε ο σημερινός ιστός σε κάποιες περιοχές είναι απόρροια του ιστού της Τουρκοκρατίας με πολλούς στενούς δρόμους και αδιέξοδα. Αντιπροσωπευτικό δείγμα αποτελεί η σημερινή συνοικία «Ταμπάκικα», δίπλα στον Πηνειό. Εξάλλου, το ποτάμι αποτελούσε για πολλές δεκαετίες φραγμό στην ανάπτυξη της πόλης προς το Βορρά. Όπως φαίνεται στο χάρτη 6, δεν υπάρχει σαφής ιεράρχηση και διάκριση των οδών και δεν ακολουθούν κανονικές γεωμετρικές χαράξεις παρά μόνο αναπτύσσονται σε ένα πυκνό και ανοργάνωτο σχήμα. (Παλιούγκας Θ., 1996)

Χάρτης 6: Ο χάρτης της Λάρισας του 1993 με τις θέσεις και τα ονόματα των συνοικιών της περιόδου της Τουρκοκρατίας (1423 – 1881). (Πηγή: Παλιούγκας Θ., 1996)

3.5.2. Η ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Μετά την απελευθέρωση από τους Οθωμανούς, η πόλη άρχισε τη μεγάλη προσπάθεια εξυγίανσης του αστικού ιστού της και της συνολικής αναγέννησής της. Αρχικά, ο πυρήνας της σημερινής πόλης διαμορφώθηκε μέσα στα όρια του παλιού οθωμανικού αστικού ιστού, ακολουθώντας τα παλιά έργα υποδομής και την προϋπάρχουσα ρυμοτομία. Μετά τον εμφύλιο πόλεμο (1946 - 1949) άρχισε να εισρέει νέος πληθυσμός από την ύπαιθρο αναζητώντας μια καλύτερη ζωή. Την περίοδο εκείνη άρχισαν να αναπτύσσονται βιομηχανικές μονάδες. Επιπλέον, η μορφολογία της πόλης ευνοούσε την κυκλοφορία των πολιτών με ποδήλατα, ενώ τα περισσότερα κτήρια ήταν μονώροφα ή διώροφα με αυλή.

Στις δεκαετίες του '60 και '70 η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού και η έλλειψη έγκαιρης χωροταξικής και πολεοδομικής πολιτικής από την πολιτεία είχαν ως αποτέλεσμα να καταστραφούν πολλά αξιόλογα κτήρια παράλληλα με στοιχεία από την φυσιογνωμία και την ταυτότητα της πόλης. Τα διώροφα σπίτια έγιναν πολυκατοικίες, οι αυλές με τα λουλούδια έγιναν τσιμεντένιες επιφάνειες. Η Λάρισα απέκτησε το πρώτο επίσημο Ρυμοτομικό Σχέδιο το 1883. Αργότερα, το 1974 εκπονήθηκε το Ρυθμιστικό Σχέδιο για την πόλη. Το σχέδιο αυτό, όμως, δεν θεσμοθετήθηκε ποτέ. Σημαντικές επεκτάσεις του σχεδίου πόλης έγιναν το 1976 και το 1979 και μ' αυτό τον τρόπο η εκτός σχεδίου, αυθαίρετη, δόμηση περιορίστηκε σημαντικά. Η Λάρισα στις αρχές της δεκαετίας του 1980 είχε την εικόνα μιας «αναπτυσσόμενης» αλλά απρόσωπης πόλης που δεν θύμιζε σε κανένα τίποτα από την μακρόχρονη ιστορία της. Φθάνοντας σε οριακό σημείο, πλέον, το 1986 θεσμοθετήθηκε το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο. Το 1988-89 έγινε νέα επέκταση του σχεδίου πόλης καθώς και αναθεώρηση των σχεδίων των περιοχών επέκτασης του 1976 και 1979. Επίσης, το 1991 εκπονήθηκε η «Γενική μελέτη μεταφορών και κυκλοφορία της πόλης της Λάρισας» με στόχο την ιεράρχηση του οδικού δικτύου και τη βελτίωση των συνθηκών στάθμευσης. Με όλες τις παραπάνω πολεοδομικές εξελίξεις τελικά η πόλη οριοθετήθηκε στη σημερινή της έκταση. (βλέπε χάρτη 7)

Χάρτης 7: Σχέδιο Λάρισας και θεσμοθετημένες χρήσεις γης. (Πηγή: www.dimos-larissa.gr)

3.6. ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΟΙ ΧΩΡΟΙ

Η πλειοψηφία των ελεύθερων κοινόχρηστων χώρων (πλατείες, πάρκα) βρίσκεται στο κεντρικό και δυτικό τομέα της πόλης. Το κέντρο της Λάρισας, στο οποίο είναι συγκεντρωμένη και η αγορά της πόλης, είναι κατά κύριο λόγο πεζοδρομημένο. Οι εκτεταμένες πεζοδρομήσεις της τελευταίας δεκαετίας πρακτικά συνέδεσαν τις μεγαλύτερες πλατείες του κέντρου. Στις πλατείες αυτές συγκαταλέγονται η πλατεία Σάπκα (Κεντρική πλατεία), η πλατεία Εθνάρχου Μακαρίου (πλατεία Ταχυδρομείου), η πλατεία Αγαμέμνονα Μπλάνα (πλατεία Λαού) με την πλατεία του Αγ. Βησσαρίωνα και η πλατεία Λαμπρούλη. Σημαντικοί κοινόχρηστοι χώροι είναι, αδιαμφισβήτητα, το πάρκο Αλκαζάρ και το αισθητικό Άλσος, οι οποίοι αποτελούν «πυρήνες» πρασίνου δίνοντας πνοή στην πόλη. Ωστόσο, ο μεγαλύτερος κοινόχρηστος χώρος της Λάρισας είναι η παρόχθια περιοχή του Πηνειού. (βλέπε χάρτη 2 παραρτήματος Α)

3.6.1. ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΘΝΑΡΧΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ (ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟΥ)

Η πλατεία Ταχυδρομείου είναι αναμφισβήτητα η πιο ζωντανή πλατεία της πόλης. Σ' αυτή βρίσκονται δεκάδες καφετέριες που φιλοξενούν καθημερινά τους Λαρισαίους αλλά και πλήθος κόσμου από τις υπόλοιπες θεσσαλικές πόλεις. Την πλατεία κοσμεί ο «Γλυπτός Ποταμός», το μεγάλο σιντριβάνι της Λαρισαίας γλύπτριας Νέλλας Γκόλαντα, όπου οι καταρράκτες των νερών συμβολίζουν τις ορεινές πηγές του Πηνειού ποταμού. Το πνεύμα της γλυπτικής σύνθεσης συνεχίζεται στο κεντρικό σιντριβάνι της πλατείας, με την εμφάνιση εκ νέου των νερών, τα οποία θα συνεχίζουν υποθετικά μια υπόγεια διαδρομή μέχρι την Κεντρική πλατεία (Σάπκα), συμβολίζοντας, έτσι, τη διαδρομή που κάνει ο Πηνειός ποταμός. Στην πλατεία βρίσκεται, επίσης, το κτίριο της ιατρικής σχολής (πρώην κλινική Γ.Ι Κατσίγρα), ενώ ακριβώς μπροστά της βρίσκεται ο αύλειος χώρος της, όπου πραγματοποιούνται εκδηλώσεις και συναυλίες. (www.larissa-dimos.gr)

3.6.2. ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΑΠΚΑ (ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ)

Η ιστορική Κεντρική πλατεία (Δημάρχου Σάπκα) της Λάρισας περιβάλλεται από τις οδούς Παπαναστασίου, Κύπρου, Μεγάλου Αλεξάνδρου και τον πεζόδρομο της Κούμα, όπου βρίσκεται και το Δικαστικό Μέγαρο της πόλης. Επί της οδού Παπαναστασίου βρίσκεται το Δημαρχείο της πόλης. Η πλατεία συγκεντρώνει κάθε

είδος λειτουργιών, εμπορικών, ψυχαγωγικών, πολιτιστικών, καθώς και κοινωνικών σχέσεων. Μπροστά από το Δικαστικό Μέγαρο ολοκληρώνεται το σιντριβάνι, «γλυπτός ποταμός» της γλύπτριας Νέλλας Γκόλαντα, που συμβολίζει την πεδινή ροή του ποταμού Πηνειού. Προτομές σημαντικών Ελλήνων, όπως του πρώην Δημάρχου Μιχαήλ Σάπκα κοσμούν τις διάφορες γωνίες της πλατείας. (www.larissa-dimos.gr)

3.6.3. ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΓΑΜΕΜΝΟΝΑ ΜΠΛΑΝΑ (ΠΛΑΤΕΙΑ ΝΕΑΣ ΑΓΟΡΑΣ) - ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΓ. ΒΗΣΣΑΡΙΩΝΑ

Η νέα πλατεία Δημάρχου Αγαμέμνονα Μπλάνα βρίσκεται απέναντι από το Αρχαιολογικό Μουσείο Λάρισας και την πλατεία του Αγίου Βησσαρίωνα, ανάμεσα στις οδούς Κύπρου και Βενιζέλου. Στην πλατεία Μπλάνα μετά από ανασκαφικές εργασίες για την δημιουργία υπόγειου χώρου στάθμευσης, ήρθαν στο φως παλαιοχριστιανικά λουτρά του 5ου αι. π.Χ., τα οποία ανέβηκαν στη στάθμη της σημερινής πόλης και ενσωματώθηκαν με την πλατεία. Σήμερα, οι αρχαιότητες αποτελούν κυρίαρχο στοιχείο της, έχουν περιβληθεί με πράσινο και είναι επισκέψιμες. Απέναντι, στην πλατεία του Αγ. Βησσαρίωνα εκτός από την εκκλησία του Αγίου βρίσκονται το κτίριο του Δημοτικού Ωδείου καθώς και ένα μεγάλο σιντριβάνι. (www.larissa-dimos.gr)

3.6.4. ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΡ. ΛΑΜΠΡΟΥΛΗ

Η πλατεία του Δημάρχου Αριστείδη Λαμπρούλη βρίσκεται στο λόφο του Φρουρίου. Μετά την αποκάλυψη του βυζαντινού ναού και του παλαιοχριστιανικού λουτρού, η πλατεία διαμορφώθηκε έτσι ώστε να βρίσκεται σε πλήρη αρμονία με το ιστορικό Μπεζεστένι και τη βασιλική του Αγίου Αχιλλείου. Στο βόρειο τμήμα της, βρίσκεται η προτομή του Αριστείδη Λαμπρούλη. Στο χώρο της σημερινής πλατείας γινόταν η λαϊκή αγορά της Τετάρτης, που λειτουργούσε όλη την ημέρα μέχρι το βράδυ. Για το λόγο αυτό, σήμερα στη Λάρισα η αγορά λειτουργεί την Τετάρτη και όχι την Πέμπτη, όπως στην υπόλοιπη Ελλάδα. Η πλατεία είναι όλη πλακόστρωτη και όμορφα φωταγωγημένη, ενώ γύρω της υπάρχουν διάφορα μπαράκια που γεμίζουν από κόσμο, ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες. (www.larissa-dimos.gr)

3.6.5. ΠΑΡΚΟ ΑΛΚΑΖΑΡ

Μετά την κεντρική γέφυρα του Πηνειού, γέφυρα Πηνειάδων Νυμφών, στη βορειοδυτική άκρη της πόλης μπορεί κανείς να απολαύσει την πιο όμορφη γωνιά της, το πάρκο του Αλκαζάρ. Το Αλκαζάρ είναι δεμένο με τη ζωή της πόλης για περισσότερα από 100 χρόνια. Μέχρι πριν λίγα χρόνια φιλοξενούσε ζωολογικό κήπο και το γνωστό παζάρι του Σεπτεμβρίου, ενώ από το 1887 και μέχρι το 1937 στην προέκτασή του πραγματοποιούνταν οι ιππικοί αγώνες της Λάρισας. (www.inthessaly.gr)

Σήμερα το πάρκο Αλκαζάρ αποτελεί ένα πανέμορφο και καταπράσινο αστικό άλσος αναψυχής με πολλά δέντρα, λουλούδια, ανοιχτούς χώρους άθλησης και ψυχαγωγίας. Αξιόλογη είναι η παρουσία ενός υπαίθριου θεάτρου χωρητικότητας 2.500 ατόμων, το γνωστό «Κηποθέατρο», που τους καλοκαιρινούς μήνες φιλοξενεί διάφορες θεατρικές παραστάσεις και μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις. Σε κεντρική θέση του πάρκου έχει δημιουργηθεί τεχνητή λίμνη με πεζογέφυρες, ενώ στις όχθες έχουν διαμορφωθεί βραχώκηποι, πέργκολες και καθιστικά που προσφέρουν ευχάριστη διαμονή στον επισκέπτη. Στο χώρο λειτουργεί, ακόμα, ένα αναψυκτήριο και ένα γήπεδο μίνι γκολφ. (www.larissa-dimos.gr, <http://www.nea-acropoli-larissas.gr>) Αξιοσημείωτο έργο του δήμου Λάρισας, το οποίο συμβάλλει σημαντικά στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων αλλά και της εικόνας της ίδιας της πόλης, αποτελεί ο Βοτανικός Κήπος στο άλσος Αλκαζάρ. Πρόκειται στην ουσία για μία μικρογραφία ενός «Ζωντανού μουσείου» που εκθέτει συλλογές φυτών με σκοπό τη διατήρησή της χλωριδικής βιοποικιλότητας, αλλά και την περιβαλλοντική πληροφόρηση, ευαισθητοποίηση, εκπαίδευση και αναψυχή των πολιτών. (Ορφανιώτη Σ., 2012)

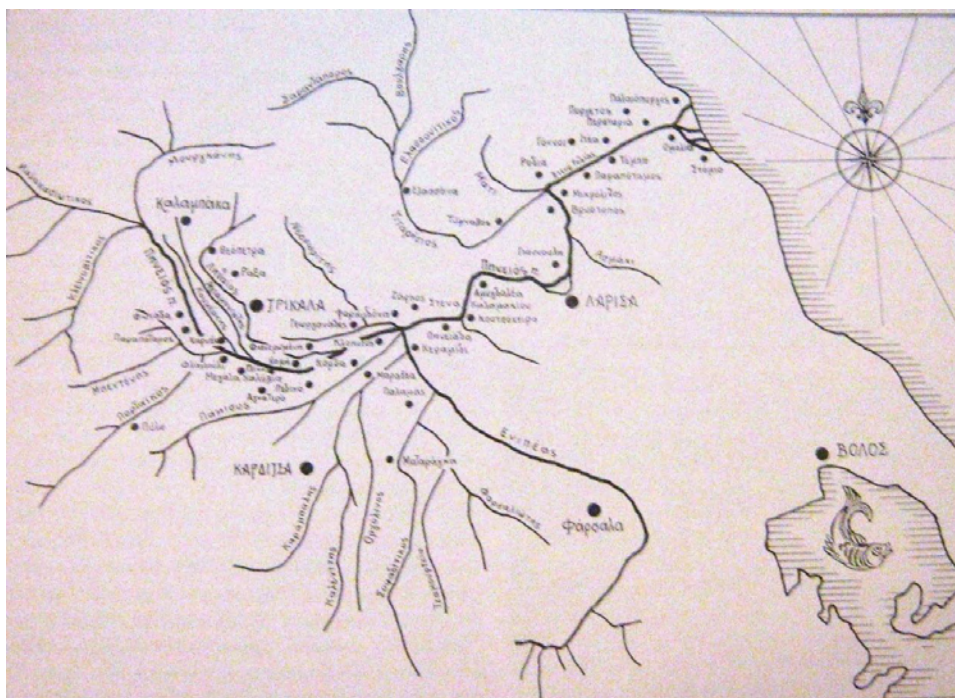
Στη βόρεια άκρη του πάρκου βρίσκεται το Στάδιο Αλκαζάρ, ένα πολύ ωραίο γήπεδο ποδοσφαίρου, χωρητικότητας 15.000 θεατών, που κατασκευάστηκε το 1965 και αποτελεί την παλιά έδρα της ποδοσφαιρικής ομάδας ΑΕΛ (Αθλητική Ένωση Λάρισας). Λίγο πιο πέρα από το γήπεδο του Αλκαζάρ βρίσκεται το Κολυμβητήριο, το γήπεδο μπάσκετ και άλλες αθλητικές εγκαταστάσεις. Προχωρώντας περισσότερο βόρεια, στο δρόμο προς Γιάννουλη, βρίσκεται το αισθητικό άλσος, το οποίο αποτελούσε για χρόνια έναν φυσικό ζωντανό πνεύμονα στο βορειοδυτικό άκρο της πόλης. Το αισθητικό άλσος, δυστυχώς, εγκαταλείφθηκε από τη δημοτική αρχή μετά την καταστροφική παγωνιά του 2002 και σήμερα δεν βρίσκεται σε τόσο καλή κατάσταση. (www.larissa-dimos.gr, <http://www.nea-acropoli-larissas.gr>)

3.7. Ο ΠΟΤΑΜΟΣ ΠΗΝΕΙΟΣ

Σύμφωνα με τη μυθολογία ο Πηνειός είναι ποτάμιος θεός, γιος του Ωκεανού και της Τηθύος και από αυτόν πήρε το όνομα ο ομώνυμος ποταμός της Θεσσαλίας. Ο Πηνειός ποταμός είναι ήδη γνωστός από τον Όμηρο ως «αργυροδίνης» που σημαίνει «λευκά αφρίζων». Στο μεσαίωνα ο ποταμός αποκαλούνταν Σαλαμπριάς, που προέρχεται από τη λέξη σαλάμβη και σημαίνει πύλη, θυρίδα. (Ρούσκας Γ. 2004, Φίλοι Πηνειού & Παραποτάμιου Πολιτισμού 2011)

Ο Πηνειός έλαβε τη σημερινή μορφή μετά την απομάκρυνση των υδάτων της άλλοτε μεγάλης θεσσαλικής λίμνης, από ρήγμα που δημιουργήθηκε στην κοιλάδα των Τεμπών. (www.larissa-dimos.gr)

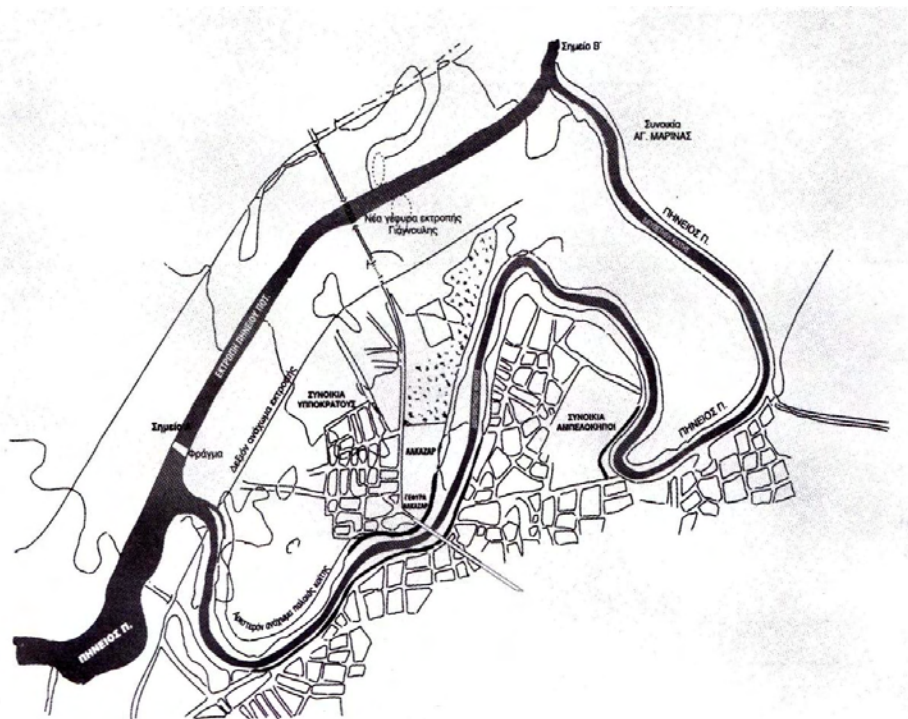
Σήμερα, ο Πηνειός είναι ο κύριος και αξιολογότερος ποταμός της Θεσσαλίας, πηγάζει από την Πίνδο και διασχίζει τη θεσσαλική πεδιάδα. Το συνολικό μήκος του ποταμού είναι 216km, αποτελεί τον τρίτο μεγαλύτερο ποταμό της χώρας και η συνολική του επιφάνεια είναι 9.500 τετραγωνικά χιλιόμετρα. (www.larissa-dimos.gr) Σε όλο το μήκος του ποταμού ενσωματώνονται πάρα πολλοί παραπόταμοι, με κυριότερους τον Τιταρήσιο, τον Εννιπέα, τον Καλέτζη και τον Ληθαίο. Ο Πηνειός μαζί με τους παραπόταμούς του αποτελεί για τη Θεσσαλία το μοναδικό υδάτινο αποδέκτη. (Ρούσκας Γ., 2004)

Χάρτης 8: Ο Πηνειός και οι παραπόταμοί του. (Σχέδιο Γιάννη Παντζόπουλου).
(Πηγή: Ρούσκας Γ., 2004)

Ο Πηνειός ποταμός αποτελεί αδιαμφισβήτητα μεγάλο θησαυρό για την πόλη της Λάρισας. Παλιότερα, όμως, στις περιόδους των συνεχών βροχών το ποτάμι ξεχείλιζε και πλημμύριζε τις παραποτάμιες συνοικίες της πόλης, κυρίως τη συνοικία Ιπποκράτη (Πέρα Μαχαλάς) και τη συνοικία Αμπελόκηποι (συνοικία Ταμπάκις). (Ρούσκας Γ., 2004) Έτσι, για την αντιπλημμυρική προστασία, το 1938, δημιουργήθηκε και νέα κοίτη. Τώρα τα νερά του ποταμού πριν εισχωρήσουν στη Λάρισα χωρίζονται σε δύο κλάδους: τον αριστερό (νέα κοίτη) που είναι ευθύγραμμος και έχει μήκος 2,3 χιλιόμετρα και τον δεξιό (παλιά κοίτη) που περνάει μέσα από την πόλη με μήκος 6,2 χιλιόμετρα. (Φίλοι Πηνειού & Παραποτάμιου Πολιτισμού, 2011)

Η παλιά κοίτη του Πηνειού εντοπίζεται στην βόρεια πλευρά του λόφου Φρουρίου, κάτω από τον Άγιο Αχίλλειο και μαζί με το Πάρκο Αλκαζάρ, το οποίο είναι δίπλα στο ποτάμι, δημιουργούν μία όαση πρασίνου και ηρεμίας στο κέντρο της πόλης μόλις λίγα βήματα από την κεντρική πλατεία. Οι όχθες της παλιάς κοίτης του ποταμού ενώνονται με γέφυρες. Ανάντι και κατάντι της μεγάλης γέφυρας του Πηνειού (γέφυρα Πηνειάδων Νυμφών) κατασκευάστηκαν και άλλες γέφυρες για πεζούς και οχήματα ή μόνο πεζογέφυρες στις οποίες δόθηκαν μυθολογικά ονόματα π.χ. Μουσών, Ναϊάδων, Δαναΐδων κλπ. (Ρούσκας Γ., 2004) Στις όχθες αυτές πραγματοποιούνται οι πολιτιστικές δραστηριότητες και δραστηριότητες αναψυχής της Γιορτής του Πηνειού κάθε χρόνο τέλη Ιουνίου.

Εικόνα 9: Παλιά και νέα κοίτη του Πηνειού στη Λάρισα. (Πηγή: Ρούσκας Γ., 2004)

Στη δεκαετία του '50 αναπτύχθηκαν μεγάλες καλλιέργειες στον κάμπο που απαιτούσαν τεράστιες ποσότητες νερού. Κατά συνέπεια, τα αντιπλημμυρικά έργα άρχισαν να λειτουργούν ως αρδευτικά, με αποτέλεσμα να λιγοστεύουν συνεχώς τα νερά του ποταμού. Ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες, το νερό της παλιάς κοίτης έμενε σχεδόν στάσιμο. Γι' αυτό, το 1958 κατασκευάστηκε ένα φράγμα στη νέα κοίτη (αμέσως μετά τη διακλάδωση) με σκοπό να συγκρατεί και να διοχετεύει όλο το υπάρχον νερό από την παλιά κοίτη τους θερινούς μήνες. Επίσης, στην νέα κοίτη κατασκευάστηκε η νέα γέφυρα εκτροπής στην έξοδο της πόλης προς τη Γιάννουλη. Η κατασκευή, όμως, της νέας κοίτης σε συνδυασμό με την έλλειψη φροντίδας για συνεχή καθαρισμό της παλιάς είχε ως αποτέλεσμα να προσχώνεται η παλιά κοίτη σε δύο κυρίως θέσεις: περιοχή νέας γέφυρας (υδραγωγείο) και περιοχή της γέφυρας του Αλκαζάρ. (Ρούσκας Γ. 2004, Φίλοι Πηνειού & Παραποτάμιου Πολιτισμού 2011)

Με την πάροδο του χρόνου και κυρίως την περίοδο της εκβιομηχάνισης οι Λαρισαίοι απορροφημένοι από τους σύγχρονους ρυθμούς ζωής, άρχισαν να απομακρύνονται από τον Πηνειό. Η εικόνα της εγκατάλειψης που φθάνει ως τις μέρες μας είναι απογοητευτική. Σκουπίδια, μπάζα, πεσμένα δένδρα, λύματα της αποχέτευσης της πόλης και βιομηχανικά λύματα βρίσκουν ως φυσικό χώρο εναπόθεσης την κοίτη του Πηνειού. Η στασιμότητα του νερού είναι σχεδόν μόνιμο φαινόμενο στην παλιά κοίτη. Κάθε χρόνο η κατάσταση χειροτερεύει. Η ρύπανση και η συγκέντρωση φυτοφαρμάκων λόγω της συνεχώς μειωμένης παροχής κάνει τα νερά του ποταμού ακατάλληλα σχεδόν για κάθε χρήση. Έτσι, ενώ, μέχρι το 1986 ο Πηνειός αποτελούσε την αποκλειστική πηγή υδροδότησης, από το 1992 η ύδρευση της πόλης γίνεται μόνο από γεωτρήσεις (Γιάννουλη, Αμπελώνας). (Φίλοι Πηνειού & Παραποτάμιου Πολιτισμού, 2011)

Σταδιακά, όμως, άρχισε να γίνεται ξανά κατανοητή η σημασία του φυσικού αυτού υδάτινου στοιχείου στον αστικό χώρο. Παράλληλα με την αναβάθμιση του ιστορικού κέντρου της πόλης, από το 1999 ξεκίνησαν μια σειρά μελετών και έργων με στόχο την ολοκληρωμένη αντιπλημμυρική προστασία, την ένταξη στο αστικό περιβάλλον της περιοχής του Πηνειού ποταμού, την εξυγίανση της περιοχής, την αναβάθμιση του περιβάλλοντος και τη δημιουργία ήπιων παρεμβάσεων ώστε να αποτελέσει ξανά το ποτάμι τόπο συνάντησης. Ένας μεγάλος αριθμός έργων σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν στην παλιά κοίτη μέχρι το 2008, ενώ αρκετά είναι ακόμα αυτά που βρίσκονται σήμερα σε εξέλιξη.

3.8. ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως περιοχή αναφοράς την παραποτάμια ζώνη του Πηνειού, η οποία αποτελεί τον μεγαλύτερο εν δυνάμει κοινόχρηστο χώρο της πόλης της Λάρισας (η παλιά κοίτη του ποταμού και η μεγάλη δημόσια έκταση βόρεια της πόλης – πάρκο Αλκαζάρ). Στην περιοχή μελέτης περιλαμβάνονται, επίσης, κάποια οικοδομικά τετράγωνα που βρίσκονται παραπλεύρως του ποταμού και έχουν ιδιαίτερη ιστορική και πολιτιστική αξία. Τέτοιο τετράγωνο είναι αυτό, που περιλαμβάνει τα κτίρια του «Μύλου του Παππά» και συγκεντρώνει πολιτιστικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες.

Η άμεση γειτνίαση της παραποτάμιας περιοχής με το κέντρο της Λάρισας αλλά και η άρρηκτη σύνδεση της ιστορίας του Πηνειού με την ιστορία και την εικόνα όλης της πόλης και ειδικά με το κέντρο της οδήγησαν στην ανάγκη επέκτασης της περιοχής μελέτης προς αυτό. Κρίθηκε, λοιπόν, απαραίτητη η ένταξη της παραποτάμιας περιοχής στο κέντρο της πόλης και η αντιμετώπιση των προβλημάτων και δυσκολιών επικοινωνίας των περιοχών εκατέρωθεν του ποταμού. Έτσι, στην εργασία εξετάζεται και ο λόφος του Φρουρίου καθώς και οικοδομικά τετράγωνα, που βρίσκονται στις παρυφές του λόφου, νότια όπου επεκτείνεται το εμπορικό και διοικητικό κέντρο της πόλης και τα οποία έχουν σημαντική μνημειακή και αρχαιολογική αξία.

Στην περιοχή μελέτης δεν θα μπορούσε να μην συμπεριληφθεί η παραποτάμια περιοχή της νέας κοίτης του Πηνειού στα βόρεια της πόλης, στα σύνορα της Λάρισας με τη Γιάννουλη. Τα τελευταία χρόνια, είναι γεγονός ότι η περιοχή αυτή έχει παραμεληθεί πολύ και αντιπροσωπευτικό δείγμα αποτελεί το εγκαταλελειμμένο πλέον αισθητικό άλσος παραπλεύρως του ποταμού σ' εκείνο το σημείο.

Στον παρακάτω χάρτη παρουσιάζεται η θέση της περιοχής μελέτης σε σχέση με την πόλη της Λάρισας.

Χάρτης 9: Η θέση της περιοχής μελέτης στην πόλη της Λάρισας. (Πηγή: Google earth, ίδια επεξεργασία)

3.9. ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗ

Στο πλαίσιο της ανάπλασης του ιστορικού κέντρου της πόλης της Λάρισας πραγματοποιήθηκαν και κάποια έργα στην περιοχή του Πηνειού με στόχο την ανάδειξη της σχέσης του ποταμού με την πόλη. Από τα πρώτα έργα ήταν η διαμόρφωση της κοίτης του Πηνειού σε μήκος δυο χιλιομέτρων, από τη γέφυρα Ναϊάδων νυμφών έως τα γήπεδα των Αμπελοκήπων. Σ' αυτό το σημείο διαμορφώθηκαν πεζόδρομοι και ποδηλατόδρομοι αλλά κατασκευάστηκαν και ράμπες πρόσβασης από τους περιμετρικούς δρόμους και το πάρκο του Αλκαζάρ ώστε να δοθεί η δυνατότητα σε περιπατητές και ποδηλάτες να κατέβουν στην κοίτη του Πηνειού όλες τις εποχές του χρόνου. Αξιόλογο έργο αποτέλεσε η κατασκευή ενός μικρού λιμανιού λέμβων, με μικρή ξύλινη προβλήτα, με δυνατότητα ελλιμενισμού μικρών σκαφών, ώστε να δημιουργηθεί ένας χώρος δίπλα στο νερό για εκδηλώσεις,

ρομαντικούς πεζοπόρους και ψαράδες. Το έργο αυτό, βέβαια, σήμερα έχει παρουσιάσει κάποια προβλήματα και δεν χρησιμοποιείται πρακτικά. Παράλληλα, έγινε καθαρισμός και εμπλουτισμός του πρασίνου. Επίσης, κατασκευάστηκε μία νέα οδογέφυρα για την αποσυμφόρηση της μοναδικής υπάρχουσας, καθώς και δύο πεζογέφυρες που συνδέουν την περιοχή των Αμπελοκήπων με το ποτάμι και το Αλκαζάρ και τις δύο πλευρές της κοίτης. Η πιο χαρακτηριστική, βέβαια, πεζογέφυρα είναι αυτή που ενοποιεί το κέντρο της πόλης με το πάρκο Αλκαζάρ, ο σχεδιασμός της οποίας προέκυψε μετά από αρχιτεκτονικό διαγωνισμό και σε συνδυασμό με τον κυκλικό κόμβο, που κατασκευάστηκε, επίλυσε κυκλοφοριακά προβλήματα στην περιοχή. Τέλος, η Περιφέρεια Θεσσαλίας ολοκλήρωσε τα έργα αντιπλημμυρικής προστασίας, που είναι μεγάλης σημασίας για όλη την περιοχή της πόλης.

Αξιόλογη, επίσης, είναι η προσπάθεια που έγινε για τη δημιουργία ενός δικτύου μέσω στοιχείων τέχνης στις πλατείες του κέντρου αναδεικνύοντας την άρρηκτη σχέση της Λάρισας με τον Πηνειό. Σημαντικό είναι και το έργο της Βασιλικής Γρουσοπούλου «Λάρισα και Πηνειός» που κοσμεί το προαύλιο της Δ.Ε.Υ.Α.Λ. και αναπαριστά την ιερή σχέση ανάμεσα στη Λάρισα και το ποτάμι της, τον Πηνειό, που αιώνες κυλώντας ανάμεσά της, της δίνει ένα βασικό στοιχείο τα ζωής, το νερό. (Ρούσκας Γ. 2004, www.larissa-dimos.gr)

Στη συνέχεια, ακολουθούν κάποιες μελέτες οι οποίες αναμένονται είτε να χρηματοδοτηθούν είτε να υλοποιηθούν.

3.9.1. ΜΥΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΠΠΑ

Το κτιριακό συγκρότημα «Μύλος του Παππά» βρίσκεται στην οδό Γεωργιάδου, πίσω από το λόφο του Φρουρίου και δίπλα σχεδόν στον Πηνειό ποταμό. Πρόκειται για βιομηχανικό κτιριακό συγκρότημα του τομέα της αλευροποιίας με πενταώροφο κεντρικό κτίριο, το οποίο ιδρύθηκε το 1883 και από το 1988 που αγοράστηκε από το Δήμο Λάρισας έχει μετατραπεί σ' ένα πολύμορφο πολιτιστικό κέντρο.

Σήμερα στόχος του Δήμου είναι ο «Μύλος του Παππά» να λειτουργήσει ως Πολιτιστικό Κέντρο – Μουσείο και να αποτελέσει το σημαντικότερο μνημείο της νεώτερης περιόδου της Λάρισας. Για το λόγο αυτό κρίθηκαν απαραίτητες κάποιες εργασίες. Το έργο για την ανακατασκευή και αναδιαμόρφωση του κτιριακού συγκροτήματος χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Περιφερειακής Ανάπτυξης του υπουργείου Ανάπτυξης με ποσό ύψους 3.796.929 ευρώ. Το έργο

περιλαμβάνει την ανακαίνιση του κεντρικού κτιρίου, την διαμόρφωση του περιβάλλοντα χώρου, τη συντήρηση των παλαιών μηχανημάτων και την εκπόνηση μουσειολογικής μελέτης ώστε μέχρι την Άνοιξη του 2014 να είναι έτοιμο για χρήση. Όσον αφορά τις εργασίες στο κεντρικό κτίριο του συγκροτήματος, αυτές θα είναι συμπληρωματικές στο ήδη αναστυλωμένο κτίριο αλλά και απαραίτητες για τη λειτουργικότητα του κτιρίου. Αναλυτικά, το έργο περιλαμβάνει εργασίες αναστύλωσης των πέτρινων τοίχων της βορειοδυτικής πλευράς του κτιρίου, την κατασκευή και διαμόρφωση αίθουσας πολλαπλών χρήσεων για εκδηλώσεις – ομιλίες - παρουσιάσεις βιβλίων στον δεύτερο όροφο του κτιρίου, τη συντήρηση και αναστήλωση των βορειοδυτικών ισόγειων αποθηκών ώστε να χρησιμοποιηθούν ως εκθεσιακοί χώροι, την πλήρη ανακατασκευή των στεγών της αίθουσας εκδηλώσεων και των ισόγειων εκθεσιακών χώρων και τη διαμόρφωση χώρων βιβλιοθήκης και διενέργειας σεμιναρίων. Επιπλέον, σημαντικές εργασίες είναι η ολοκλήρωση των ηλεκτρομηχανολογικών εργασιών θέρμανσης και κλιματισμού για την λειτουργία του κεντρικού κτιρίου καθώς και αυτές που αφορούν τη διαμόρφωση του χώρου σε μουσείο. (Πολυγένη Ν. 2012, Tvxs.gr 2012)

Σύμφωνα με τη μελέτη το έργο αφορά, ακόμα, τη διαμόρφωση και πλακόστρωση του περιβάλλοντα χώρου, εμβαδού 4.300 m² περίπου, που βρίσκεται μπροστά από το κεντρικό κτίριο αλλά και τον χώρο πίσω από το συγκρότημα, εμβαδού 1.200 m², ο οποίος θα χρησιμοποιηθεί ως υπαίθριος χώρος στάθμευσης αυτοκινήτων με διαγραμμισμένες θέσεις, καθώς και χώρους φύτευσης περιμετρικά. (Πολυγένη Ν. 2012) Ο κύριος υπαίθριος χώρος μπροστά από το κτίριο θα διαμορφωθεί σε ένα ενιαίο επίπεδο χωρίς διαφορετικές στάθμες και υψομετρικές διαφορές και θα πλακοστρωθεί με ποικιλία υλικών (βοτσαλόπλακες, πλάκες Πηλίου, συμπαγείς πλίνθους), ενώ θα διαμορφωθούν και περιμετρικά παρτέρια με ενσωματωμένα καθιστικά με στόχο την ανάδειξη του ιστορικού διατηρητέου κεντρικού κτιρίου και την φιλοξενία υπαίθριων πολιτιστικών εκδηλώσεων. Ο κυρίως αύλειος χώρος θα χρησιμοποιηθεί, επίσης, για προβολές που θα αφορούν τη λειτουργία του μουσείου για την επεξεργασία του σιταριού και του αλεύρου και της ιστορίας της πόλης της Λάρισας. (Onlarissa. gr 2012) Στην παρούσα μελέτη προτείνεται να διατηρηθεί η υπάρχουσα κεντρική είσοδος από την οδό Γεωργιάδου ως αποκλειστική είσοδος πεζών, ενώ η είσοδος των οχημάτων θα γίνεται αποκλειστικά από τη βόρεια πλευρά όπου θα διαμορφωθεί ο χώρος στάθμευσης των οχημάτων και θα είναι και ένας τρόπος ελέγχου της εισόδου στον χώρο του συγκροτήματος. (Πολυγένη Ν. 2012)

Το κόστος του έργου που θα χρηματοδοτηθεί από το ΕΣΠΑ ανέρχεται στα 809.043,47 ευρώ, ενώ η σύμβαση με την ανάδοχο εταιρεία «ΚΙΩΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ ΑΤΕ» προβλέπει την περάτωσή του στα τέλη του Σεπτεμβρίου του 2013. (Πολυγένη Ν. 2012, Onlarissa. gr 2012)

Στα πλαίσια της μελέτης προβλέπονται εργασίες συντήρησης μηχανημάτων ή εξοπλισμού που έχουν υποστεί μερική ή ολική καταστροφή ή φθορά, εργασίες σε τμήματα και εξαρτήματα που έχουν αφαιρεθεί κατά καιρούς από τον εξοπλισμό, καθώς και συντήρηση του υπάρχοντος μηχανολογικού εξοπλισμού. Σε μεγάλο ποσοστό το υλικό του Μουσείου θα αποτελείται από μηχανήματα και εγκαταστάσεις του «Μύλου Παππά», όσες βέβαια σώθηκαν από την μεγάλη πυρκαγιά του 2001, οι οποίες έχουν συγκεντρωθεί σε στεγασμένο χώρο του Δημοτικού αμαξοστασίου του Δήμου Λαρισαίων. (Πολυγένη Ν. 2012, Tnxs.gr 2012)

Παράλληλα θα ανατεθεί σε ιστορικό - μουσειολόγο η έρευνα για την ιστορία του κτιρίου του «Μύλου Παππά», τη λειτουργία του, τη περιγραφή όλων των εργασιών που εκτελούνταν στον μύλο από την εισαγωγή και φόρτωση του σιταριού μέχρι την παραγωγή και φόρτωση των αλεύρων, την καταγραφή παρόμοιων κτιρίων δειγμάτων της βιομηχανικής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, τη παρουσίαση όλης της λειτουργίας του Μύλου και τη συγγραφή των κειμένων. (Tnxs.gr, 2012)

Η υλοποίηση αυτού του έργου θα μετατρέψει την πόλη σε ζωντανή κοιτίδα πολιτισμού και ιστορίας, αφού στόχος της δημοτικής αρχής είναι το κτίριο να γίνει πόλος έλξης για τους επισκέπτες και επίκεντρο καθημερινού ενδιαφέροντος για τους κατοίκους της πόλης. Όπως αναφέρει και ο δήμαρχος της Λάρισας κ. Τζανακούλης «Μέσα από αυτό το έργο θα αναβιώσουμε και αναδείξουμε με το καλύτερο δυνατό τρόπο την ιστορία όχι μόνο του Μύλου αλλά και ολόκληρης της πόλης». (Πολυγένη Ν., 2012)

3.9.2. *ΒΙΟΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΟΥ ΛΟΦΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ*

Η μελέτη της βιοκλιματικής ανάπλασης της περιοχής του Φρουρίου εκπονήθηκε από τις δημοτικές υπηρεσίες και υποβλήθηκε για ένταξη στο πρόγραμμα «Βιοκλιματικές Αναβαθμίσεις Δημοσίων Ανοικτών Χώρων» του υπουργείου Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής ώστε να εξασφαλιστεί η απαιτούμενη χρηματοδότηση της τάξης των 5 εκατ. ευρώ. (Γεοργυθική 2012, Ζαχαριάς Σ. 2012) Με την ανάπλαση αυτή στόχος του Δήμου είναι η σημαντική βελτίωση του μικροκλίματος της περιοχής, η

οποία ως γνωστόν αντιμετωπίζει μείζον πρόβλημα υψηλών θερμοκρασιών τους θερινούς μήνες, ενώ παράλληλα θα αναβαθμιστεί δραστικά ο περιβάλλον χώρος του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Αχιλλείου. Η ανάπλαση αυτή θα λειτουργήσει ως ενεργό δομικό στοιχείο της πόλης, μέσω των υπαρχόντων αλλά και προτεινόμενων διαδρομών πρασίνου, χώρων αναψυχής, πολιτισμού και ιστορίας και έτσι θα συνδέσει την παραποτάμια περιοχή του Πηνειού και του Αλκαζάρ με τον αστικό ιστό. Επιπλέον, θα επιτευχθεί η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων του ιστορικού κέντρου της πόλης (Αρχαίο Θέατρο, η Βασιλική του Αγίου Αχιλλείου, τα βυζαντινά ευρήματα της πλατείας Λαμπρούλη και το Μπεζεστένι). (Γεορθυμική, 2012)

Κύρια παρέμβαση που περιλαμβάνεται στην προκείμενη μελέτη αποτελεί η κατάργηση της ασφάλτου και η πλακόστρωση των δρόμων και των ελεύθερων χώρων σε ολόκληρο το λόφο του Φρουρίου με ειδικά «ψυχρά» υλικά. (Γεορθυμική, 2012) Συγκεκριμένα, προβλέπεται η πεζοδρόμηση της επέκτασης του υπολοίπου τμήματος της οδού Βενιζέλου, η διαμόρφωση των κάθετων ανηφορικών οδών, της Σκυλοσόφου και της Πολυκάρπου, η ανάπλαση του περιβάλλοντος χώρου πέριξ του Αγ. Αχιλλείου και του δυτικού τμήματος του Λόφου καθώς και η ολοκλήρωση της πεζοδρόμησης της οδού Μητροπολίτου Αμβροσίου. Επίσης, με την μελέτη αυτή προβλέπεται η ανάπλαση της οδού Μελετίου μέχρι την οδό Κενταύρων και της πλατείας του Εργατικού Κέντρου. Η επέμβαση καλύπτει συνολικά 25 στρέμματα. (Ζαχαριάς Σ., 2012)

Στην βελτίωση του μικροκλίματος της περιοχής θα συμβάλλουν αισθητά εκτεταμένες δενδροφυτεύσεις με μεγάλα φυλλοβόλα και η δημιουργία σκιάσεων με τοποθέτηση πρωτοποριακού συστήματος από ειδικά πανιά πολυεστέρα. Προς αυτή την κατεύθυνση η μελέτη ανάπλασης προβλέπει υπόγειους ανεμιστήρες, οι οποίοι θα διοχετεύουν τον παραγόμενο δροσερό αέρα μέσα από σχάρες που θα βρίσκονται κάτω από τα παγκάκια των πεζοδρόμων.

Σημαντική παρέμβαση για τη δημιουργία μιας όασης δροσιάς στην περιοχή του Φρουρίου είναι η δημιουργία μικρών καταρρακτών ανάμεσα στις σκάλες που οδηγούν από τη γέφυρα Αλκαζάρ στον Αγ. Αχίλλειο. Τα τρεχούμενα νερά αυτά θα συμβάλλουν δραστικά και στην ένταξη του Πηνειού ποταμού και του Αλκαζάρ στο αστικό κέντρο.

Τέλος, θα τοποθετηθούν πάνελ φωτοβολταϊκών δημιουργώντας αυτόνομο σύστημα που θα αποθηκεύει ηλεκτρισμό σε μπαταρίες και θα τροφοδοτεί με ενέργεια ολόκληρο το σύστημα. (Ζαχαριάς Σ. 2012, Γεορθυμική 2012)

Εικόνα 10: Η μελέτη βιοκλιματικής ανάπλασης του λόφου Φρουρίου. (Πηγή: Ζαχαριάς Σ., 2012)

4. ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Προκειμένου να προταθούν οι απαραίτητες παρεμβάσεις για την ανάπτυξη της αστικής παραποτάμιας περιοχής της πόλης της Λάρισας είναι απαραίτητη η έρευνα πεδίου. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας και για τον πλήρη εντοπισμό των προβλημάτων της περιοχής του Πηνειού θα πραγματοποιηθεί επιτόπια καταγραφή και θα διενεργηθούν κάποια ερωτηματολόγια.

4.1. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ

Στο πλαίσιο εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας διεξήχθη έρευνα πεδίου προκειμένου να καταγραφούν οι απόψεις σχετικά με την παραποτάμια περιοχή του Πηνειού. Εξάλλου, η συμμετοχή του κοινού είναι ιδιαίτερα σημαντικά για το σχεδιασμό μιας περιοχής καθώς οι ίδιοι θα είναι οι χρήστες της. Η έρευνα πεδίου έγινε με τη χρήση ερωτηματολογίου, το οποίο μοιράστηκε και συμπληρώθηκε τόσο από κατοίκους της πόλης της Λάρισας όσο και από τουρίστες αλλά και από φοιτητές, ώστε να υπάρχει πλουραλισμός και αντικειμενικότητα στις απαντήσεις. Στόχος της έρευνας ήταν να καταγράψει:

- αν ο ποταμός αποτελεί σημείο αναφοράς για τους κατοίκους της πόλης
- κατά πόσο οι κάτοικοι είναι ευχαριστημένοι με την έως τώρα διαχείριση του ποταμού
- τους λόγους που επιβάλουν την διαχείριση του ποταμού
- και το κυριότερο όφελος για την πόλη από τη διαχείρισή του.

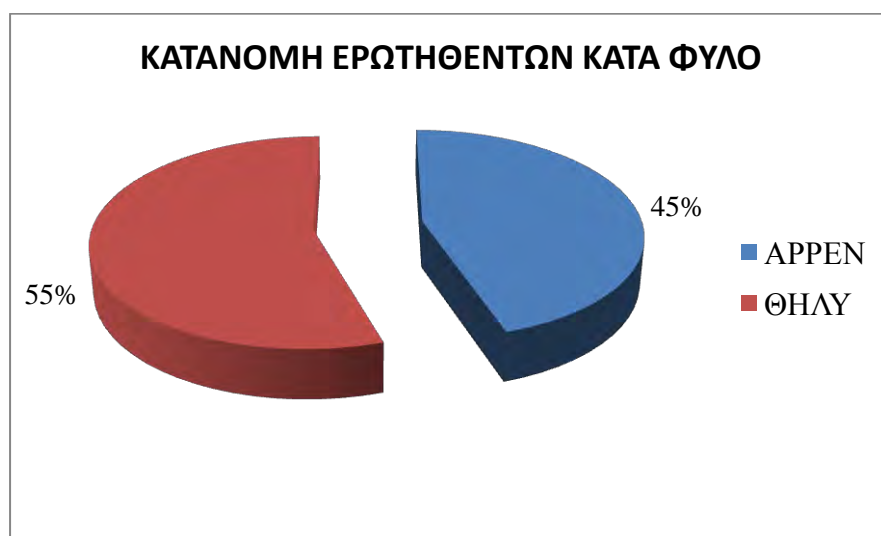
Γενικά, η έρευνα πεδίου επιδίωκε την αναζήτηση της ταυτότητας της εξεταζόμενης περιοχής καθώς και ολόκληρης της πόλης.

Το ερωτηματολόγιο μοιράστηκε σε 30 άτομα στο κέντρο της Λάρισας και σε 30 άτομα στην περιοχή του Πηνειού. Επίσης, σε ότι αφορά την επιλογή του δείγματος, έγινε η προσπάθεια το δείγμα να εκπροσωπείται όσο το δυνατόν από όλες τις ηλικιακές ομάδες αφού είναι δεδομένη η διαφορετική αντίληψη αλλά και οι διαφορετικές αναμνήσεις του κάθε ατόμου σε σχέση με την ηλικία του.

Στη συνέχεια έγινε στατιστική επεξεργασία των απαντήσεων και η παρουσίασή τους με τη μορφή γραφημάτων φαίνεται παρακάτω.

Στην έρευνα έλαβε μέρος τυχαίο αντιπροσωπευτικό δείγμα όλων των ηλικιών, άντρες και γυναίκες και όλων των επιπέδων εκπαίδευσης. Το συνολικό δείγμα της μελέτης αποτελείται από 60 άτομα, εκ των οποίων τα 27 ήταν άντρες (ποσοστό 45%) και τα υπόλοιπα 33 γυναίκες (ποσοστό 55%). (βλέπε διάγραμμα 1) Από το σύνολο των ερωτηθέντων, το ανήκαν στην ηλικία 18-25, το στην ηλικία 26-35, το στην ηλικία 36-55 και το στην ηλικία 56 και άνω. (βλέπε διάγραμμα 2) Όσον αφορά την καταγωγή, από το σύνολο των ερωτηθέντων, το 87% είναι κάτοικοι της πόλης (52 άτομα), το 8% είναι επισκέπτες (5 άτομα), ενώ το υπόλοιπο 5% είναι φοιτητές. (βλέπε διάγραμμα 3)

Διάγραμμα 1: Σύσταση δείγματος ως προς το φύλο.

Διάγραμμα 2: Σύσταση δείγματος σύμφωνα με την ηλικία.

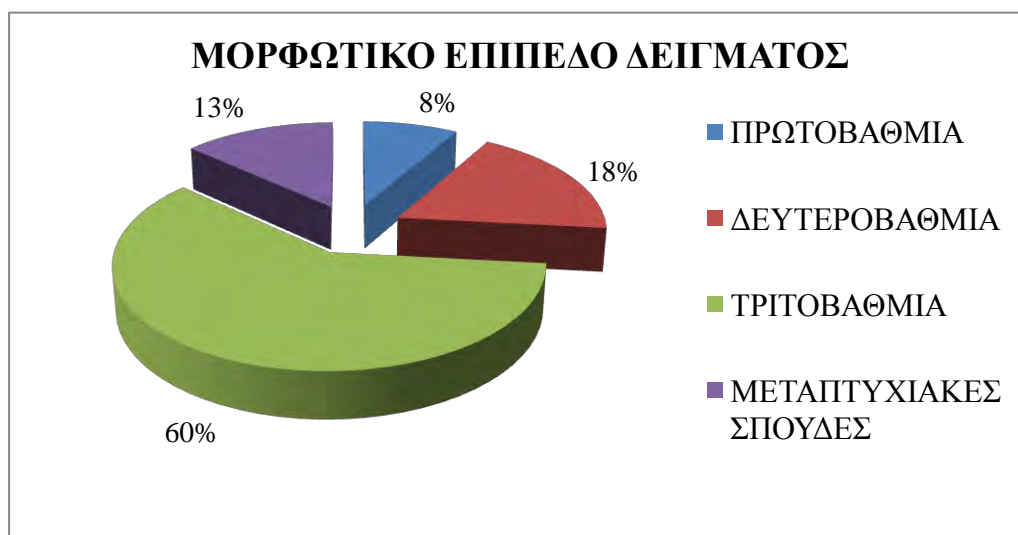

Διάγραμμα 3: Σύσταση δείγματος ως προς τη σχέση των ατόμων με τη Λάρισα.

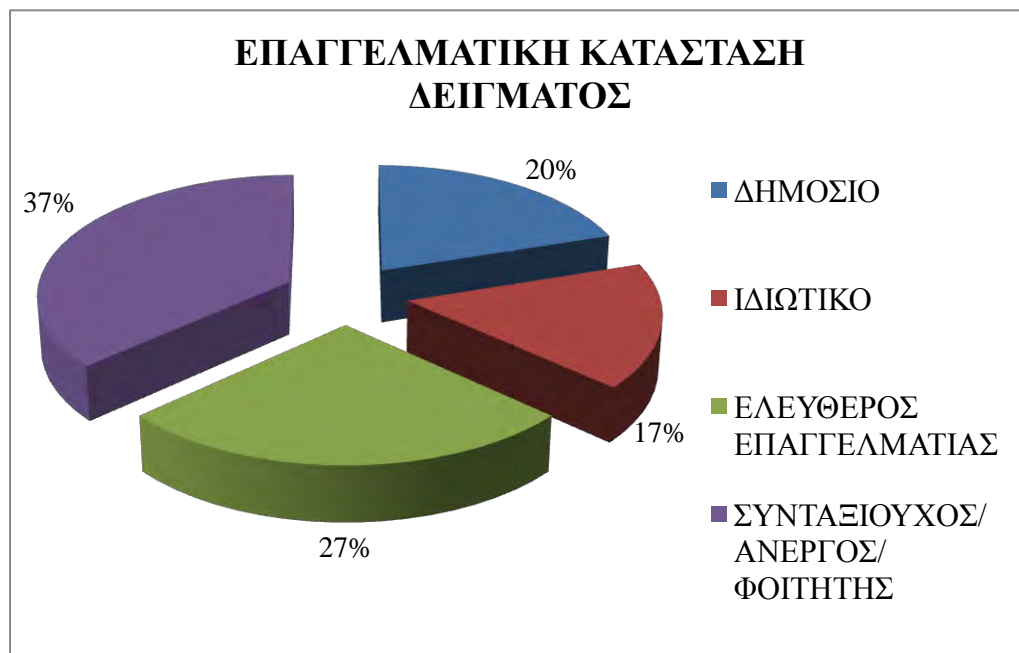
Σχετικά με το επίπεδο μόρφωσης των ερωτηθέντων, το μεγαλύτερο ποσοστό δήλωσαν ότι ανήκουν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (60%), το 18% στην δευτεροβάθμια, το 13% ότι έχουν κάνει μεταπτυχιακές σπουδές, ενώ το μικρότερο ποσοστό αποτελούν αυτοί που ανήκουν στη πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Στο παρακάτω διάγραμμα 4 φαίνεται η κατανομή του δείγματος ανά βαθμίδα εκπαίδευσης.

Διάγραμμα 4: Κατανομή δείγματος με βάση το μορφωτικό επίπεδο.

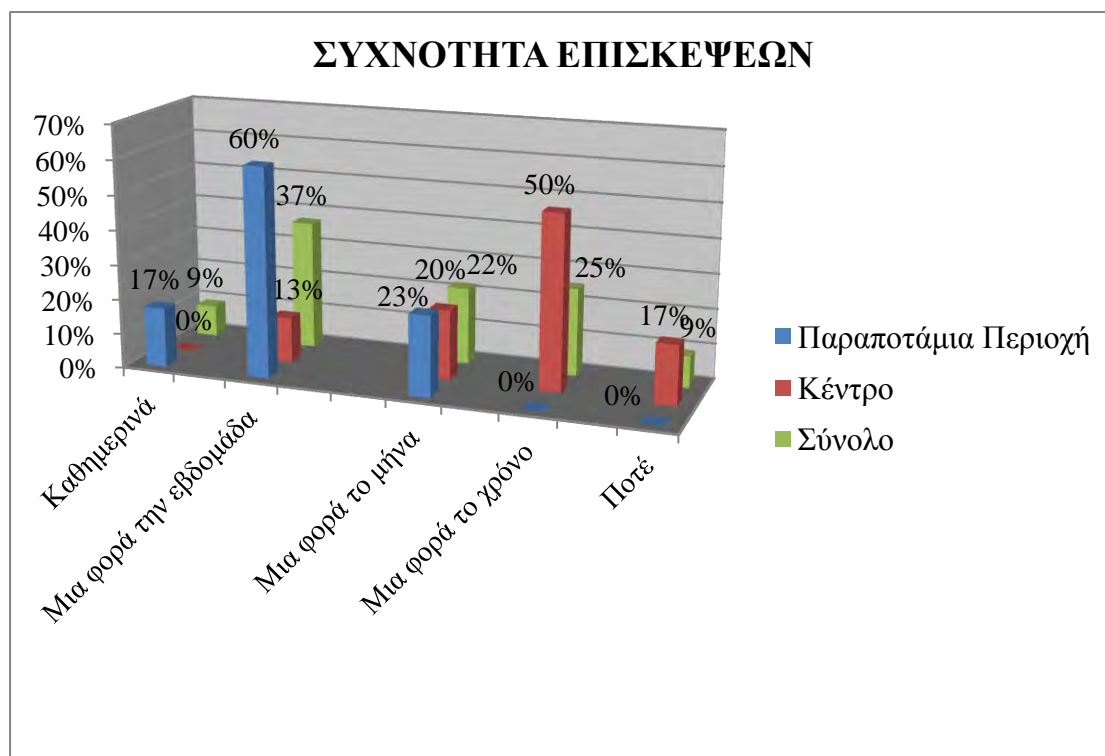
Το τελευταίο προσωπικό στοιχείο των ερωτηθέντων έχει σχέση με το είδος εργασίας τους και τα αποτελέσματα αυτής της ερώτησης αποτυπώνονται στο παρακάτω διάγραμμα 5.

Διάγραμμα 5: Επαγγελματική κατάσταση ερωτηθέντων.

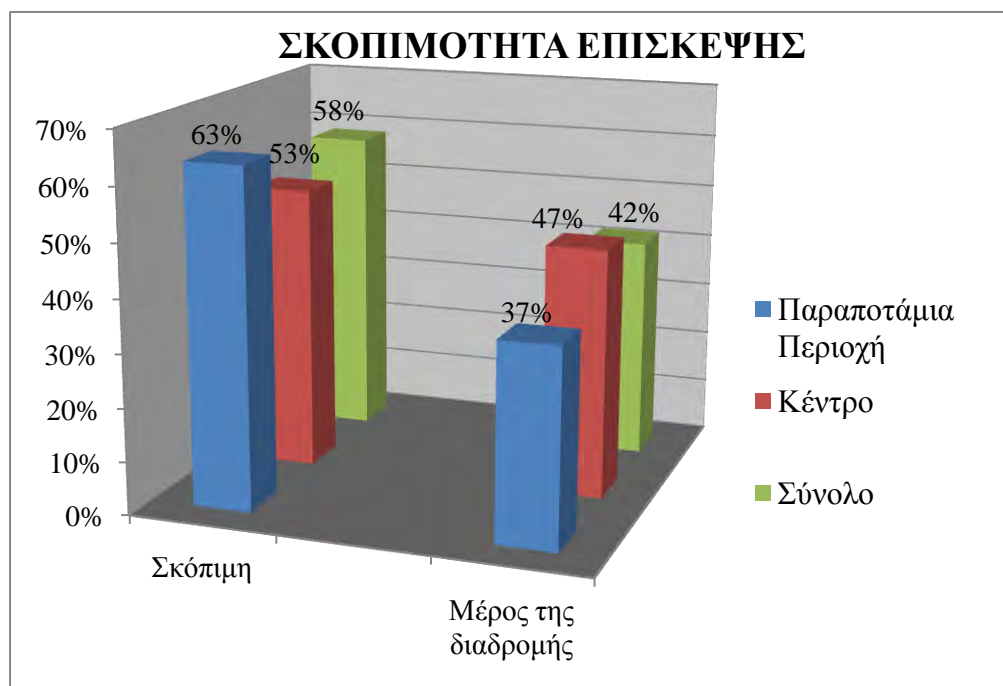

Όσον αφορά την ερώτηση για τη συχνότητα των επισκέψεων στην παραποτάμια περιοχή, τα αποτελέσματα των ερωτηθέντων διακρίνονται σε αυτά του κέντρου και σε αυτά της περιοχής του Πηνειού. Συγκεκριμένα, στην παραποτάμια περιοχή το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων, το 60% επισκέπτονται την παραποτάμια περιοχή μία φορά την εβδομάδα, ενώ οι περισσότεροι ερωτηθέντες στο κέντρο, το 50% απάντησαν ότι επισκέπτονται την περιοχή μια φορά το χρόνο. Πρέπει να σημειωθεί το μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων (17%) που δεν έχουν πάει ποτέ στο ποτάμι, γεγονός που υποδεικνύει την ανυπαρξία κινήτρων. Αυτό ενισχύεται ακόμα περισσότερο από το γεγονός ότι πρόκειται για μία περιοχή που βρίσκεται στο κέντρο της πόλης της Λάρισας και είναι άμεσα προσβάσιμη με τα πόδια.

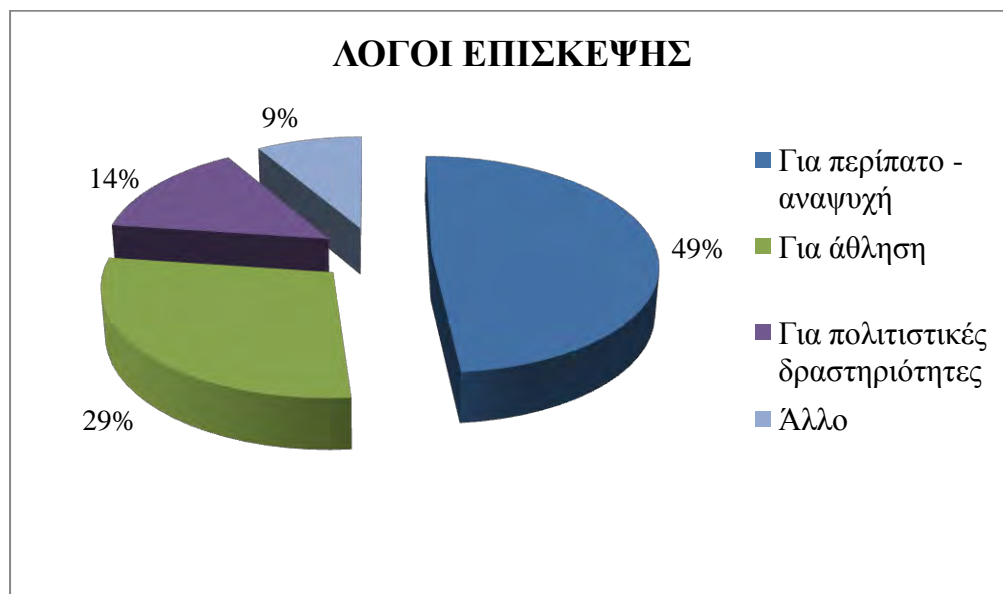
Διάγραμμα 6: Συχνότητα επισκέψεων στην περιοχή του Πηνειού.

Στο επόμενο διάγραμμα 7 παρουσιάζεται κατά πόσο οι επισκέψεις στην περιοχή ήταν σκόπιμες ή αποτελούσαν μέρος της διαδρομής των ερωτηθέντων προς έναν άλλο προορισμό. Όπως προκύπτει πάνω από τους μισούς ερωτηθέντες επισκέφτηκαν σκόπιμα την περιοχή, ενώ οι άλλοι είχαν άλλο τελικό προορισμό. Σ' αυτό το σημείο πρέπει να σημειωθεί ότι οι περισσότεροι εκ των ερωτηθέντων, που απάντησαν ότι η επίσκεψή τους ήταν σκόπιμη, αποτελούνται από αυτούς που ρωτήθηκαν στην παραποτάμια περιοχή.

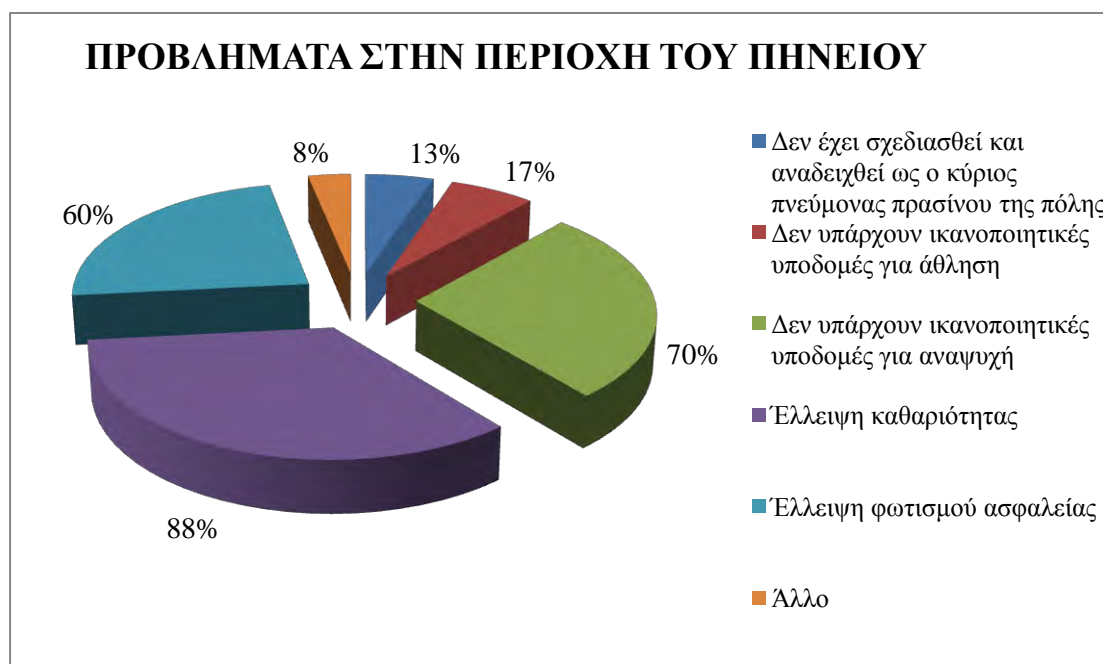
Διάγραμμα 7: Σκοπιμότητα της επίσκεψης στην παραποτάμια περιοχή.

Οι λόγοι επίσκεψης στην περιοχή αφορούν μόνο όσους έχουν απαντήσει ότι επισκέφτηκαν σκόπιμα την περιοχή καθώς για τους άλλους που περνούσαν τυχαία δεν έχει νόημα. (βλέπε διάγραμμα 8) Όπως φαίνεται το μεγαλύτερο ποσοστό (49%) πήγε για περίπατο - αναψυχή, ενώ το μικρότερο (14%) για πολιτιστικές δραστηριότητες. Οι δραστηριότητες δηλαδή που λαμβάνουν χώρα είναι αυτές που θα έκαναν οι επισκέπτες και σε ένα πάρκο. Το γεγονός αυτό δείχνει την κατεύθυνση που πρέπει να πάρει ο σχεδιασμός για την εκμετάλλευση της περιοχής.

Διάγραμμα 8: Λόγοι επίσκεψης στην παραποτάμια περιοχή.

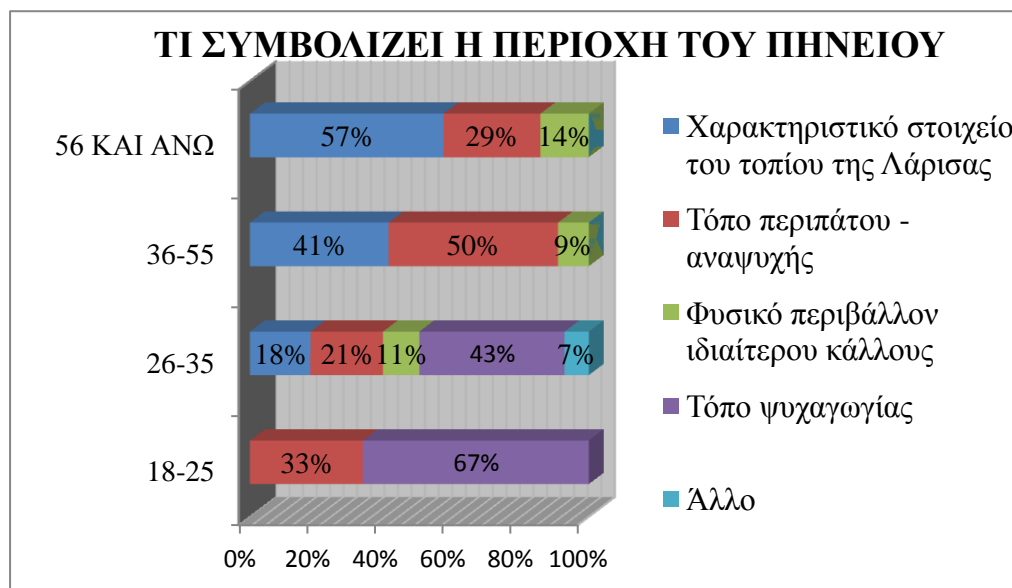
Όσον αφορά τα προβλήματα που υπάρχουν στην παραποτάμια περιοχή του Πηνειού, όπως προέκυψε από τις απαντήσεις των ερωτηματολογίων το μεγαλύτερο πρόβλημα (88%) είναι η έλλειψη καθαριότητας και αμέσως μετά η έλλειψη ικανοποιητικών υποδομών για αναψυχή. Σημαντικό αποτελεί το γεγονός ότι οι λιγότεροι ερωτηθέντες πιστεύουν πως η παραποτάμια περιοχή δεν έχει αναδειχθεί ως ο κύριος πνεύμονας πρασίνου της πόλης.

Διάγραμμα 9: Τα προβλήματα στην παραποτάμια περιοχή.

Στην ερώτηση ‘τι συμβολίζει για εσάς η περιοχή του Πηνειού ποταμού’ ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις σε σχέση με τις ομάδες ηλικιών των ερωτηθέντων καθώς η σημασία της περιοχής είναι διαφορετική στον καθένα, προκαλεί διαφορετικές αναμνήσεις. (βλέπε διάγραμμα 10) Στους ερωτηθέντες ηλικίας 18 – 25 η παραποτάμια περιοχή συμβολίζει είτε τόπο περιπάτου – αναψυχής με ποσοστό 33% είτε τόπο ψυχαγωγίας με μεγαλύτερο ποσοστό 67%. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων ηλικίας 26 – 35 θεωρούν ότι η περιοχή συμβολίζει τόπο ψυχαγωγίας, ενώ τα άτομα ηλικίας 36 – 55 ότι συμβολίζει τόπο περιπάτου – αναψυχής. Αντίθετα, τα περισσότερα άτομα ηλικίας 56 και άνω βλέπουν την περιοχή ως χαρακτηριστικό στοιχείο του τοπίου της Λάρισας.

Διάγραμμα 10: Απαντήσεις στην ερώτηση ‘Τι συμβολίζει για εσάς η περιοχή του Πηνειού’.

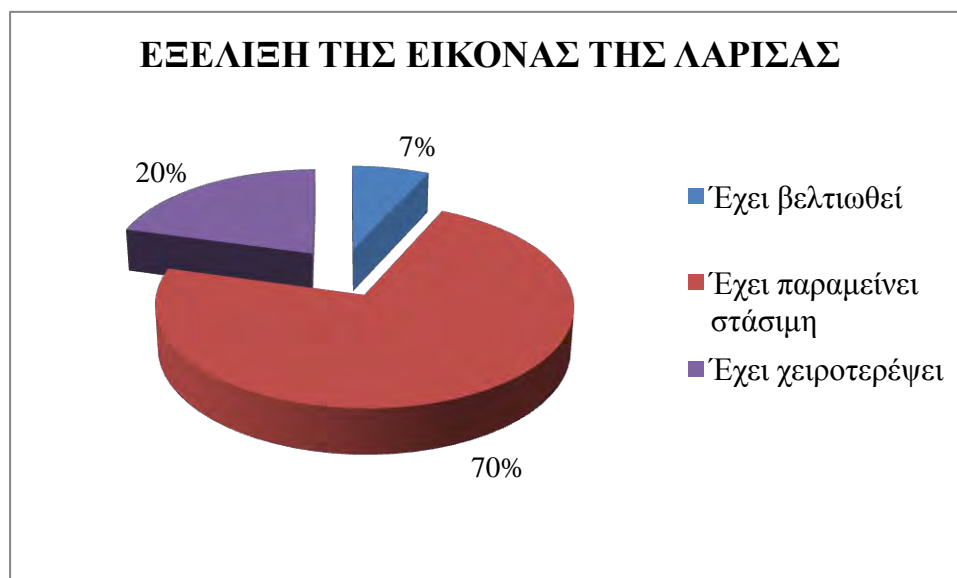
Στην ερώτηση για το αν πρέπει η παραποτάμια περιοχή να συνδεθεί με το ιστορικό κέντρο σχεδόν όλοι απάντησαν θετικά. Αναλυτικότερα, για το ποιοι πρέπει να είναι οι κύριοι στόχοι του επανασχεδιασμού και ανάπτυξης της περιοχής, οι δυο σημαντικότεροι αποδείχτηκε πως είναι η δημιουργία περισσότερων υποδομών πολιτισμού, αθλητισμού και αναψυχής καθώς και η σύνδεση της περιοχής του Πηνειού με το ιστορικό κέντρο, ενώ ακολουθεί με εξίσου σημαντικό ποσοστό (62%) η προστασία του περιβάλλοντος.

Διάγραμμα 11: Οι κύριοι στόχοι του επανασχεδιασμού και της ανάπτυξης της περιοχής του Πηνειού.

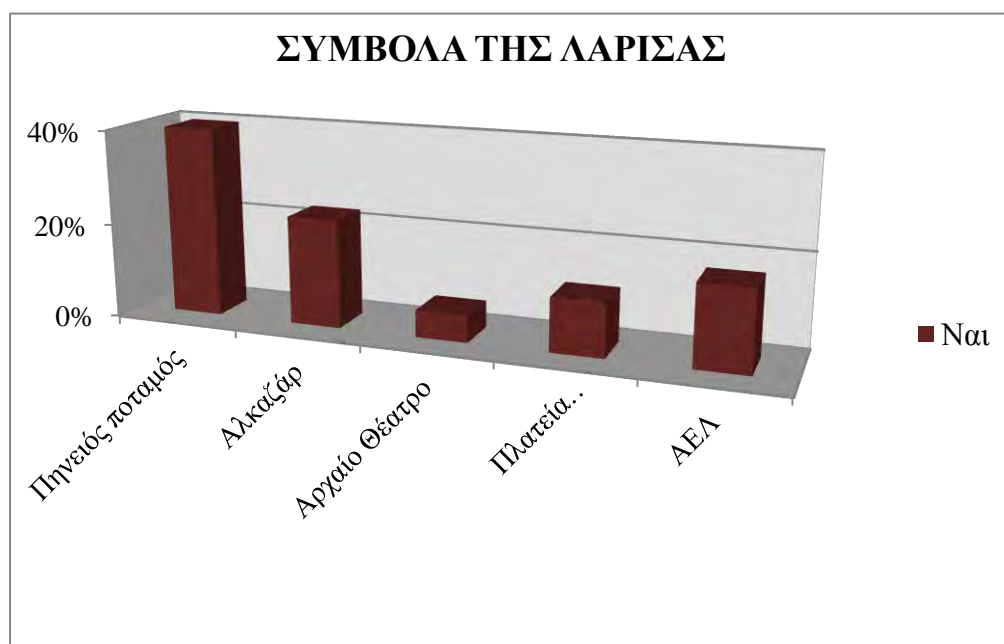
Γενικότερα, για την εικόνα της Λάρισας τα τελευταία χρόνια οι περισσότεροι ερωτηθέντες (70%) θεωρούν πως αυτή έχει παραμείνει στάσιμη, ενώ μόλις το 7% θεωρούν πως έχει βελτιωθεί. Τα αποτελέσματα αυτά καθιστούν απαραίτητη την ενίσχυση της ταυτότητας της πόλης και την ανανέωσή της, η οποία μπορεί να επιτευχθεί με την ανάπτυξη της παραποτάμιας περιοχής του Πηνειού.

Διάγραμμα 12: Η εξέλιξη της εικόνας της Λάρισας τα τελευταία χρόνια.

Σχετικά με την ερώτηση για το αν υπάρχει κάποιο σύμβολο της Λάρισας λίγοι παραπάνω από τους μισούς απάντησαν θετικά (58%) και οι υπόλοιποι αρνητικά (42%). Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι από τους ερωτηθέντες που απάντησαν ναι, δεν αναδεικνύεται ένα μοναδικό σύμβολο της πόλης αλλά υπάρχουν κάποια συγκεχυμένα αποτελέσματα. Ειδικότερα, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων που απάντησαν θετικά, θεωρούν ως σύμβολο τον Πηνειό ποταμό, ενώ η μειοψηφία το Αρχαίο Θέατρο. Επίσης, σημαντικό ποσοστό (23%) θεωρούν σύμβολο το πάρκο Αλκαζάρ (βλέπε διάγραμμα 12) Αξιοσημείωτο, βέβαια, αποτελεί το γεγονός ότι κανένας δεν ανέφερε ως σύμβολο το άλογο, το οποίο είναι και το σήμα της Λάρισας.

Διάγραμμα 13: Ποια στοιχεία θεωρούνται σύμβολα της Λάρισας.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι η παραποτάμια περιοχή του Πηνειού παρουσιάζει κάποια επισκεψιμότητα ιδιαίτερα τους θερινούς μήνες. Συγκεκριμένα, η πλειοψηφία των ατόμων, που ρωτήθηκε στην παραποτάμια περιοχή, ανέφερε ότι επισκέπτεται την περιοχή μια φορά τη βδομάδα, ενώ η πλειοψηφία που ρωτήθηκε στο κέντρο, ανέφερε ότι την επισκέπτονται μια φορά το χρόνο. Πολλοί από τους ερωτηθέντες είπαν πως η επίσκεψή τους στην περιοχή του Πηνειού ήταν σκόπιμη και οι κύριοι λόγοι ήταν για περίπατο – αναψυχή και για άθληση και λιγότερο για πολιτιστικές δραστηριότητες, γεγονός που επιβάλλει την ενίσχυσή τους. Όσον αφορά τα προβλήματα που παρουσιάζει η περιοχή μελέτης, ως κύρια αποδείχθηκαν η έλλειψη καθαριότητας και φωτισμού, ασφαλείας καθώς και η ανεπάρκεια στις

υποδομές άθλησης. Παρά τα προβλήματα, στην ερώτηση για το ‘τι συμβολίζει η περιοχή του Πηνειού για εσάς’ τα αποτελέσματα διέφεραν αρκετά ανάλογα με την ηλικία του ερωτηθέντα. Σε γενικές γραμμές μπορούμε να αναφέρουμε πως οι πιο ηλικιωμένοι θεωρούν την περιοχή χαρακτηριστικό τοπίο της πόλης, ενώ οι νεώτεροι περισσότερο τόπο ψυχαγωγίας. Αδιαμφισβήτητα, όμως, οι περισσότεροι πιστεύουν ότι η περιοχή του Πηνειού πρέπει να αναπλαστεί και να συνδεθεί με το ιστορικό κέντρο της Λάρισας και έτσι θα δημιουργηθεί μοναδικό τοπίο και θα ενισχυθεί η ταυτότητα της πόλης. Στη συνέχεια, για την γενικότερη εικόνα της Λάρισας η πλειοψηφία των απαντήσεων είναι ότι έχει παραμείνει στάσιμη, λιγότεροι ότι έχει χειροτερέψει και πολλοί λίγοι ότι έχει βελτιωθεί. Τέλος, στην ερώτηση για το αν υπάρχει κάποιο σύμβολο της πόλης, περίπου οι μισοί απάντησαν ναι αλλά τα αποτελέσματα δεν παρουσιάζουν κάποιο συγκεκριμένο, μοναδικό σύμβολο. Γι’ αυτό το λόγο, ένα σύμβολο θα πρέπει να αναπτυχθεί και να προβληθεί ώστε να συμβάλλει στην ενίσχυση της ταυτότητας της πόλης και για να αποτελέσει η Λάρισας πόλο έλξης τουριστών.

5. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

5.1. ΟΡΑΜΑ

Η ιστορική σχέση της Λάρισας με τον Πηνειό ποταμό είναι ευρέως γνωστή. Ωστόσο, η παραποτάμια περιοχή, μετά και από την επιτόπια καταγραφή που πραγματοποιήθηκε, φαίνεται να παρουσιάζει σημαντικές αδυναμίες, ενώ αντιμετωπίζει και πρόβλημα στην επικοινωνία της με το κέντρο της πόλης. Είναι γεγονός, βέβαια, πως υλοποιήθηκαν κάποια έργα στην εξεταζόμενη περιοχή αλλά έγιναν ελλείψει ολοκληρωμένου οράματος και γι' αυτό δεν είχαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Στη συνέχεια, αποτυπώνονται το όραμα και οι βασικοί στόχοι της παρούσας διπλωματικής εργασίας, στον προσδιορισμό των οποίων συνέβαλαν ιδιαίτερα οι απόψεις των κατοίκων της πόλης, όπως παρουσιάστηκαν μέσα από τη διεξαγωγή της έρευνας πεδίου. Άλλωστε, ο τελικός αποδέκτης και κύριος χρήστης του χώρου θα είναι οι ίδιοι οι πολίτες της Λάρισας.

Ο γενικός προσανατολισμός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η *βελτίωση της εικόνας της πόλης της Λάρισας καθώς και η ενίσχυση της ταυτότητας και της αναγνωρισιμότητάς της* με κυρίαρχο στοιχείο την ύπαρξη του Πηνειού ποταμού κοντά στο κέντρο της. Βασικός στόχος αποτελεί η **ένταξη της παραποτάμιας περιοχής στο κέντρο της πόλης** επαναπροσδιορίζοντας το ρόλο της στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή της Λάρισας. Σκοπός, λοιπόν, του προτεινόμενου σχεδίου είναι η βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος (φυσικού και ανθρωπογενούς) και της ποιότητας ζωής στην περιοχή κατά μήκος του ποταμού και της πόλης γενικότερα.

Έτσι, μέσω των προτεινόμενων παρεμβάσεων κυρίως επιδιώκεται:

- ✓ η αναβάθμιση της εικόνας και της λειτουργίας του χώρου στην περιοχή του ποταμού
- ✓ ο εμπλουτισμός των λειτουργιών της παραποτάμιας περιοχής προς την επιθυμητή κατεύθυνση
- ✓ η ανάπτυξη δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου και οικοτουριστικής ανάπτυξης
- ✓ η ενίσχυση της ανάπτυξης εναλλακτικών και ειδικών μορφών τουρισμού (ιστορικού, πολιτιστικού, οικολογικού, εκπαιδευτικού, ερευνητικού κλπ)

- ✓ η ανάπτυξη και η ευαισθητοποίηση της κοινωνικής και περιβαλλοντικής συνείδησης των πολιτών
- ✓ η αξιοποίηση και η ανάδειξη της πολιτιστικής και αρχαιολογικής κληρονομιάς που εντοπίζεται στην ευρύτερη περιοχή του Πηνειού και του αστικού κέντρου
- ✓ η οικονομική αναζωογόνηση της περιοχής αλλά και ολόκληρης της πόλης
- ✓ η προσέλκυση κεφαλαίου

Σύμφωνα με όσα έχουν αναλυθεί στο κεφάλαιο του θεωρητικού πλαισίου των παραποτάμιων αναπλάσεων, η προτεινόμενη ανάπλαση στην περίπτωση της Λάρισας ανήκει και στους τρεις τύπους αναπλάσεων, όπως αυτοί έχουν διακριθεί από τους Chang και Huang (2011) αφού στόχος μας είναι η βελτίωση της λειτουργικότητας και της προσβασιμότητας της περιοχής αλλά και η ενίσχυση της τοπικότητας. Σχετικά με τους τύπους αναπλάσεων, που έχει ορίσει η Morreti (2008), η ανάπλαση της παραποτάμιας περιοχής του Πηνειού ανήκει στον τύπο: Νέες αστικές παραποτάμιες διαδρομές. Τέλος, το είδος σχεδιαστικής προσέγγισης που θα ακολουθήσουν οι προτεινόμενες παρεμβάσεις είναι αυτό των δημόσιων επενδύσεων (public-investment planning).

5.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

Το προτεινόμενο σχέδιο παρεμβάσεων για την ανάπτυξη της παραποτάμιας περιοχής του Πηνειού και γενικότερα της πόλης της Λάρισας βασίζεται πάνω σε τρεις βασικούς άξονες. Ο πρώτος άξονας περιλαμβάνει τον επανασχεδιασμό της παραποτάμιας περιοχής και τον εμπλουτισμό της με νέες δραστηριότητες. Η περιοχή παρεμβάσεων αυτού του άξονα διακρίνεται σε δυο τμήματα, σε αυτό της παλιάς κοίτης, που βρίσκεται κοντά στο κέντρο της πόλης, και σε αυτό της νέας κοίτης, που είναι πιο απομακρυσμένο και βρίσκεται στα βόρεια σύνορα της Λάρισας με τη Γιάννουλη. Ο δεύτερος άξονας περιλαμβάνει την ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας της ευρύτερης περιοχής του Πηνειού και του κέντρου. Ο τρίτος και τελευταίος άξονας περιλαμβάνει την ενίσχυση του υδάτινου στοιχείου στο κέντρο της πόλης της Λάρισας.

ΑΞΟΝΑΣ 1: Επανασχεδιασμός της παραποτάμιας περιοχής και εμπλουτισμός με νέες δραστηριότητες.**Περιοχή 1: Κεντρικό τμήμα του ποταμού (παλιά κοίτη)****Μέτρο 1:**

Τα τελευταία χρόνια, στην παλιά κοίτη του Πηνειού οι όχθες έχουν πεζοδρομηθεί σ' ένα σημαντικό μέρος του ποταμού. Ωστόσο, κρίνεται απαραίτητη η επέκταση των πεζοδρομήσεων σε όλο το μήκος του κεντρικού αυτού τμήματος του ποταμού καθώς και ο κατάλληλος εξοπλισμός του με παγκάκια, φώτα, κάδους κ.α. ώστε να χρησιμοποιούνται από τους περιπατητές αλλά και τους ποδηλάτες.

Μέτρο 2:

Σήμερα οι δραστηριότητες που εντοπίζονται στην παραποτάμια ζώνη του Πηνειού περιορίζονται σε αυτές του περιπάτου και της άθλησης. Προτείνεται, λοιπόν, ο εμπλουτισμός του κεντρικού τμήματος του ποταμού με νέες δραστηριότητες, όπως καλλιτεχνικές, πολιτιστικές και εκπαιδευτικές. Συγκεκριμένα, προτείνεται:

- Η ανάπτυξη καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων μέσω εκθέσεων φωτογραφίας, ζωγραφικής κλπ. Κίνητρο προς αυτήν την κατεύθυνση θα δώσουν διαγωνισμοί οργανωμένοι από το Δήμο, επιχορηγήσεις έργων, βραβεύσεις κλπ.
- Η ανάπτυξη περιβαλλοντικών δραστηριοτήτων, όπως η παρατήρηση πανίδας. Αυτού του είδους οι δραστηριότητες θα συμβάλλουν στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των κατοίκων αλλά και ειδικότερα των παιδιών καθώς ο χώρος αποτελεί συχνά τόπο συνάθροισης.

Παράλληλα, στη δημόσια έκταση παραπλεύρως του ποταμού σ' αυτό το τμήμα, στο πάρκο Αλκαζάρ, οι κυρίαρχες δραστηριότητες είναι αυτές της αναψυχής, ενώ κάποιες εκδηλώσεις και συναυλίες πραγματοποιούνται μόνο το καλοκαίρι στο Κηποθέατρο. Γι' αυτό το λόγο προτείνονται:

- Η διατήρηση των δραστηριοτήτων αναψυχής αλλά και ο συνδυασμός τους με κάποιες πολιτιστικές. Για παράδειγμα, είναι δυνατή η διοργάνωση διάφορων φεστιβάλ με προβολή ταινιών μικρού μήκους. Επίσης, στο χώρο μπορούν να λειτουργήσουν εκθεσιακοί χώροι με θέμα το υδάτινο στοιχείο, την πανίδα και

γενικότερα το περιβάλλον, τα οποία θα παρέχουν πληροφορίες και θα ενημερώνουν τους πολίτες.

- Η κατάλληλη διαμόρφωση και βελτίωση της παιδικής χαράς.
- Η δημιουργία χώρων για δραστηριότητες, όπως skateboard.

Μέτρο 3:

Σε έκταση παραπλεύρως του Πηνειού (βλέπε χάρτη παραρτήματος) προτείνεται η δημιουργία Urban Farms. Συγκεκριμένα, προτείνεται η απαλλοτρίωση οικοπέδων δίπλα στο ποτάμι δημιουργώντας μια δημόσια παραποτάμια ζώνη. Η ζώνη αυτή θα χωριστεί σε οικόπεδα 40 τ.μ., τα οποία θα παραχωρηθούν σε Λαρισαίους κατοίκους για καλλιέργεια βιολογικών προϊόντων. Ένα κομμάτι, όμως, αυτής ζώνης θα διατηρηθεί στο Δήμο και θα λειτουργεί ως κέντρο εκμάθησης. Οι οικοπεδούχοι θα μπορούν να παρακολουθούν την καλλιέργεια διάφορων ειδών ώστε να μπορούν να τα εφαρμόσουν σωστά στα δικά τους αλλά και όσοι ενδιαφέρονται να ενημερωθούν γενικότερα για την παραγωγή π.χ. βαμβακιού θα μπορούν να παίρνουν τις κατάλληλες πληροφορίες.

Περιοχή 2: Απομακρυσμένο τμήμα του ποταμού (νέα κοίτη)

Στο τμήμα του ποταμού Πηνειού, που είναι πιο απομακρυσμένο από το κέντρο της πόλης, προτείνεται η δημιουργία ενός ιππικού ομίλου, η θέση του οποίου αποτυπώνεται στο χάρτη του παραρτήματος. Ο ιππικός όμιλος θα ενισχύσει την ταυτότητα της Λάρισας, αφού και σύμβολο της πόλης αποτελεί το ίδιο το άλογο. Επίσης, θα μπορέσει να αποτελέσει πόλο έλξης όχι μόνο για τους κατοίκους αλλά και για τους τουρίστες. Στο πλαίσιο αυτής της ιδέας προτείνεται, ακόμα, η διαμόρφωση των πρανών στο ποτάμι ώστε να είναι δυνατή η ιππασία στις όχθες του ποταμού.

Δίπλα στον Πηνειό, σ' αυτό το τμήμα του, υπάρχει το εγκαταλελειμμένο, πλέον, και απομονωμένο αισθητικό άλσος. Η άρση της απομόνωσης μπορεί να επιτευχθεί με τη δημιουργία μιας πεζογέφυρας σ' εκείνο το σημείο που θα συνδέει το άλσος αυτό με τον ιππικό όμιλο. Στο χώρο αυτό προτείνεται η λειτουργία αναψυκτηρίου για να ξεκουράζονται οι τουρίστες, για παράδειγμα μετά από μια βόλτα με άλογο. Σημαντική θα αποτελούσε και η επαναλειτουργία της λίμνης με πάπιες κλπ καθώς θα έδινε νέα πνοή στην περιοχή.

Για το σύνολο του ποταμού (και στα δυο τμήματά του) προτείνονται ορισμένες παρεμβάσεις που θεωρούνται απαραίτητες για την εξυγίανσή του και για τη βελτίωση της εικόνας του. Οι δράσεις αυτές περιλαμβάνουν:

- Καθαρισμό των νερών και απομάκρυνση των εστιών μόλυνσης
- Διαχείριση της οργιάδους βλάστησης ώστε να είναι δυνατή η πρόσβαση στις όχθες αλλά και η θέα προς το ποτάμι
- Δημιουργία χώρων για κάθοδο προς το ποτάμι όπου δεν υπάρχουν.
- Ενίσχυση του αστικού εξοπλισμού στις όχθες. Σήμανση και φωτισμός του ποταμού για την εξασφάλιση της λειτουργικότητας και της ασφάλειας.

ΑΞΟΝΑΣ 2: Ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας της ευρύτερης περιοχής και του κέντρου.

Μέτρο 1: Ανάδειξη της υπάρχουσας πολιτιστικής και αρχαιολογικής κληρονομιάς.

Όπως έχει αναλυθεί στην εργασία προηγουμένως, η Λάρισα διαθέτει πλούσια πολιτιστική κληρονομιά αλλά και σημαντικά αρχαιολογικά μνημεία. Η πλειοψηφία, ωστόσο, των περισσότερων μνημείων παραμένουν άγνωστα ακόμα και για τους κατοίκους, με εξαίρεση το Α' Αρχαίο θέατρο λόγω κυρίως της κεντρικής του θέσης στο αστικό κέντρο. Έτσι, η περαιτέρω ανάδειξη των αρχαιολογικών και μνημειακών στοιχείων της πόλης αποτελεί απαραίτητο συστατικό για την διαμόρφωση της πολιτιστικής ταυτότητας της περιοχής και για την αύξηση της ελκυστικότητάς της. Στα πλαίσια αυτής της λογικής προτείνεται η ανάδειξη του Β' Αρχαίου θεάτρου με ειδική σήμανση ώστε να μπορεί να εντοπίζεται εύκολα από τους επισκέπτες αλλά και για να γίνει ευρέως γνωστό στους κατοίκους και να έχουν γνώση της κληρονομιάς τους.

Μέτρο 2: Επανάχρηση και αξιοποίηση των πολιτιστικών υποδομών και λοιπών αξιόλογων κτιρίων.

Αξιόλογα στοιχεία της πολιτιστικής ταυτότητας της Λάρισας είναι τα διάφορα μνημεία της οθωμανικής περιόδου αλλά και των νεώτερων χρόνων. Πιο συγκεκριμένα, στο λόφο του Φρουρίου υπάρχει το Μπεζεστένι, το οποίο αν και

έπαιξε κυρίαρχο ρόλο στην κοινωνική και οικονομική ζωή της πόλης οι περισσότεροι κάτοικοι αγνοούν την ύπαρξή του. Σήμερα, αποτελεί χώρο αποθήκευσης από την εφορεία αρχαιοτήτων αλλά λόγω της κεντρικότητας του προτείνεται η εκ νέου ένταξή του στη ζωή της πόλης αποκτώντας πολιτιστικές χρήσεις.

Σημαντικό μνημείο της Λάρισας αποτελεί το μνημείο του Ιπποκράτη, το οποίο τα τελευταία χρόνια έχει εγκαταλειφτεί. Για το μνημείο αυτό προτείνεται η επανάχρησή του ως Ιατρικό Μουσείο, που θα αποτελέσει χώρο επισκέψεων από σχολεία στο πλαίσιο εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων.

Εκτός από τα αρχαιολογικά και πολιτιστικά μνημεία της περιοχής, η πόλη της Λάρισας διαθέτει και πολλά αξιόλογα κτίρια με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική, κάποια από τα οποία έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέα. Προτείνεται, λοιπόν, η διατήρηση και συντήρηση αυτού του κτιριακού δυναμικού καθώς και ο χαρακτηρισμός των λοιπών κτιρίων ως διατηρητέα.

Ένα ιδιαίτερο οικοδόμημα, που έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο, είναι αυτό του «Μύλου του Παππά». Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, στόχος του Δήμου Λαρισαίων είναι ο «Μύλος του Παππά» να λειτουργήσει ως Πολιτιστικό Κέντρο – Μουσείο και να αποτελέσει το σημαντικότερο μνημείο της νεώτερης περιόδου της Λάρισας. Για το λόγο αυτό κρίθηκε απαραίτητη η ανακατασκευή και αναδιαμόρφωση του κτιριακού συγκροτήματος, έργο το οποίο χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Περιφερειακής Ανάπτυξης του υπουργείου Ανάπτυξης με ποσό ύψους περίπου 3.800.000 ευρώ. Το έργο περιλαμβάνει την ανακαίνιση του κεντρικού κτιρίου, την διαμόρφωση του περιβάλλοντα χώρου, που είναι ήδη σε εξέλιξη, τη συντήρηση των παλαιών μηχανημάτων και την εκπόνηση μουσειολογικής μελέτης.

Μέτρο 3: Δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών.

Η ανάδειξη και αξιοποίηση τόσο των αρχαιολογικών μνημείων όσο και των πολιτιστικών υποδομών θα αποτελέσει σημαντικό βήμα προς την ενίσχυση της ταυτότητας της ευρύτερης περιοχής του Πηνειού και του κέντρου αλλά δεν είναι αρκετή. Έτσι, κρίνεται απαραίτητη η δικτύωση των διαφόρων μνημείων με τη δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών. Οι διαδρομές αυτές θα συμβάλλουν όχι μόνο στην ανάδειξη της ιστορικής κληρονομιάς αλλά και στη σύνδεση της παραποτάμιας περιοχής με το ιστορικό κέντρο.

Προς αυτή την κατεύθυνση προτείνεται, επιπλέον, η λειτουργία τουριστικών περιπτέρων, ένα στο πάρκο κάτω από τη μητρόπολη της Λάρισας, τον Αγ. Αχίλλειο και ένα στην Κεντρική πλατεία, τα οποία θα παρέχουν πληροφορίες στους επισκέπτες της πόλης. Οι τουρίστες θα μπορούν να ενημερώνονται για τα διάφορα μνημεία, για τις πολιτιστικές υποδομές και για τις ποικίλες δραστηριότητες, που πραγματοποιούνται στο κέντρο και στην παραποτάμια περιοχή, παραδείγματος χάριν ιππασία στις όχθες του ποταμού, δραστηριότητες στο Κηποθέατρο, καλλιτεχνικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες στο πάρκο Αλκαζάρ.

Μέτρο 4: Δημιουργία και προβολή πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

Στην περιοχή του Φρουρίου, είναι γεγονός ότι οι δραστηριότητες που κυριαρχούν σήμερα είναι αυτές της ψυχαγωγίας και της διασκέδασης (ταβέρνες, μπαράκια). Έτσι, προκειμένου η περιοχή αυτή να μην εξελιχθεί σε μονο-λειτουργικό επίκεντρο δημοφιλούς ψυχαγωγίας προτείνεται η διεξαγωγή γεγονότων πολιτιστικού περιεχομένου στο χώρο της πλατείας της «Τετάρτης», πλατεία Γρ. Λαμπράκη και οι οποίες θα πραγματοποιούνται συμπληρωματικά με αυτές της άμεσα παραποτάμιας περιοχής (όχθες του Πηνειού, πάρκο Αλκαζάρ). Με άλλα λόγια, στην περιοχή προτείνεται η αρμονική συνύπαρξη του πολιτισμού και της διασκέδασης. Το σύνολο, όμως, των δραστηριοτήτων θα πρέπει να προβληθούν ιδιαίτερα από το Δήμο.

ΑΞΟΝΑΣ 3: Ενίσχυση του υδάτινου στοιχείου στο κέντρο της πόλης.

Θετικό αποτελεί το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια ο Δήμος Λάρισας έχει κάνει προσπάθεια να ενισχύσει την ύπαρξη του υδάτινου στοιχείου όχι μόνο στην περιοχή του Πηνειού αλλά και σε άλλα σημεία του κέντρου της πόλης. Αυτή η προσπάθεια έχει επιτευχθεί κυρίως με την κατασκευή σιντριβανιών στις περισσότερες πλατείες και πάρκα της πόλης δίνοντας μια αίσθηση δροσιάς τους καλοκαιρινούς μήνες, που η Λάρισα υποφέρει από υψηλές θερμοκρασίες, αλλά και βελτιώνοντας γενικότερα την αισθητική και την εικόνα της πόλης.

Προς αυτή την κατεύθυνση θα συνεισφέρει σημαντικά η βιοκλιματική ανάπλαση του λόφου του Φρουρίου, μελέτη η οποία εκπονήθηκε από τις δημοτικές υπηρεσίες και υποβλήθηκε για ένταξη στο πρόγραμμα «Βιοκλιματικές Αναβαθμίσεις Δημοσίων Ανοικτών Χώρων» του υπουργείου Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής ώστε να εξασφαλιστεί η απαιτούμενη χρηματοδότηση της τάξης των 5 εκατ. ευρώ. Με τη μελέτη αυτή στόχος του Δήμου Λάρισας είναι η βελτίωση του μικροκλίματος της

περιοχής και παράλληλα η βελτίωση του περιβάλλοντα χώρου του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Αχιλλείου, τα οποία έχουν αναλυθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο. Η ενσωμάτωση της ανάπλασης αυτής στο προτεινόμενο σχέδιο παρεμβάσεων κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική καθώς θα συνδέσει την παραποτάμια περιοχή του Πηνειού και του Αλκαζάρ με τον αστικό ιστό και θα ενοποιήσει τους αρχαιολογικούς, πολιτιστικούς χώρους του ιστορικού κέντρου της πόλης. Ειδικότερα, η βιοκλιματική ανάπλαση της περιοχής του Φρουρίου σε συνδυασμό με τα σιντριβάνια θα δημιουργήσουν μια νοητή 'διαδρομή νερού', η οποία θα ξεκινάει από το κέντρο της πόλης και μέσω της ιστορικής περιοχής θα καταλήγει στην παραποτάμια ζώνη του Πηνειού.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα ποτάμια αδιαμφισβήτητα έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην εμφάνιση της ανθρώπινης κοινωνίας, καθώς οι πρώτες πόλεις αναπτύχθηκαν στις όχθες τους. Η αστικοποίηση ιστορικά παρατηρήθηκε δίπλα από ποτάμια καθώς παρέχουν νερό, πλούσια εδάφη για καλλιέργεια, διαδρόμους μεταφορών, ενέργεια για τις βιομηχανίες και χώρο για τη διάθεση των αποβλήτων. Έτσι, οι αστικές παραποτάμιες περιοχές από παλιά βρίσκονταν στο επίκεντρο της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής της πόλης και γι' αυτό αποτελούσαν σημείο αναφοράς. Σταδιακά, οι περιοχές αυτές άρχισαν να γίνονται αντικείμενο ακαδημαϊκού και επαγγελματικού ενδιαφέροντος και να πραγματοποιούνται οι πρώτες επιτυχημένες αναπλάσεις παραποτάμιων περιοχών, αρχικά μεγάλων πόλεων και στη συνέχεια και άλλων μικρότερων. Η ανάπτυξη, λοιπόν, των παραποτάμιων περιοχών εξελίχθηκε διαχρονικά.

Την πρόσφατη εποχή, την εποχή δηλαδή της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής διεθνοποίησης οι πόλεις ανταγωνίζονται μεταξύ τους για να βελτιώσουν τη θέση τους στην παγκόσμια ιεραρχία. Στόχος των πόλεων είναι η ενίσχυση της ελκυστικότητάς τους και η βελτίωση της ποιότητας του χώρου και προκειμένου να το πετύχουν αυτό πραγματοποιούν μεγάλης κλίμακας παρεμβάσεις με συχνό πεδίο εφαρμογής τους τις αστικές παραποτάμιες περιοχές. Κύριο όραμα τέτοιων αναπλάσεων είναι η συνέχεια και η ενδυνάμωση της ιστορικής και παραδοσιακής σχέσης του υδάτινου στοιχείου με τον πυρήνα της εκάστοτε πόλης.

Όσον αφορά τις αναπλάσεις παραποτάμιων περιοχών, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, η κάθε πόλη μπορεί να υιοθετήσει διαφόρων ειδών σχεδιαστικές προσεγγίσεις ανάλογα με τις τοπικές θεσμικές ρυθμίσεις, τους υπεύθυνους του

εκάστοτε έργου και τις υπάρχουσες συνθήκες αγοράς. Επίσης, οι αναπλάσεις αυτές μπορούν να διακριθούν σε διαφορετικούς τύπους ανάλογα είτε με το λόγο που πραγματοποιήθηκαν είτε με το αποτέλεσμα που επιφέρουν. Σίγουρα, βέβαια, άσχετα με τον τύπο ανάπλασης που πραγματοποιείται αλλά και την σχεδιαστική προσέγγιση που ακολουθείται η ανάπτυξη τέτοιων περιοχών επιφέρει σημαντικές περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις στις ίδιες αλλά και στις πόλεις που ανήκουν.

Η αστική παραποτάμια ανάπτυξη αποτελεί σίγουρα ένα διεθνώς αναγνωρισμένο φαινόμενο και παγκοσμίως υπάρχουν πολλά παραδείγματα τέτοιων αναπλάσεων (Bilbao, Rotterdam, London). Στην Ελλάδα, ωστόσο, το φαινόμενο δεν είναι τόσο διαδεδομένο και περιορίζεται στην περίπτωση της ανάπλασης θαλάσσιων κυρίως περιοχών, όπως του θαλάσσιου μετώπου της Θεσσαλονίκης.

Στην περίπτωση της Λάρισας ο Πηνειός ποταμός, ο οποίος περνάει δίπλα από το αστικό κέντρο της πόλης παρουσιάζει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που τον καθιστούν κατάλληλο για αποκατάσταση. Σημαντικό, ακόμα, πλεονέκτημα αποτελεί η γειτνίαση της παραποτάμιας περιοχής με το ιστορικό κέντρο της πόλης. Όπως είδαμε στο αντίστοιχο κεφάλαιο, η περιοχή του Πηνειού διαθέτει πλούσιο φυσικό περιβάλλον, μη ενεργά βιομηχανικά κτίρια που μπορούν να χρησιμοποιηθούν, σημαντική αρχαιολογική και πολιτιστική κληρονομιά καθώς και αρκετούς αξιοποιήσιμους κοινόχρηστους χώρους.

Ανεξάρτητα από την ιδιαίτερη σημασία που έχει η περιοχή μελέτης για την πόλη της Λάρισας, αυτή σήμερα φαίνεται να παρουσιάζει σημάδια εγκατάλειψης. Αν και έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες, διάφορα έργα για την βελτίωση της εικόνας και της λειτουργίας της περιοχής (πεζοδρομήσεις, ποδηλατόδρομοι έργα τέχνης με έμφαση στο υδάτινο στοιχείο), αυτές δεν είχαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα καθώς πραγματοποιήθηκαν αποσπασματικά, χωρίς κάποιο ολοκληρωμένο όραμα. Όπως προέκυψε και από την έρευνα πεδίου, η περιοχή του Πηνειού αν και παρουσιάζει κάποια επισκεψιμότητα κυρίως τους θερινούς μήνες, παρουσιάζει πολλά προβλήματα με κύρια αυτά της καθαριότητας, του φωτισμού και της ασφάλειας. Όπως μας δήλωσαν οι κάτοικοι, η παραποτάμια περιοχή δεν είναι αυτή που επιθυμούν για την πόλη τους και θεωρούν πως δεν παρουσιάζει καμία συνέχεια με το κέντρο της Λάρισας. Επιπλέον, οι ερωτηθέντες θεωρούν απαραίτητη την ανάπλαση της περιοχής αλλά και την ενίσχυση της ταυτότητας ολόκληρης της πόλης.

Τα έργα, που συνθέτουν το προτεινόμενο σχέδιο και έχουν αναλυθεί στο αντίστοιχο κεφάλαιο, θα συμβάλλουν στην εξυγίανση του Πηνειού ποταμού, στην αναβάθμιση της λειτουργίας της περιοχής του αλλά και στον εμπλουτισμό των λειτουργιών της παραποτάμιας περιοχής. Οι προτεινόμενες παρεμβάσεις στην κοίτη του Πηνειού και όχι μόνο, αξιοποιώντας τις υφιστάμενες υποδομές θα αναβαθμίσουν το φυσικό περιβάλλον, θα βελτιώσουν την εικόνα της περιοχής, θα προβάλλουν τον χαρακτήρα της, θα ενισχύσουν την πολιτιστική ταυτότητα αλλά και την αναγνωσιμότητα ολόκληρης της Λάρισας. Μ' αυτό τον τρόπο, θα επαναπροσδιοριστεί συνολικά ο ρόλος της περιοχής του Πηνειού στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της πόλης και τελικά θα επιτευχθεί ο βασικός σκοπός του σχεδίου που είναι η ένταξη της περιοχής μελέτης στο κέντρο της πόλης. Καταλήγοντας, η ταυτόχρονη και συμπληρωματική λειτουργία μιας σειράς δράσεων και ενεργειών θα καταστήσει την παραποτάμια περιοχή σε συνδυασμό με το ιστορικό κέντρο, αυτόνομο προορισμό, πόλο έλξης επισκεπτών που θα ενισχύσει τον αστικό τουρισμό και θα προσελκύσει επενδυτικά κεφάλαια.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α:
ΧΑΡΤΕΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ - ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ»

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Η έρευνα αυτή γίνεται στα πλαίσια εκπόνησης διπλωματικής εργασίας με αντικείμενο τα αστικά ποτάμια από φοιτήτρια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Πολεοδομία - Χωροταξία» του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Σκοπός της είναι να καταγράψει τις απόψεις των κατοίκων και των επισκεπτών της Λάρισας για την παραποτάμια περιοχή του Πηνειού.

Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και οι πληροφορίες που θα συλλεχθούν απόλυτα εμπιστευτικές.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για το χρόνο και τη συμμετοχή σας.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΑ

1) ΦΥΛΟ

☐

Άρρεν

☐

Θήλυ

2) ΗΛΙΚΙΑ

☐

18 - 25

☐

26 -35

☐

36 - 55

☐

56 και άνω

3) ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΣΑΣ ΜΕ ΤΗ ΛΑΡΙΣΑ

☐

Κάτοικος

☐

Επισκέπτης

☐

Φοιτητής

4) ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

☐

Πρωτοβάθμια

☐

Δευτεροβάθμια

☐

Τριτοβάθμια

☐

Μεταπτυχιακές σπουδές

5) ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ☐

Εργαζόμενος στο δημόσιο τομέα

☐

Εργαζόμενος στον ιδιωτικό τομέα

☐

Ελεύθερος επαγγελματίας

☐

Συνταξιούχος/ Άνεργος/ Φοιτητής

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΠΗΝΕΙΟΥ**6) Πόσο συχνά επισκέπτεστε την περιοχή του Πηνειού;**

1. Καθημερινά	
2. Μια φορά την εβδομάδα	
3. Μια φορά το μήνα	
4. Μια φορά το χρόνο	
5. Ποτέ	

7) Η επίσκεψή σας ήταν σκόπιμη ή αποτελούσε μέρος της διαδρομής σας;☐

Σκόπιμη

☐

Μέρος της διαδρομής

8) Αν η επίσκεψή σας ήταν σκόπιμη, για ποιο λόγο πήγατε;

1. Για περίπατο – αναψυχή	
2. Για άθληση (π.χ. τζόκινγκ)	
3. Για πολιτιστικές δραστηριότητες (π.χ. επίσκεψη στο Κηποθέατρο)	
4. Άλλο.....	

9) Ποια είναι κατά τη γνώμη σας τα προβλήματα στην παραποτάμια περιοχή του Πηνειού; [Μπορείτε να σημειώσετε περισσότερα από ένα]☐

Δεν έχει σχεδιασθεί και αναδειχθεί ως ο κύριος πνεύμονας πρασίνου της πόλης

☐

Δεν υπάρχουν ικανοποιητικές υποδομές για άθληση

☐

Δεν υπάρχουν ικανοποιητικές υποδομές για αναψυχή

☐ Έλλειψη καθαριότητας ☐ Έλλειψη φωτισμού ασφάλειας ☐ Άλλο.....

10) Τι συμβολίζει για εσάς η περιοχή του Πηνειού ποταμού;

☐ Χαρακτηριστικό στοιχείο του τοπίου της Λάρισας ☐ Τόπο περιπάτου -αναψυχής

☐ Φυσικό περιβάλλον ιδιαίτερου κάλλους ☐ Περιοχή ψυχαγωγίας ☐ Άλλο

11) Πιστεύετε ότι η παραποτάμια περιοχή του Πηνειού θα πρέπει να συνδεθεί με το ιστορικό κέντρο της πόλης;

☐ Ναι ☐ Όχι

12) Ποιοί πιστεύετε ότι πρέπει να είναι οι κύριοι στόχοι του επανασχεδιασμού και ανάπλασης της περιοχής του ποταμού Πηνειού; [Μπορείτε να σημειώσετε περισσότερα από ένα]

1. Η προστασία του περιβάλλοντος	
2. Η λειτουργική και αισθητική αναβάθμιση της περιοχής	
3. Η δημιουργία περισσότερων υποδομών πολιτισμού, αθλητισμού και αναψυχής	
4. Η σύνδεση της περιοχής του Πηνειού με το ιστορικό κέντρο της πόλης	
5. Άλλο.....	

13) Θεωρείτε ότι η εικόνα της Λάρισας τα τελευταία χρόνια:

☐ Έχει βελτιωθεί ☐ Έχει παραμείνει στάσιμη ☐ Έχει χειροτερέψει

14) Θεωρείτε ότι υπάρχει κάποιο σύμβολο της πόλης; Αν ναι, πιο είναι αυτό?

☐ Ναι ☐ Όχι

15) Θεωρείτε ότι η ανάπλαση της παραποτάμιας περιοχής μπορεί να δημιουργήσει μοναδικό τοπίο και να συμβάλει στην ενίσχυση της ταυτότητας της πόλης;

☐ Ναι ☐ Όχι

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ – ΝΕΩΤΕΡΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΚΤΙΡΙΑ

Α' Αρχαίο Θέατρο (προσωπικό αρχείο)

Β' Αρχαίο Θέατρο (προσωπικό αρχείο)

Τρίκλιτη Παλαιοχριστιανική Βασιλική
(προσωπικό αρχείο)

Μπεζεστένι (προσωπικό αρχείο)

Γενί Τζαμί (προσωπικό αρχείο)

Μπαϊρακλί Τζαμί (προσωπικό αρχείο)

Μεγάλο Οθωμανικό Λουτρό
(προσωπικό αρχείο)

Μνημείο Ιπποκράτη (προσωπικό αρχείο)

Κτίρια στο πολιτιστικό συγκρότημα «Μύλος του Παππά» (προσωπικό αρχείο)

Κονάκι του Χαροκόπου
(Πηγή: inthessaly.gr)

Διατηρητέο κτίριο στην οδό Μανωλάκη
(προσωπικό αρχείο)

ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΟΙ ΧΩΡΟΙ ΚΑΙ ΠΕΖΟΔΡΟΜΟΙ

Πλατεία Σάπκα (Κεντρική)
(προσωπικό αρχείο)

Πλατεία Εθν. Μακαρίου (Ταχυδρομείου)
(προσωπικό αρχείο)

Πλατεία Αγ. Βησσαρίωνα
(προσωπικό αρχείο)

Πλατεία Αγ. Μπλάνα (προσωπικό αρχείο)

Πλατεία Δημάρχου Αρ. Λαμπρούλη (προσωπικό αρχείο)

Πεζόδρομος Ερμού (προσωπικό αρχείο)

Πεζόδρομος Βενιζέλου (προσωπικό αρχείο)

Πεζόδρομος Παπαναστασίου
(προσωπικό αρχείο)

Πεζόδρομος Φιλελλήνων στο Φρούριο
(προσωπικό αρχείο)

Πάρκο Αλκαζάρ (προσωπικό αρχείο)

Κηποθέατρο Αλκαζάρ (προσωπικό αρχείο)

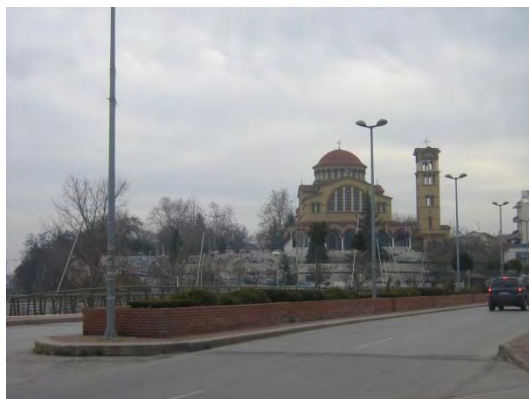
Λιμνούλα στο πάρκο Αλκαζάρ
(προσωπικό αρχείο)

Mini golf στο πάρκο Αλκαζάρ
(προσωπικό αρχείο)

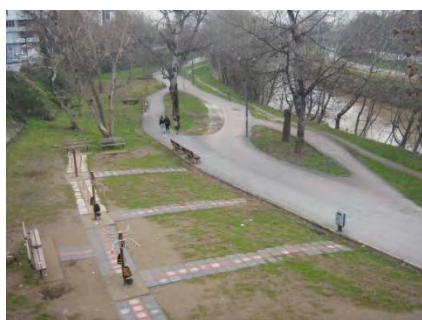
Γήπεδο Αλκαζάρ (προσωπικό αρχείο)

Όψεις του Αγ. Αχιλλείου από την κεντρική οδογέφυρα και το ποτάμι αντίστοιχα.
(προσωπικό αρχείο)

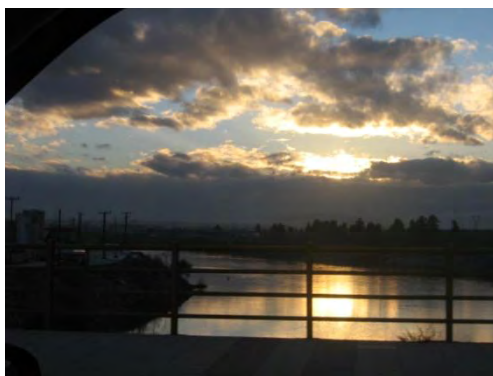
Κεντρική πεζογέφυρα (προσωπικό αρχείο) Πεζογέφυρα (προσωπικό αρχείο)

Όψεις του Πηνειού ποταμού, παλιά κοίτη (προσωπικό αρχείο)

Αισθητικό Άλσος (προσωπικό αρχείο)

Όψεις του Πηνειού ποταμού, νέα κοίτη (προσωπικό αρχείο)

Εικόνες από τη Γιορτή του Πηνειού 9-17 Ιουνίου 2012 (προσωπικό αρχείο)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αξενίδης, Θ. (1947) *Η Πελασγίς Λάρισα και η Αρχαία Θεσσαλία*. Αθήνα: Σιδέρη.

Αργυροπούλου, Κ. (2009) *Αποκατάσταση αστικών ποταμών και ενσωμάτωσή τους στον αστικό ιστό: Η περίπτωση του Τριποτάμου Βέροιας*. Μεταπτυχιακή διατριβή. ΤΜΧΠΠΑ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Γοσποδίνη, Ά. (2005) «Χωρικές πολιτικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη των μικρών ελληνικών πόλεων». *Αειχώρος*, 4 (1), σ. 136-161.

Γοσποδίνη, Ά. (2006) «Σκιαγραφώντας, ερμηνεύοντας και ταξινομώντας τα νέα αστικά τοπία της μεταβιομηχανικής πόλης». Στο: Γοσποδίνη, Ά. Και Μπεριάτος, Η. (επιμ.) *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*. Αθήνα: Κριτική. σ. 27-50.

Γοσποδίνη, Ά. και Μπεριάτος, Η. (2006) «Μετασχηματισμοί των αστικών τοπίων στις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης, του ανταγωνισμού των πόλεων και των μεταμοντέρνων κοινωνιών». Στο: Γοσποδίνη, Ά. Και Μπεριάτος, Η. (επιμ.) *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*. Αθήνα: Κριτική. σ. 15-24.

Γοσποδίνη, Ά. (2008) «Η εντεινόμενη βαρύτητα και πολυπλοκότητα του χωρικού σχεδιασμού στο νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον». Στο: Γοσποδίνη, Ά. (επιμ.) *Διάλογοι για το σχεδιασμό του χώρου και την ανάπτυξη*. Αθήνα: Κριτική. σ. 17-31.

Δεριζιώτης, Λ. (1985) «Παλαιοχριστιανικά μνημεία Λαρίσης». Στο: *Πρακτικά του Α' ιστορικού αρχαιολογικού συμποσίου Λάρισας: Παρελθόν και μέλλον*. Λάρισα, 26-28 Απριλίου. Λάρισα: Δήμος Λάρισας.

Ζαχαριάς, Σ. (2012) «'Νήσος δροσιάς και αισθητικής ο Λόφος'». *Ελευθερία*, 22 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο: <http://www.eleftheria.gr/index.asp?cat=7&aid=36069> [Τελευταία πρόσβαση 20/01/2013].

Θεοδωρόπουλος, Κ. (1995) «Άγνωστες παλαιολιθικές θέσεις στη Θεσσαλία». Στο: *Πρακτικά του 3^{ου} συνεδρίου λαρισαϊκών σπουδών: Η Λάρισα και η περιοχή της από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*. Λάρισα, 8-9 Απριλίου. Λάρισα: Όμιλος Φίλων της Θεσσαλικής Ιστορίας.

Ορφανιώτη, Σ. (2012) «Ο Βοτανικός κήπος της Λάρισας!». *Ελευθερία*, 31 Μαρτίου. Διαθέσιμο στο: <http://www.eleftheria.gr/index.asp?cat=7&aid=38089> [Τελευταία πρόσβαση 19/01/2013].

Παλιούγκας, Θ. (1996) *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία (1423 – 1881)*. Λάρισα: Δήμος Λάρισας.

Πολυγένη, Ν. (2012) «Το 2014 ο Μύλος του Παππά θα ανοίξει τις πόρτες του!». *Ελευθερία*, 7 Απριλίου. Διαθέσιμο στο: <http://www.eleftheria.gr/index.asp?cat=9&aid=38301> [Τελευταία πρόσβαση 20/01/2013].

Ρούσκας, Γ. (2004) *Ο αργυροδίνης Πηνειός*. Αθήνα: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Λαρισαίων.

Στεφάνου, Ι. και Μητούλα, Ρ. (2005) «Οι επιδράσεις της παγκοσμιοποίησης στο ελληνικό αστικό τοπίο». *Αειχώρος*, 4 (1), σ. 4-19.

Τριανταφύλλου, Χ. (2008) *Διερεύνηση υφιστάμενης κατάστασης στο ιστορικό κέντρο Λάρισας για την πολεοδομική αναβάθμιση και ανάδειξή του*. Διπλωματική εργασία. ΤΜΧΠΠΑ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Τζαφάλιας, Θ. (1985) «Αρχαιολογικές έρευνες στη Λάρισα: Νέα στοιχεία για την ιστορία της πόλης». Στο: *Πρακτικά του Α' ιστορικού αρχαιολογικού συμποσίου Λάρισας: Παρελθόν και μέλλον*. Λάρισα, 26-28 Απριλίου. Λάρισα: Δήμος Λάρισας.

Τζαφάλιας, Θ. (1985) «Το αρχαίο θέατρο της Λάρισας». Στο: *Πρακτικά του Α' ιστορικού αρχαιολογικού συμποσίου Λάρισας: Παρελθόν και μέλλον*. Λάρισα, 26*28 Απριλίου. Λάρισα: Δήμος Λάρισας.

Χατζημπίρος, Κ., *Περιβαλλοντική πολιτική – εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων*. Διδακτικές σημειώσεις. ΔΠΜΣ, ΕΜΠ. Διαθέσιμο στο: <http://www.survey.ntua.gr/envIRON/6429/PERTECH2003.pdf> [Τελευταία πρόσβαση 22/01/2013].

Χριστόδουλος, Ν. (2001) *Στρατηγικές παρεμβάσεις αστικού σχεδιασμού για την ενίσχυση της αναπτυξιακής προοπτικής: Η περίπτωση της Λάρισας*. Μεταπτυχιακή διατριβή. ΤΜΧΠΠΑ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Breen, A. και Rigby, D. (1996) *The new waterfront: A worldwide urban success story*. Singapore: Thames and Hudson.

Brighenti, A.M. και Mattiucci, C. (2012) “Visualising the riverbank”. *City*, 16 (1-2), p. 221-234.

Brindley, T., Rydin, Y. και Stoker, G. (1996) *Remaking planning: The politics of urban change*. London: Routledge.

Bruttomesso, R. (2001) “Complexity on the urban waterfront”. In: Marshall, R. (ed.) *Waterfronts in post-industrial cities*. London: Spon Press.

- Chang, T.C. και Huang, S. (2011) “Reclaiming the city: Waterfront development in Singapore”. *Urban Studies*, 48 (10), p. 2085-2100.
- Che, Y., Yang, K., Chen, T. και Xu, Q. (2012) “Assessing a riverfront rehabilitation project using the comprehensive index of public accessibility”. *Ecological Engineering*, 40, p. 80-87.
- Doucet, B., Van Kempen, R. και Van Weesep, J. (2011) “Resident perceptions of flagship waterfront regeneration: The case of the Kop Van Zuid in Rotterdam”. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 102 (2), p. 125-145.
- Gomez, M.V. (1998) “Reflective images: The case of urban regeneration in Glasgow and Bilbao”. *International Journal of Urban and Regional Research*, 22 (1), p. 106-121.
- Gospodini, A. (2001) “Urban waterfront redevelopment in Greek cities: A framework for redesigning space”. *Cities*, 18 (5), p. 285-295.
- Gospodini, A. (2006) “Portraying, classifying and understanding the emerging landscapes in the post-industrial city”. *Cities*, 23 (5), p. 311-330.
- Galland, D. και Hansen, C.J. (2012) “The roles of planning in waterfront redevelopment: From plan-led and market-driven styles to hybrid planning?”. *Planning Practice and Research*, 27 (2), p. 203-225.
- Gobster, P.H. και Westphal, L.M. (2004) “The human dimensions of urban greenways: planning for recreation and related experiences”. *Landscape and Urban Planning*, 68 (2-3), p. 147-165.
- Kallis, G. και Coccossis, H. (2001) *Water for the city: Critical issues and the Challenge of Sustainability*. Mytilini: University of Aegean.
- Bongenaar, A. και Malone, P. (1996) “Amsterdam: The waterfront in the 1990s”. Στο: Malone, P. (ed.) *City, capital and water*. London: Routledge.
- Marshall, R. (2001) “Remaking the image of the city: Bilbao and Shanghai”. Στο: Marshall, R. (ed.) *Waterfronts in post-industrial cities*. London: Spon Press.

- Morreti, M. (2008) "Cities on water and waterfront regeneration: A strategic challenge for the future". Στο: *Grundtvig, II meeting: Rivers of Change-River//Cities*. Warsaw, 24-27 July. Διαθέσιμο στο: http://www.river-cities.nazwa.pl/www/download/m.moretti_warsaw2008.pdf [Τελευταία πρόσβαση 20/01/2013].
- Navarro, N.G. (2000) *Public waterfront access: a comparison of integrated coastal management in Canada and the United States*. Master Thesis. School of Resource and Environmental Management, Simon Fraser University.
- Pasaogullari, N. και Doratli, N. (2004) "Measuring accessibility and utilization of public spaces in Famagusta". *Cities*, 21 (3), p. 252-232.
- Newman, P. και Smith I. (2000) "Cultural production, place and politics on the south bank of the Thames". *International Journal of Urban and Regional Research*, 24 (1), p. 9-24.
- Plaza, B. (2000) "Evaluating the influence of a large cultural artifact in the attraction of tourism: The Guggenheim Museum Bilbao Case". *Urban Affairs Review*, 36 (2), p. 264-274.
- Ryan, R. (1998) "Local perceptions and values for a midwestern river corridor". *Landscape and Urban Planning*, 42 (2-4), p. 225-237.
- Sairinen, R. και Kumpulainen, S. (2006) "Assessing social impacts in urban waterfront regeneration". *Environmental Impact Assessment Review*, 26 (1), p. 120-135.
- Shaw, B. (2001) "History at the water's edge". Στο: Marshall, R. (ed.) *Waterfronts in post-industrial cities*. London: Spon Press.
- Van der Knaap, G.A. και Pinder, D. (1992) "Revitalising the European waterfront policy evolution and planning issues". In: Hoyle, B.S. και Pinder, D.A. (ed.) *European port cities in transition*. London: Belhaven Press.
- Vegara, A. (2001) "New millennium Bilbao". Στο: Marshall, R. (ed.) *Waterfronts in Post-Industrial Cities*. London: Spon Press.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Γεωρϋθμική (2012) *Βιοκλιματική ανάπλαση γύρω από το «Φρούριο» της Λάρισας*. Διαθέσιμο στο: <http://www.georythmiki.gr> [Τελευταία πρόσβαση: 17/01/2013].

Δήμος Λαρισαίων (2010) Διαθέσιμο στο: <http://www.larissa-dimos.gr> [Τελευταία πρόσβαση 23/01/2013].

Νέα Ακρόπολη (2009) Διαθέσιμο στο: <http://www.nea-acropoli-larisas.gr> [Τελευταία πρόσβαση 20/01/2013].

Περιφέρεια Θεσσαλίας, Περιφερειακή ενότητα Λάρισας (2012) *Πηνειός Ποταμός*. Διαθέσιμο στο: <http://www.tourism-larissa.gr/el/fysiko-periballon/penios-river> [Τελευταία πρόσβαση: 04/01/2013].

Φίλοι Πηνειού & Παραποτάμιου Πολιτισμού (2011) *Πηνειός*. Διαθέσιμο στο: <http://www.pineiosngo.org/pineios> [Πρόσβαση: 04/01/2013].

E-city.gr (2003) *Larissa*. Διαθέσιμο στο: <http://e-city.gr/larissa> [Τελευταία πρόσβαση 23/01/2013].

Inthessaly.gr (2009) Διαθέσιμο στο: <http://www.inthessaly.gr> [Τελευταία πρόσβαση 21/01/2013].

Onlarissa.gr (2012) *Αλλάζει όψη ο «Μύλος του Παππά»*. Διαθέσιμο στο: <http://www.onlarissa.gr/2012/11/01/allazi-opsi-o-milos-tou-papa/> [Τελευταία πρόσβαση: 18/01/2013].

Tvxs.gr (2012) *Μουσείο «ΜΥΛΟΥ ΠΑΠΠΑ» στη Λάρισα*. Διαθέσιμο στο: <http://tvxs.gr/news/topika-ne/moyseio-myloy-pappa-sti-larisa> [Τελευταία πρόσβαση: 07/01/2013].